

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

**Velká Morava a její odkaz
na
Uherskohradištsku**

The Great Moravia and its heritage in Uherske Hradiste region

Vypracovala: Šárka Bělohradová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Charvát, DrSc.

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 1.6.2010

Šárka Bělohradová

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce panu doc. PhDr. Petru Charvátovi, DrSc. za jeho odborné vedení, poskytování inspirace a neocenitelnou pomoc, která mnohdy přesáhla rámec jeho povinností.

Mé díky patří také pánům doc. PhDr. Luďkovi Galuškovi, CSc., PaedDr. Františku Parkanovi a Mgr. Miroslavu Vaškových, Ph.D. za konzultace, při kterých mi poskytli velmi užitečné a cenné rady k této diplomové práci.

Velký dík patří také mé rodině a příteli, a to hlavně za trpělivost a podporu, které se mi od nich dostávalo po celou dobu mého studia.

*„Dějiny všech států a národů jsou poznamenány mezníky,
které jsou hluboce a natrvalo zakotveny v myslích a srdcích lidu.“*

Citováno z GALUŠKA, L. Velká Morava. Brno: Moravské zemské muzeum, 1991, str. 79

OBSAH

ÚVOD.....	8
A) <u>Teoretická část</u>	
Kapitola 1 - Doba předvelkomoravská.....	11
1.1 Předvečer vzniku Velké Moravy	11
Kapitola 2 - Doba velkomoravská	19
2.1 Vznik Velké Moravy, její historická poloha	19
2.2 Společnost	21
2.2.1 Obyvatelstvo	21
2.2.2 Počátky specializované výroby, „manufaktury“	24
2.2.3 Způsob pohřbívání	28
2.3 Velkomoravští panovníci	29
2.3.1 Mojmír I.	30
2.3.1.1 Pribina a Mojmír.....	31
2.3.2 Rostislav I.....	34
2.3.3 Svatopluk I.....	37
2.3.3.1 O třech prutech Svatoplukových.....	43
2.3.4 Mojmír II.	45
2.4 Byzantská misie - Konstantin a Metoděj	48
2.4.1 Po stopách místa posledního odpočinku Metoděje.....	56
2.5 Kultura	60
2.5.1 Vzdělanost	61
2.5.2 Architektura	63
2.5.3 Výtvarné umění a umělecká řemesla.....	64
2.5.4 Hudba	65
2.6 Náboženství	66
2.7 Vztah k české kotlině.....	68
2.7.1 Bořivojův původ.....	70
2.8 Zánik Velké Moravy	73

B) Regionální část

Kapitola 3 – Uherskohradištsko, region bohatý svou historií	75
3.1 Veligrad	75
3.2 Archeologické lokality Uherskohradištska	77
3.2.1 Staré Město „Na Valách“	78
3.2.1.1 Památník Velké Moravy	80
3.2.2 Staré Město „Na Dědině“	84
3.2.3 Staré Město „Na Špitálkách“	86
3.2.4 Uherské Hradiště – Sady „Špitálky“	87
3.2.5 Modrá „Na Díle“	89
3.2.5.1 Archeoskanzen Modrá	91
3.2.6 Hradisko sv.Klimenta	93
3.3 Další významná naleziště z doby velkomoravské	97
Kapitola 4 - Archeologický výzkum na počátku 21.století	99
4.1 Zlatý gombík ve Starém Městě (2008)	100
4.2 Vampýr na Modré (2010).....	101

C) Praktická část

Kapitola 5 - Anketa – téma: VELKÁ MORAVA	103
5.1 Dotazník pro studenty.....	103
5.2 Vyhodnocení.....	105
Kapitola 6 - Exkurze „Po stopách Velké Moravy“	111
6.1 Příprava studentů na exkurzi	111
6.2 Návrh jednodenní exkurze „Po stopách Velké Moravy“	112
6.3 Práce studentů po exkurzi.....	115
6.4 Očekávané výstupy – klíčové kompetence	116
6.5 Souvislosti s průřezovými tématy	118

Kapitola 7 - Pracovní sešit k diplomové práci	120
7.1 Teoretická část	120
7.2 Regionální část.....	126
ZÁVĚR	130
ABSTRAKT	132
BIBLIOGRAFIE.....	134
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	138

ÚVOD

Můj zájem o dějiny Velké Moravy začal již krátce po narození. Ne, není to omyl, narodila jsem se totiž v Uherském Hradišti a celý svůj dosavadní život prožila ve Starém Městě, v centru onoho dávného Veligradu, který svou velikostí a vyspělostí v devátém století předčil mnohé světové civilizace a předběhl dějinný vývoj mnohdy až o několik staletí.

Již ve 3 letech jsem v doprovodu rodičů zpovzdálí se zájmem sledovala práci archeologů a ve skrytu duše jim záviděla to jejich „velké pískoviště“ a speciální „lopatky“, se kterými si tam den co den „hráli“...

Dnes již jen s úsměvem na tváři vzpomínám na mou bujnou fantazii a uvědomuji si, že ono „velké pískoviště“, na které jsem se v 80.letech 20.století chodila dívat, bylo pohřebiště „Na Valách“ a archeologové se tam věnovali dalšímu ze svých přínosných archeologických výzkumů.

Možná jsem tam tehdy ještě stačila zahlédnout Viléma Hrubého, jednoho z nejvýznamnějších archeologů Starého Města, nebo Ludka Galušku, soudobého archeologa, se kterým jsem se po více jak 20 letech setkala v Městském zemském muzeu v Brně, aby mi shrnul dosavadní archeologické úspěchy a dal velmi cenné rady k této diplomové práci.

V posledních měsících jsem mnohokrát odpovídala na otázku, co mě vedlo k výběru tématu mé práce a proč jsem si zvolila právě Velkou Moravu. Vždy jsem s hrdostí začínala slovy: „*Tož, já su ze Staráku...*“

Byl to vlastně osud, který mi vybral téma diplomové práce, neboť s velkomoravskými dějinami jsem se po celé dětství i dospívání setkávala na každém svém kroku. Já jsem tuto výzvu s radostí přijala a slibuji, že se tohoto nelehkého úkolu zhostím se vší zodpovědností.

Cílem mé diplomové práce je vytvořit ucelenou příručku k výuce velkomoravských dějin pro učitele dějepisu a jejich studenty. Součástí příručky by měla být teoretická část, která by sloužila jako učebnice a shromažďovala veškeré důležité a zlomové momenty dějin devátého století zejména na území jižní Moravy, s krátkým zavzpomínáním na období předcházející rozkvětu našeho prvního státního útvaru.

Jedna ze zásad vyučování, kterou zmiňoval již Jan Amos Komenský, praví, že studenti by ve vyučování měli být seznámeni nejen s teorií, ale i s praxí a zdůrazňuje také důležitost zásady názornosti. Proto ani v mé příručce nesmí chybět regionální část, která by teoreticky získané informace vztahovala k dějinám konkrétního regionu, v tomto případě k Uherskohradištsku. Kde jinde bychom na poměrně malé rozloze našli tolik archeologických nalezišť připomínajících éru slavných Mojžírovců, éru soluňských bratrů Konstantina s Metodějem či éru, kdy pohanské obyvatelstvo krůček po krůčku přivykalo křesťanství. Chtěla bych tedy zmínit některé z archeologických lokalit Uherskohradištska, bez jejichž nalezení bychom se k velkomoravským dějinám dokázali jen stěží přiblížit a jen stěží bychom chápali život v devátém století. Ráda bych ale zdůraznila, že archeologické výzkumy nejsou zdaleka u konce a myslím, že nás a hlavně archeology ještě čeká nejedno překvapení. Jedním z mých dalších cílů je vydat se na vybrané základní i střední školy Uherskohradištska a zmapovat znalosti studentů o velkomoravské historii jejich vlastního regionu. Učitele by mohla inspirovat kapitola zaměřená na přípravu a průběh exkurze po vybraných archeologických lokalitách a návrh práce se studenty po této exkurzi.

*Repetitio est mater studiorum*¹, a tak ani v mé práci nesmí chybět opakování v podobě pracovního sešitu. Výstupní otázky v něm

¹ *Opakování je matkou moudrosti*

obsažené by měly, po prostudování mé práce, ověřit pochopení dějinného vývoje Velké Moravy a jeho souvislosti s kulturně historickým dědictvím Uherskohradištska.

Kapitola 1 - Doba předvelkomoravská

1.1 Předvečer vzniku Velké Moravy²

Území jižní Moravy a západního Slovenska bylo již od počátků dějin hojně obsazováno a lákalo kmeny z dalekého okolí. Jednalo se o velmi výhodnou a strategickou polohu chráněnou ze všech stran pohořími, ale také vodními toky, přičemž nelze opomenout ani jeho výborné zemědělské a hospodářské podmínky. Není tedy divu, že již krátce po skončení „stěhování národů“³ se zde usadilo hned několik významných kmenů jako byli Gepidi, Ostrogóti, Langobardi nebo Slované. A byli to právě Slované, kteří zde později vytvořili první státní útvar našich dějin - Velkou Moravu.

Slované jsou v dobových písemných pramenech z poloviny 6. století označováni zejména *Vinidi* nebo také *Venedi*, což svědčí o germánském původu pramenů. O byzantském původu svědčí prameny pozdější, které je nazývají *Sclavini*, *Sclaveni* či *Sklábénoi*. Slovanské kmeny jsou zmiňovány již v dílech autorů Jordanese⁴ i Prokopie z Kaisareie⁵ ze 6. století. Ti nás informují o Slovanech na našem území a datují jejich příchod do století předchozího.

Dnes již nelze popřít, že se tito Slované začali ke konci „stěhování národů“ na našem území usazovat. Přestože neznáme přesné datum jejich příchodu, lze jej alespoň částečně odvodit z dochovaných písemných i archeologických pramenů. Ty nám napovídají, že první kroky Slovanů na jižní Moravě lze vystopovat již na přelomu 5. a

² GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004; HÄGERMANN, 2002; HAVLÍK, 1964; KLANICA, 1986; LUTOVSKÝ-PROFANOVÁ, 1995; MĚŘÍNSKÝ, 2002; MĚŘÍNSKÝ, 2006; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985; TŘEŠTÍK, 2001

³ Velký pohyb kmenových svazů, migrace obyvatelstva na přelomu starověku a středověku z důvodu změny klimatu, růstu počtu obyvatel, touhy po půdě

⁴ Jordanes - gótský historik žijící v 6. století v Byzanci

⁵ Prokopios z Kaisareie - byzantský historik žijící v 6. století, autor několika knih o válkách

6.století. V těchto letech zde ještě krátce sousedili s Langobardy, ti se ovšem brzy začínají přemisťovat do Panonie⁶ a již kolem poloviny 6.století se ubírají jihozápadním směrem do severní Itálie, kde si založili vlastní království. Vztah mezi Langobardy a Slovany probíhal bez větších potyček. Slované neměli zájem s nimi soupeřit.

V Karpatské kotlině však pobýval vedle Slovanů a Langobardů také další kmen – Gepidové. Ti se dostali do bojů s Langobardy a nakonec prohráli. Museli se z dosud obývaného území stáhnout.

Již v průběhu 6.století se do Evropy dostávají Avaři. Ti patřili k jednomu z mnoha kočovných kmenů, který po určitou dobu ovlivňoval historii na našem území a jeho okolí.

Jejich původ je neznámý, ovšem nejpravděpodobnějším místem jejich předchozího působiště se jeví území ve střední Asii. Odtud byli zřejmě vyhnáni Turky, kteří si ve střední Asii v polovině 6.století vytvořili vlastní říši.

Postupně se jim podařilo obsadit část Karpatské kotliny. Velmi brzy si na obsazeném území založili politicko-mocenský útvar, kterému velel tzv. kagan⁷. Udrželi se zde až do počátku 9.století. Po celou tuto dobu ovlivňovali dějiny ve střední a jihovýchodní Evropě.

Výhodné území jim umožňovalo útočit na východ, tedy na Byzantskou říši⁸, ale i na západ, na říši Franskou⁹. Byzantská říše platila již od poloviny 6.století s přestávkami Avarům tribut¹⁰, a proto

⁶ Provincie rozkládající se na částech území dnešního Maďarska, Rakouska, Srbska, Chorvatska a Slovinska; zanikla na přelomu 9. a 10.století

⁷ titul hlavy nebo náčelníka Avarů, Pečeněhů, Chazarů, východních Slovanů či Mongolů

⁸ císařství na území východořímské říše (395 – 1453), hlavní město Konstantinopol

⁹ státní útvar (pol.5.století – 843) rozkládající se v západní části Evropy, přesněji na části území dnešní Belgie, Francie, Německa, Nizozemí a Švýcarska

¹⁰ daň, poplatek, clo

se tento kmen mohl zaměřit na rozšiřování svého vlivu. A tak se u Avarů zrodila myšlenka tažení na západ proti Franské říši.

Ovšem dochází i k rozepřím a bojům Avarů se Slovany. Přestože byli Slované od prvního setkání s Avary jejich vojenskými spojenci, na počátku 7.století docházelo k neshodám. Slované se dostávali pod tlak Avarů, kteří využívali a zneužívali jejich pohostinnosti v zimních měsících a jejich obětavosti bojovat v prvních řadách avarských vojsk.

Z nejstaršího historického pramene o Slovanech v našich zemích, z *Kroniky Fredegarovy*¹¹, se dozvídáme, že již v 7.století se Avari utkávají se Slovany vedenými Sámem¹². Kronika nás zpravuje o těchto bojích, o vítězství Slovanů a o vytlačení Avarů do Panonie.

V první třetině 7.století dochází k častým útokům Avarů na Slovany. V důsledku toho vůči nim začali Slované povstávat. Po neúspěšných bojích se naděje na osamostatnění Slovanů zvýšila. Tehdy přichází do Karpatské kotliny franský kupec Sámó, kterému se podařilo část Slovanů osamostatnit, vytvořit první slovanskou říši na obranu právě proti Avarům a stát se jejím vůdcem. Tato Sámova říše představovala jakýsi kmenový svaz, nikoliv státní útvar. Jeho existence je datována do let 623/624 – 661, tedy do smrti Sámá. Kde se nacházelo centrum tohoto svazu, kde vůdce sídlil, ovšem nevíme.

Nutno také podotknout, že první státní útvar Slovanů na našem území, Velká Morava, nenavazuje na Sámovu říši, tedy není jejím přímým pokračovatelem.

Již během existence Sámovy říše došlo k prvním potyčkám Slovanů s Franskou říší datovaným do roku 631. Dle Fredegara tehdy proběhla bitva u Wogastisburgu, ve které Sámó porazil franského

¹¹ *Kronika tak řečeného Fredegara Scholastika*, vznikla v 7.století

¹² franský kupec

panovníka Dagoberta¹³. Byly to počátky rozporů, které se naplno rozhořely až ve století devátém za vlády Mojžírovců na Velké Moravě. Období mezi rozpadem Sámovy říše a vznikem Velké Moravy je pro nás velkou neznámou. Kronikáři o tomto období mlčí, zaměřují se spíše na dění ve Franské říši a na osidlování Pyrenejského ostrova Araby na západě, nebo například na vznik prvního bulharského státu na východě.

Ke konci 8.století se moc Franské říše zvyšovala, říše se rozrůstala a vedla velmi úspěšnou politiku díky významnému evropskému vladaři raného středověku, Karlu Velikému¹⁴. Tomu samozřejmě vadil silný soupeř na východě - Avari - a také jeho bohatství získané díky částečné kontrole tzv. Hedvábné stezky¹⁵ vedoucí z Asie až do Evropy.

Přestože se již od přelomu 7. a 8. století začali Avari věnovat zemědělství a upřednostňovali spíše usedlý způsob života, taktéž je ve skrytu duše neopouštěly představy o expanzi s kořistnickým charakterem.

V roce 791 došla Karlovi Velikému trpělivost a chopil se, podle *Annales regni Francorum*¹⁶, vojenského tažení proti Avarům. Na straně Franské říše zde pravděpodobně stáli i Čechové. Začal avarský ústup směrem na východ. Roztržky mezi avarskými kočovníky a Karlem Velikým probíhaly v letech 791 – 796 a skončily někdy na přelomu 8. a 9. století, avarský kaganát¹⁷ se oslabil, Karel Veliký připojil Panonii k držávám Franské říše. Avari se ještě

¹³ Dagobert I. (603 – 639) – franský král v letech 629 – 639, pocházel z dynastie Merovejců

¹⁴ Karel Veliký (742 – 814) – franský král, od roku 800 první středověký římský císař

¹⁵ starověká cesta z Jižní Asie ke Středozevnímu moři

¹⁶ *Letopisy království Franků*, franská kronika

¹⁷ státní útvar kmenů, např. Avarů, Chazarů, Pečeněhů či východních Slovanů

v letech 799 – 803 pokusili o protiútok, ale jejich síly již na Karla Velikého a jeho silnou říši nestačily.

Poslední zmínka o Avarech se objevuje v historických pramenech na sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem roku 822. Avarský kaganát se zhroutil, čehož využívají Slované i Franská říše a vzniklá území zaplňují. Na jihovýchodě Franské říše, bývalé části avarského území, vznikají hned tři pohraniční marky¹⁸, a to marka Panonská, Friaulská a Karantánská.

Po zániku avarské říše se vedle Moravy začala Franská říše dále rozrůstat. Její panovníci se od roku 800, kdy došlo ke korunovaci Karla Velikého v Římě, titulovali názvem císař, imperator augustus. Významnou protiváhou jim byla říše východořímská – Byzantská. Slovanské národy byly vedle poměrně silné Franské říše samostatné, ovšem ve většině případů byla tato samostatnost vykoupena tributem.

Na počátku 9.století dochází k bojům také mezi Franky a Čechy, neboť ti o sobě začínali dávat vědět svým sousedům. A to nemohlo ujít mocné sousední Franské říši.

O bojích Čechů s Franky na začátku 9.století hovoří hned několik písemných pramenů, z nichž nelze nezmínit alespoň *Annales Mettenses priores*¹⁹, *Chronicon Moissiacense*²⁰, *Annales Fuldenses*²¹ či *Annales regni Francorum*²².

Cílem Franků za dob Karla Velikého bylo rozšiřování své říše na úkor ostatních států a kmenů. Nelze se tedy divit, že se po vyvrácení avarského kaganátu Frankové zaměřili na sousedící kmeny. Rokem 803 skončilo vypořádání se s Avary. Nyní měl Karel

¹⁸ pohraniční území franské říše, později německé

¹⁹ *Metské letopisy starší*

²⁰ *Moisacké kroniky*

²¹ *Letopisy fuldské*

²² *Letopisy království Franků*

dostatek prostoru i sil zorganizovat tažení do Čech, podříditi si zdejší lid a uvalit na obyvatele povinnost platit tribut.

Z písemných pramenů se nedozvídáme, v jakém zřízení Čechové na počátku 9.století žili. Skromné útržkovité informace se dozvídáme pouze o jistém knížeti Lechovi, který mohl být v roli knížete či krále a vládnout Čechům. Údajně měl být zabit v potyčce, která by časově mohla souhlasit s franským obléháním pevnosti Canburg roku 805. Kníže stejného jména se ovšem vyskytuje i v událostech o několik století mladších. Zda tento kníže Lech vůbec žil, zda se účastnil potyček s Franky či zda se jedná o hrdinu pozdějšího věku však nelze dokázat. Pravděpodobnější se zdá být smyšlenost celé postavy.

Další záhadou v dějinách zůstává umístění pevnosti Canburg. Jedná se o slovanské hradiště, kdesi u soutoku řeky Labe a Ohře v severozápadních Čechách. U tohoto soutoku se podle *Chronicon Moissiacense* měly setkat tři vojska Karla Velikého.

Historikové August Sedláček²³ a Miloš Šolle²⁴ se domnívali, že pevnost Canburg ležela u obce Hradsko nedaleko Mšena na Mělnicku. Další varianty lokalizace poukazují na oblast poblíž Lovosic. Dušan Třeštík²⁵ přišel s teorií, že spíše než hledat pevnost s názvem srovnatelným s Canburgem, je třeba odpoutat se od názvu Canburg a sledovat historické prameny, souvislosti, možnosti a archeologické prameny. Říká, že: „*Ideálním (a faktickým) středem Čech byla posvátná hora Říp. Canburg tedy musíme hledat v jejím*

²³ August Sedláček (1843 – 1926) – český historik, heraldik, sfragistik, jeho stěžejní dílo se nazývá *Hrady, zámky a tvrze království Českého I - XV*

²⁴ PhDr. Miloš Šolle, CSc. (1916 – 2004) – český archeolog zabývající se dějinami raného středověku

²⁵ PhDr. Dušan Třeštík (1933 – 2007) – český historik, publicista, absolvent Karlovy univerzity v oboru historie, archivnictví, působil v Historickém ústavu Akademie věd České republiky, v Centru mediévistických studií

okolí.“²⁶ Umístění pevnosti Canburg ovšem zůstává záhadou i nadále a staví se tak k dalším doposud neobjeveným pevnostem a hradům v naší minulosti, stejně jako pevnost Wogastisburg známá ze 7.století, či Rostislavovo sídlo ve století devátém.²⁷

Ovšem ani rozkvět Franské říše nebyl nekonečný. Již v roce 814 zemřel císař Karel Veliký a rozsáhlou říši na vrcholu moci převzal jeho syn Ludvík Pobožný²⁸. Za jeho vlády se Franská říše začala rozpadat. Po Ludvíkově smrti si ji roku 843 rozdělili jeho 3 synové – Lothar I., Ludvík II. Němec a Karel II. Holý – tzv. Verdunskou smlouvou. Pro Slovany sídlící na našem území se pak stala nebezpečnou její východní část pod vládou Ludvíka II. Němce – Východofranská říše.

Během 1.poloviny 9.století se ve střední Evropě naskytla Slovanům možnost vytvořit si vlastní státní útvar. Po rozbití a zániku avarského kaganátu a po smrti franského císaře Karla Velikého nebylo na jižní Moravě a v okolí povodí řeky Moravy silnějšího soupeře, který by vzniku státního útvaru dokázal zabránit. Šance se chopila mocná rodina Mojžírovců, která zde založila historicky první státní útvar Slovanů – Velkou Moravu.

Jak již bylo naznačeno, Karpatská kotlina a její okolí již od pradávna lákala velké množství kmenů. Jednalo se o velmi lukrativní území nabízející svým obyvatelům výborné podmínky k životu, výbojům i obraně. Od počátku raného středověku až po vznik Velké Moravy se zde vystřídaly kmeny jako např. Ostrogóti, Langobardi, Gepidové, Avaři, Slované a mnoho dalších drobných kmenů. Na počátku 9.století toto území plně ovládli západní Slované, kteří si zde

²⁶ Citováno z: MĚŘÍNSKÝ, Z. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha: Libri, 2006, str. 63.

²⁷ více tamtéž

²⁸ Ludvík Pobožný (778 – 840) – římský král a císař, syn Karla Velikého

založili vlastní státní útvar a stali se tak na krátkou dobu silným soupeřem svým sousedům.

Kapitola 2 - Doba velkomoravská

2.1 Vznik Velké Moravy, její historická poloha²⁹

Velkou Moravu považujeme za první státní útvar Slovanů rozkládající se na území současné České republiky, Slovenska a v dobách svého největšího rozkvětu také částečně zasahovala do severního Rakouska, Maďarska, jižního a středního Polska a jihovýchodního Německa.

Slovanské kmeny sídlící v povodí řek Moravy a Dyje se začaly sjednocovat mnohem dříve než v Čechách. Vznikalo zde hustší zalidnění a bohatí velmoži se zmocnili kořisti po vyvrácení avarské říše Karlem Velikým roku 796.

Státní útvar - Velká Morava – vznikl sloučením území mezi řekou Moravou a Bílými Karpaty (Moravské knížectví) s územím východně od Bílých Karpat (Nitrancké knížectví). Kníže Mojmir I. měl plné právo jednat naprosto samostatně, a to bez vlivu Franské říše. Ta v té době o moravské území neusilovala, ani nebránila vzniku této říše, neboť řešila problém jiný, a to rozbroje ve vlastních řadách, neshody mezi Karlovci³⁰.

Centrum Velké Moravy se nacházelo na středním toku řeky Moravy. Bylo dobře situováno, neboť jej obklopuje hned několik pohoří – na západě Chřiby, na východě Bílé Karpaty, na severu se rozprostírá Napajedelská soutěska. Jižní část je otevřenější, a proto musela být více bráněna.

Původní název jednoho z prvních raněfeudálních států Slovanů 9.století byl „Stará Morava“. Jeho nynější podoba - Velká Morava - pochází až z poloviny století následujícího, tj. ze století 10., kdy

²⁹ GALUŠKA, 1991; HAVLÍK, 1964; MĚŘÍNSKÝ, 2006; TŘEŠTÍK, 2001

³⁰ panovnická dynastie Franské říše v letech 751 – 987, nastoupila k moci po dynastii merovejské a předcházela dynastii kapetovské

vzdělaný byzantský císař Konstantin VII. Porfyrogenetos tuto soudobou velmoc ve svém díle *De administrando imperio*³¹ pojmenoval „hé megalé Morabia“. Tento název měl značit „odstup“ Byzantské říše od státního útvaru Slovanů, tedy „od Byzance vzdálená Morava“.

Významným písemným dokladem o počátcích a vzniku Velkomoravské říše jsou *Annales Fuldenses*³² popisující období let 714 – 882 ve Východofranské říši a její vztahy k sousedním státním útvarům.

³¹ *O spravování říše*

³² *Fuldské anály*

2.2 Společnost³³

Velkomoravská společnost byla na svou dobu velmi vyspělá. V některých ohledech dokonce předběhla svou dobu mnohdy až o 300 let. Archeologické nálezy nás neustále přesvědčují o systematičnosti a uspořádanosti společnosti a jejího každodenního života.

Velkomoravskou společnost můžeme rozdělit do mnoha skupin, které jsou od sebe oddělovány hned z několika hledisek. Způsob bydlení, odívání, ale také pohřbívání nám napovídá, že tato raněstředověká společnost byla dosti různorodá a diferencovaná a na svou dobu velmi vyspělá a vzdělaná.

2.2.1 Obyvatelstvo

Hierarchicky lze společnost rozdělit od nejbohatších po nejchudší. Nejmocnějším obyvatelem státního útvaru Velká Morava byl panovník, po něm následovala knížata, velmoži, svobodní lidé a bezprávní, nesvobodní obyvatelé. Mezi jednotlivými vrstvami obyvatelstva existovala velká majetková i sociální diference. Rozdíly jsou nejpatrnější na pohřebištích. Společenské postavení nebožtíka poznáme podle vybavení jeho hrobu a množství majetku, kterým byl tento hrob vybaven. Od společenského postavení obyvatel se odvíjel jejich způsob života a životní úroveň.

Panovníci

Na území Velké Moravy jsou dokázáni pouze čtyři panovníci – Mojmír I., Rostislav I., Svatopluk I. a Mojmír II. Ti náleželi k rodině Mojmírovců, která se na počátku 9.století prosadila na knížecí stolec.

³³ GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004;

Panovník byl nejmocnější obyvatel velkomoravského státního útvaru. Žil i se svou rodinou a příbuznými na dvorci, který kromě velkého uzamykatelného paláce čítal také církevní stavbu – kostel s okolním pohřebištěm. Na dvorci bydleli také velmoži a personál potřebný pro jeho chod. Nalezneme zde tedy budovy pro nižší vrstvy obyvatelstva sloužící panovníkovi, ale také budovy hospodářské. Ke dvorci byla přiřčena také hlavní velkomoravská kancelář.

Podle archeologa Galušky³⁴ považovali Mojmír I. a Rostislav I. za své hlavní sídlo Valy u Mikulčic, zato Svatopluk I. a Mojmír II. již pobývali v sídle někde v aglomeraci Staré Město – Uherské Hradiště. Panovník ovšem pravděpodobně nepobýval stále ve svém dvorci, ale objížděl celé území, kterému panoval, tedy Velkou Moravu. Tuto „vládu ze sedla koně“ známe již z Franské říše za dob Karla Velikého.

Do jeho kompetencí zahrnujeme kromě veškerého rozhodování o politickém dění a územní expanzi také vrchní velení branné moci. Byl majitelem většiny pozemků a vlastnil neuvěřitelný poklad jako například objekty a artefakty ve zlatě, stříbře, slonovině, skle, ale také kožešiny a zbraně.

Pohřbívání byli v rakvích a do posmrtného života si s sebou brali značnou část svého majetku.

Knížata

Jednalo se o nejbližší rodinné příslušníky vládnoucí dynastie. Bydleli zpravidla na panovnickém dvorci a mohli se také částečně podílet na správním aparátu. Vlastnili velké bohatství a podléhala

³⁴ Doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. (*1960) – současný český archeolog; působil na Prehistorickém oddělení Moravského zemského muzea, v současné době působí v Archeologickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně; jeho doménou je oblast středního Pomoraví se zaměřením na Staré Město (okres Uherské Hradiště)

jim část bojovníků, řemeslníků a otroků. Panovníkem jim mohla být svěřena určitá část území.

Hroby knížat poznáme podle jejich umístění a vybavení. Knížata byla uložena většinou přímo v kostele nebo někde velmi blízko kostela a v jejich hrobech nesměl chybět meč, pásek a okrasné ostruhy. Jejich manželky byly po smrti ověšeny několika páry náušnic, gombíků, přívěsků, opasků a oděny do drahých cizokrajných látek většinou z dovozu.

Velmoži

Hierarchicky patřili velmoži hned za panovníka a knížata. Jejich sídlem byla nejčastěji hradiska či méně častěji neopevněná sídliště. Velmoži se dělili dále na tzv. „župany“ a „kmety“.

Na státním aparátu se podíleli župani stejně jako na organizaci života na určité části území. Občas se s nimi lze setkat přímo i v sídle panovníka. Jeden z jejich hlavních úkolů spočíval v ekonomickém a hospodářském zabezpečení panovníka a knížecích družin.

Kmeti byli podřízeni županům a jejich úkolem byla organizace potřebných činností a veřejně prospěšných prací.

Bydleli v dřevěných roubených budovách většinou na kamenných podezdívkách. Podlaha byla prkenná popřípadě maltová.

Patřili mezi bohatší část obyvatelstva, i když výbavy hrobů nebyly tak bohaté jako u vyšších společenských vrstev, knížat a panovníků. Šperky byly pouze pozlacené, vzácně stříbrné.

Svobodné obyvatelstvo

Tato vrstva společnosti byla svobodná hospodářsky i politicky, svobodu si vykupovala placením daní a vojenskými povinnostmi. Zastupovala nejpočetnější část obyvatelstva. Jednalo se většinou o obyvatele pracující v hospodářsko-řemeslnické sféře, tedy o zemědělce, řemeslníky, obchodníky, kupce, bojovníky a další

profese prováděné ve prospěch panovníka a státu. Bydleli většinou ve vesnicích. Jejich domy byly o poznání chudší, stavby velmi jednoduché.

Po smrti byli ukládáni pravděpodobně na nejbližší pohřebiště. Kolem pasu měli opasek s nožem či třeba brouskem, ti chudší byli posmrtně vybaveni nějakým nástrojem prozrazujícím jejich profesi. Šperky u žen byly nalezeny vzácně, většinou šlo o šperky bronzové jako například náhrdelníky, náušnice, prstýnky. U těch chudších pak nalézáme jednoduché a prosté náhrdelníky.

Poddaní, otroci

Tato vrstva společnosti nebyla příliš početně zastoupena. Jednalo se spíše o výjimky - bezprávé obyvatelstvo, někdy o otroky, kteří spáchali kriminální čin, zdáli se být nebezpečnými nebo něco dlužili. V jejich hrobech nebyly nalezeny žádné předměty. Otroci byli pochováni náhodně, většinou na okrajích pohřebišť, co nejdále od bohatších vrstev obyvatelstva.

Někdy mohou být do této skupiny zařazeni také tzv.vampýři neboli revenanti.

2.2.2 Počátky specializované výroby, „manufaktury“³⁵

Velkomoravská společnost byla na svou dobu velmi vyspělá. Ani v okolních státních útvarech se v 9.století neseťkáváme s takovou organizací a funkčností společnosti. Svým vývojem přeskočila Velká Morava svou dobu a svou organizovaností se podobala životu na počátku 13.století, kdy se začala konstituovat první středověká města na našem území.

Při archeologických výzkumech byly objeveny základy okrsků, které lze pokládat za specializovaný výrobní areál. Jeden takový byl

³⁵ ČERVINKA, 1928; GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004; HRUBÝ, 1955

objeven ve Starém Městě „U Víta“, poblíž polohy „Na Dědině“. Tento staroměstský areál byl rozdělen do 3 jednotlivých okrsků určených pro kováře, hrnčíře a klenotníky. K těmto třem byla také přiřčena jedna menší budova sloužící pravděpodobně jako skladiště.

V tomto řemeslnickém areálu ovšem nebyly nalezeny žádné stopy po obydlených budovách či jakékoliv jiné náznaky společenského života rodin. Archeologové tedy došli k závěru, že v těchto místech byla soustředována pouze výroba, soukromý život řemeslníků probíhal v místech jiných. Z těchto závěrů plyne, že řemeslníci jinde bydleli a jinde pracovali. Uvědomovali si nutnost práce pro uživení rodiny. V 9.století je tento jev vsutku ojedinělý.

Dalším zajímavým faktem tohoto specializovaného výrobního areálu je jeho blízkost k poloze „Na Dědině“, kde byla objevena stavba palácového typu. V případě řemeslnického areálu „U Víta“ tedy mohlo jít o přímou podřízenost některému z velmožů, který dodával řemeslníkům suroviny ke zpracování a odebíral od nich hotové výrobky.

Ve Starém Městě „Nad Haltýři“ nelze nezmínit specializovaný kovolitecký areál. Zde bylo nalezeno 11 objektů určených ke zpracování kovů. Vznikal zde, mimo jiné, bronz. Tento areál je dalším důkazem staroměstské řemeslnické výroby ve specializovaných areálech.

Jak již bylo řečeno, na Velké Moravě se rozvíjela řada řemesel, která zaměstnávala většinu svobodného obyvatelstva. Řemeslníci byli rozděleni do několika odvětví a v těch se specializovali a zdokonalovali. Některá řemesla bylo možné provozovat i doma, tedy byla zařazena do tzv. podomácké výroby, jiná byla provozována ve specializovaných dílnách.

Mezi nejrozšířenější specializovaná řemesla na Velké Moravě lze bez váhání zařadit klenotnictví neboli šperkařství, výrobu keramiky, kovářství, hutnictví, kamenictví, kovolitectví, „zbrojařský“ průmysl, tesařství, zednictví či malířství.

Můžeme se domnívat, že Slované v některých oborech navázali na dovednosti a techniky výroby keltských a římských tradic. Od počátku 9.století čerpali moravští řemeslníci z karolinských vzorů, později také z byzantských a orientálních vzorů, ovšem z nalezených artefaktů je zřejmé, že i přes občasné napodobení svých předchůdců si Slované šli vlastní cestou a na tyto již známé techniky navazovali nové a nové poznatky, až v závěru vytvořili tradici vlastní.

Klenotnictví/šperkařství

Výrobky velkomoravských klenotníků se staly vyhledávaným zbožím nejen na našem území, ale také v dalekých zemích. Mezi nejčastěji nalezené artefakty pocházející ze šperkařských dílen velkomoravských řemeslníků počítáme náušnice, gombíky, prsteny či náhrdelníky. Ty byly vyráběny buď z materiálů levnějších, jako například z bronzu či mědi, nebo z materiálů dražších, tedy ze zlata a stříbra, které byly většinou zhotovovány na objednávku panovníka, knížete nebo velmože. Mezi těmito šperky se čas od času objevovaly také měděné či bronzové šperky s pozlacením. Typickým a dodnes obdivovaným zdobením těchto šperků jsou metody granulace nebo filigránu.

Také skláři se podíleli na výrobě šperků, vyráběli hlavně drobné skleněné korálky do náhrdelníků.

Šperky, které jsou datovány do 9.století a lokalizovány na Staroměstsku, jsou pojmenovány podle místa výroby, tedy veligradský šperk, popřípadě také šperk staroměstský.

Kovolictví, kovářství

Železo se v již na přelomu 8. a 9.století stalo důležitou surovinou. Bylo využíváno hlavně při výrobě nástrojů k realizaci spousty řemesel – vrtáků, dlát, nůžek, nožů..., nebo k výrobě zbraní. Velmoži si u kovolictů nechávali na objednávku vyrábět opasky či ostruhy.

Tesařství, kamenictví

Dřevo bylo hlavní surovinou pro výstavbu obydlí, dílen, opevnění i náradí. Dřevo dohromady s kamenem tvořilo základ pro stavby honosných palácových staveb pro knížata či velmože, ale také pro kostely náležející k těmto palácovým stavbám, tedy mocenským areálům.

Tesaři se věnovali také výrobě seker, pilek či klínů.

Keramika

Slovanská keramika prochází v 9.století určitým vývojem. Mění se způsob výroby keramiky. Keramické nádoby, dříve vyráběné v rámci podomácké výroby, se začínají vyrábět ve specializovaných dílnách. Hrnčířské řemeslo se specializuje.

Tento systém, zmíněný na předchozích řádcích, nám přibližuje a také dokazuje počátek manufaktury v našich zemích, který je na základě archeologických výzkumů nepopiratelný.

2.2.3 Způsob pohřbívání³⁶

Obřad pohřbívání a ukládání do hrobů částečně souvisel s náboženstvím, které obyvatelé vyznávali. Na časové přímce dějin můžeme postupně sledovat přechod od žárového obřadu ke kostrovému pohřbívání.

První žárové obřady máme doloženy již z 6. století. Popel byl ukládán do mohyl³⁷, a to buď do plátna nebo do uren. Těch se ovšem objevilo velmi málo.

První kostrové pohřbívání bylo doloženo ve století následujícím, sedmém, ovšem plně se realizuje až s přijetím křesťanství ve století devátém.

Díky objevům kostrových hrobů pod stavbami některých kostelů se domníváme, že k pohřbívání těl do hrobů a vzniku těchto kostrových pohřebišť mohlo dojít ještě před počátky křesťanství na Velké Moravě a před první výstavbou kostelíků, tedy již na přelomu 8. a 9. století. Dokládají to zejména archeologické nálezy ve Starém Městě „Na Valách“ nebo v Mikulčicích.

³⁶ GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004, HRUBÝ, 1955; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985

³⁷ násyp nad hrobem

2.3 Velkomoravští panovníci³⁸

Dynastie Mojžírovců:

- Mojmír I. (830? – 846)
- Rostislav I. (846? – 870)
- Svatopluk I. (870 – 894)
- Mojmír II. (894? – 906?)

Jedinou vládnoucí dynastií na Velké Moravě byla dynastie Mojžírovců. Její název je odvozován od historicky prvního doloženého velkomoravského panovníka Mojžíra I. Toto pojmenování nacházíme pouze v jediném historickém prameni, a to ve stížném listu z července 900. Ten poslal bavorský episkopát³⁹ papeži Janu IX.⁴⁰, který bez povolení Pasova zřídil Moravanům arcibiskupství a tři biskupství.

Období před nástupem Mojžíra I. k moci je vyplněno nejasnými zprávami. Vraťme se do 60. či 70. let 7.století, tj. k rozpadu Sámovy říše. Sám zemřel pravděpodobně někdy v letech 659 – 661. Po jeho smrti se jeho říše nerozpadla, ovšem ani dále nevyvíjela. Podle archeologických nálezů usuzujeme, že se říše na určité období roztříštila. Jméno vládnoucího panovníka, pokud nějaký existoval, neznáme. V historických pramenech nacházíme pouze jména jeho možných pokračovatelů. Krátce po jeho smrti se vlády ujal Moravod či Marovod, z jehož jména možná vznikl název pro území jím ovládané, tedy Morava. Poté je zmiňován jistý Vladuc nebo také Svanthos. Ten sídlil v Panonii odkud odešel na Moravu.

³⁸ GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004; HAVLÍK, 1964; HAVLÍK, 1994; MĚŘÍNSKÝ, 2006; PINKAVA, 1933; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985; POULÍK, 1985; TŘEŠTÍK, 2001; <www.moraviamagna.cz>

³⁹ biskupství, sbor biskupů

⁴⁰ papežem v letech 898 - 900

Během 8. století došlo pravděpodobně ke sjednocení kmenových útvarů a moravská knížata uzavřela dohodu, kdy byla do čela postavena **rodina Mojžírovců** s dědičnou vládou, částečně omezenou ostatními knížecími rodinami na Moravě.

Na přelomu 8. a 9. století se setkáváme s vládcem Hormidorem a po něm nastoupivším Mojžírem I. Jeho stejnojmenný syn, tedy Mojžír II., se pravděpodobně roku 830 stal prvním vládcem sjednocených Moravanů. V historických pramenech ho ovšem nacházíme pod jménem **Mojžír I.**

2.3.1 Mojžír I.

Jak již bylo řečeno, o počátku převzetí moci dynastií Mojžírovců na Moravě se nám nedochoval žádný písemný pramen ani mytický výklad, pouze strohé úryvky v kronikách, nejednoznačné náznaky dějin. Jisté však je, že k tomu, aby mohlo dojít ke vzniku státního celku, byla zapotřebí christianizace⁴¹.

Rok nástupu Mojžíra I. do čela říše nelze tedy s jistotou určit. Kroniky do roku 846 o Mojžírovi pomlčují, až na jedinou výjimku, a to rok 831. Tehdy mělo dojít k tzv. „pokřtění všech Moravanů“.

Mojžír I. si po přijetí křesťanství v roce 831 upevňoval moc vůči ostatním knížatům. Moravany pokřtil patrně pasovský biskup Reginhar. Vyskytla se sice také verze, že by křest mohl pocházet z Říma, ta byla ale později vyvrácena a dnes se s určitostí přikláníme k verzi první, tedy pasovské.

Toto pokřtění nebylo zprvu jednoduché. Moravané ho vnímali jako rozpor mezi pohanstvím⁴² a křesťanstvím⁴³. Tento „oficiální“ křest se týkal celého národa Moravanů, a to i přes to, že pokřtěn byl pouze

⁴¹ proces pokřesťanštění

⁴² náboženství uznávající mnohobožství

⁴³ monoteistické náboženství o životě a učení Ježíše z Nazaretu

kníže Mojmir I. a jeho pár nejbližších. Pohané⁴⁴ se obávali změny. Byli zvyklí na své náboženství, na své tradice. Křest byl přijat, ale lze se domnívat, že zpočátku došlo pouze ke kompromisu mezi starým a novým náboženstvím, neboť ještě roku 873, kdy se Metoděj ujímal správy moravské církve, nalezneme mezi Moravany určité etnikum⁴⁵ pohanské.

2.3.1.1 Pribina a Mojmir

Z písemných pramenů první třetiny 9.století se dozvídáme, že na území Velké Moravy existovaly nejméně dva státní celky již dlouho před rokem 822. Moravané se podle *Annales regni Francorum* zúčastnili v prosinci téhož roku sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem, což by znamenalo, že ke sjednocení kmenů na území budoucí Velké Moravy došlo již na sklonku 8. století.

V písemných pramenech hovořících o tomto sněmu nacházíme o Moravanech první zmínky.

Kníže Pribina patřil zřejmě k moravským knížatům závislým na Mojmirovi. Zřejmě totiž nepocházel z žádného knížecího rodu usazeného v Nitře, neboť o jeho působení na tomto území před rokem 832/833 nemáme žádné informace. Pravděpodobně se zde usadil v souvislosti s druhou fází moravské expanze na Slovensko, která je spojována se zánikem hradišť. V 9. století pak vedle sebe žijí kmeny moravské i slovenské v jediném státním útvaru.

Na Velké Moravě tedy až do 30.let 9.století existují dvě knížectví – moravské v čele s knížetem Mojmiřem I. a nitranské v čele s Pribinou. Poté nachází Mojmir I. dostatek sil, vyhání Pribinu a spojuje obě knížectví.

⁴⁴ příslušník náboženství uznávající mnohobožství

⁴⁵ skupina lidí stejné etnické příslušnosti; spojuje je společný původ, kulturní znaky, jazyk, tradice

K přesnějšimu určení událostí z první třetiny 9.století nám slouží zpráva *Descriptia*, ale také *Conversio Baioariorum et Carantanorum*⁴⁶: „jakýsi Privina, vyhnáný od Mojmara, vévody Moravanů nad Dunajem, přišel k Ratbodovi“⁴⁷. A jak víme, Pribina byl vyhnán někdy po roce 830, nejpravděpodobněji roku 833. Zmíněný úryvek nám napovídá, že již v té době byl Mojmír vévodou moravským. A toto vyhnání Pribiny pro něj znamenalo další posílení své moci.

Písemné prameny⁴⁸ nám podávají jasnou informaci o tom, že kníže Pribina byl z Nitry vyhnán Mojmírem I. Dále nám napovídají, že se s největší pravděpodobností usadil roku 850 na území v Panonii na řece Sále, kde založil město Pribiningrad (Blatengrad, Blatnohrad). Zde také nechal postavit kostel vysvěcený arcibiskupem Liutpramem. Sám Pribina byl tou dobou ještě pohanem. Před svým usazením v Blatnohradu ovšem nejdříve prchl k hraběti Východní marky, správci avarské a korutanské marky⁴⁹ Ratbodovi, který ho předvedl králi Východofranské říše Ludvíku II. Němci⁵⁰. Na jeho příkaz ho solnohradský arcibiskup v kostele sv. Martina v Traismauer pokřtil.

Po neshodách s Ratbodem se Pribina i se synem Kocelem uchýlil k Bulharům. Poté požádal o pomoc také Ratimara, chorvatského vévodu. Roku 838 však došlo k neshodám a následné válce mezi Ratimarem a Ratbodem. Pribina byl kraňským knížetem Salachem donucen smířit se s Ratbodem a zůstat na blízku Ludvíka II. Němce. Ten mu udělil již zmíněné území v Panonii a Pribina zemi kolonizoval. Ludvík II. Němec mu také přislíbil, že mu po smrti Mojmíra I. dopomůže na uvolněný stolec. Sen o vládě nad Velkou

⁴⁶ *O pokřestění Bavorů a Korutanců*

⁴⁷ Citováno z: HAVLÍK, L. *Velká Morava a středoevropští Slované*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, str. 189.

⁴⁸ *Conversio Baioariorum et Carantanorum*

⁴⁹ dnes východní Rakousko

⁵⁰ Ludvík II. Němec (805 – 876) – první východofranský král

Moravou se ovšem po čase rozplynul. Na trůn bude stejným Ludvíkem II. Němcem dosazen Mojmirův synovec Rostislav. Pribinův život ukončí roku 861 symbolicky opět Moravané. Je jimi zabit v nevýznamném souboji, o němž se nám nedochovaly podrobnější informace.

V *Conversio Baiuvariorum et Carantanorum* se také dozvídáme, že Pribinovi byl už dříve posvěcen kostel v Nitře, a to arcibiskupem salzburským, Adalramem. Informace byla pravděpodobně přidána později, a proto ji nelze potvrdit, neboť se může jednat o podvrh, kterým se autor snaží dokázat, že salzburští arcibiskupové sídlili v Panonii dávno před Metodějem. Pozůstatky kostela nebyly bohužel dodnes objeveny.

Z uvedených poznatků nám vyplývá jediné – Mojmir I. tedy začal vládnout Moravanům kolem roku 830, kdy, po vyhnání Pribiny, došlo ke sjednocení dvou moravských knížectví – Staré Moravy a Nitranska - v jediný státní útvar.

Formování moravského státu s sebou přineslo nejen zánik, ale hlavně vznik určité skupiny hradišť. Nitra patřila k nim. Můžeme se proto domnívat, že Pribinovo nitranské knížectví nemělo žádného předchůdce v 8.století, popř. dříve, ale vzniklo těsně před rokem 833, kdy ho poprvé můžeme objevit a vyhledat v písemných pramenech.

Lze také uvažovat o příbuzenském vztahu mezi Pribinou a Mojmiřem, ale to už by byly jen další uměle vykonstruované domněnky, které se nám již asi nepodaří ověřit a potvrdit.

Annales Fuldenses nám podávají další jasné svědectví o dění na moravském trůnu až roku 846. Toho roku se vydal východofranský král Ludvík II. Němec urovnat poměry na Moravě. Obával se sílícího vlivu a moci Mojmirů I., proto se přiklonil na stranu jeho synovce

Rostislava I. a ustanovil ho knížetem, tedy tzv. dux. Vzhledem k tomu, že nemáme bližší informace o tamějším dění, nezbyvá nám než vycházet z pravděpodobných domněnek a možností. Přesto, že písemné prameny nemluví o smrti Mojžíra I., nemůžeme ji vyloučit. Roku 846 zřejmě na Moravě zavládlo bezvládí a k moci se dostávala skupina kněží, kteří přestali být poplatní Východofranské říši a snažili se o co největší samostatnost. Moc na Moravě vzrůstala, což samozřejmě znepokojilo její sousedy na západě.

K tažení na Moravu došlo někdy v srpnu roku 846. Ludvík měl patrně v plánu po urovnání poměrů ustavit knížetem vyhnaného Pribinu, jak bylo již dříve ujednáno, nakonec se ale rozhodl pro knížete Rostislava I. Co ho k tomuto kroku vedlo, nevíme. K činu mohl být pod nátlakem donucen, pravděpodobná se ale zdá i myšlenka, že Ludvík Rostislavovi důvěřoval z dřívějších dob. Ten mohl totiž určitou dobu pobývat ve Východofranské říši jako rukojmí. Měl by tak spoustu příležitostí sžít se s Ludvíkovou politikou i franskou kulturou.

K urovnání konfliktů na Moravě došlo za velmi poklidné atmosféry. Větší drama se odehrálo při Ludvíkově ústupu ještě roku 846, jak nám popisuje *Annales Fuldenses*. Jeho cesta vedla patrně na severozápad směrem k Olomouci, kde se stočila na západ a pokračovala přes Polabí do Východofranské říše přes Čechy. Znamenala pro něj velké ztráty.

2.3.2 Rostislav I.

Panovníkem Moravanů se tedy roku 846 stal opět člen dynastie Mojžírovců – Rostislav I. Někdy se také setkáváme se jménem Rastislav I. Tuhle nepatrnou nuanci ve jméně moravského panovníka si můžeme vysvětlit tím, že slovanština té doby ještě neznala hlásku „o“. Nejčastější verze jeho původu je, že se jednalo o synovce

Mojmíra I. Mohl tedy být synem sestry Mojmíra I., jejíž jméno neznáme, ale také synem Mojmírova bratra jménem Bogo-Hos.

Rostislav I. se na trůn dostal za nejasných okolností. S jeho nástupem k moci je spojeno jméno panovníka Východofranské říše Ludvíka II. Němce. Nevíme, zda mu na trůn dopomohl ještě za života Mojmíra I. nebo až po jeho smrti. Jisté je, že ve druhé polovině roku 846 Ludvík napadl křesťanskou Moravu, která se neustále rozrůstala a znamenala zvyšující se nebezpečí pro své západní sousedy. Rostislavova země byla poté oficiálně součástí říše, ale Rostislav I. vládl nezávisle na ní a dokonce docházelo k postupnému uvolňování vazeb od Ludvíka II. Němce. Již roku 850 se mu dokonce podařilo ze země vyhnat německé misionáře⁵¹.

Roku 854 byl na popud Ludvíka II. Němce sesazen Ratbod, který až doposud zastával funkci hraběte Východní marky a její správy se ujal sám Ludvík. S tím nesouhlasil Rostislav I., neboť se tak necítil příliš v bezpečí, a proto se proti tomuto rozhodnutí patřičně postavil. Ludvík II. Němec nejprve Rostislava I. podceňoval a vyslal začátkem roku 855 na Moravu menší tažení, jehož vedením pověřil hraběte Ernsta. Nepředpokládal větší odpor, ale pro jistotu poslal Ludvík Ernsta pro výstrahu i do Čech, aby ty nemohly Moravě přijít na pomoc. Teprve v létě roku 855 dorazila Ernstova vojska na Moravu. Ovšem zde se poprvé ukázala síla Rostislava I. a jeho autorita v očích Ludvíka II. Němce vzrostla. Ten se obával příliš velkých ztrát a místo dobytí Rostislavova hradu použil taktiku plenění země, která se mu doposud již několikrát vyplatila. Rostislav I. však Ludvíkovy útoky ustál a při ústupu Ludvíkových vojsk ho pronásledoval až za Dunaj, který byl v 9. století považován za hranici říše. Zde pro výstrahu vyplenil některá jeho sídla. Ludvíkovi tahle „porážka“ nestačila a celá akce dobývání Rostislavova sídla se

⁵¹ duchovní konající misie, tj. hlásání křesťanství mezi pohany nebo utvrzování věřících ve víře

několikrát opakovala. Kde se toto „staré město Rostislavovo“ nacházelo, nemůžeme doposud s přesností určit.

Titul správce Východní marky přenechává Ludvík svému synovi Karlomanovi⁵², který opět začíná intenzivnější útoky na Rostislava I. Ten se mu ale na přelomu let 856/857 ubrání a opět ukáže svou sílu a podporu Moravanů. Po vzájemné dohodě spolu dokonce Karloman s Rostislavem I. uzavírají smlouvu, aby se později bok po boku mohli postavit proti Ludvíku II. Němci.

Rostislav I. se chtěl osamostatnit i na poli církevním. Proto se po odmítnutí žádosti adresované papeži Mikuláši I. ke zřízení církevní organizace obrátil na Byzantskou říši, kde byl úspěšnější. Již roku 863 k nám přichází byzantská misie⁵³, která po sobě zanechá stopy vzdělanosti na několik staletí dopředu.

Ludvík II. Němec se nehodlal smířit se samostatností Velké Moravy a nevzdával se možnosti na její svrchovanost. Další jeho pokus o získání politické podřízenosti se tedy uskutečnil již v srpnu roku 864. Tehdy se Ludvíkovi podařilo překročit Dunaj a Rostislava zaskočit ve městě či hradišti Dowina⁵⁴. Ludvík tuto pevnost oblehl a vyžádal si také rukojmí z vyšších vrstev moravské společnosti. Rostislav I. mu přísahal věrnost, kterou ovšem příliš nezachovával. Ludvík tedy v závěru nedosáhl očekávaného výsledku.

⁵² Karloman (830 – 880) – příslušník Karlovské dynastie, syn Ludvíka II. Němce, v letech 876 – 880 východofranský král

⁵³ více kapitola 2.4 Byzantská misie – Konstantin a Metoděj

⁵⁴ lokalizace pevnosti Dowina (Děvín) je velmi sporná, mohlo se jednat o Děvín u Bratislavy na soutoku Moravy s Dunajem, L.Havlíkova teorie však tuto verzi popírá a lokalizuje jej poblíž nejvyššího vrcholu Pavlovských vrchů Děvína, poblíž tzv.Petrovy louky u Strachotína či Pohanska u Nejdku; více v MĚŘÍNSKÝ,Z. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha: Libri, 2006, str.292 – 293.

V jarních měsících 869 se rozhořely boje nové, tentokrát mezi Rostislavem I. a syny Ludvíka II. Němce Karlomanem a Karlem III. Tlustým. Tyto boje však Franské říši nepřinesly větší úspěchy, neboť jejich vojsko nebylo schopno dobýt Rostislavovu pevnost⁵⁵. Proto alespoň plenilo moravské území a činilo zdejšímu obyvatelstvu potíže a nepříjemnosti.

2.3.3 Svatopluk I.

V pozadí se k moci nenápadně dostával Rostislavův synovec Svatopluk I. Jeho jméno se poprvé objevuje ve franských letopisech až roku 869. Z písemných pramenů známe jeho dvě manželky – první Svatožizň (svatba s ní se měla konat pravděpodobně roku 871, o nevěstě se někdy traduje, že mohla být dcerou českého knížete Bořivoje, který později přijal na Velké Moravě křest), jeho druhou manželkou se roku 885 stala Gisela, sestra Arnulfa, nemanželského syna Karlomana.

Svatopluk I. vládl východně od Malých a Bílých Karpat, kde zastával úřad údělného knížete nitranského. Spíš než o svěřenou část území se ale staral o svůj prospěch. Ve skrytu duše doufal, že se mu podaří Rostislava „vyšachovat ze hry“ a dostane se k vládě nad celým velkomoravským státem. Sám k tomu ale neměl dostatek moci, proto se uchýlil k Franské říši, která mu za poplatek slíbila pomoc. Když se o Svatoplukově plánu Rostislav I. dozvěděl, chtěl se Svatopluka I. zbavit násilím, a to při hostině o Velikonocích ve dnech 26. – 27.3.870. Ovšem to bylo již pozdě. Svatopluk I. se o Rostislavovu plánu dozvěděl včas. Než stačil Rostislav I. jakkoliv začít svůj plán, mstou byl zajat a poslán ke Karlomanovi. Ten ho odevzdal Ludvíku II. Němci. Byl postaven před soud v Řezně a obviněn z nepřátelství k Ludvíku. Jak se dalo předpokládat, byl

⁵⁵ Nelze s předností lokalizovat, více v MĚŘÍNSKÝ, Z. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha: Libri, 2006, str.345 – 347.

odsouzen k smrti. Ludvík tak krutý trest hned na sněmu odvolal a zmírnil „jen“ na oslepení. Ze zajetí se ovšem Rostislav I. již nikdy nedostal. Poslední dny svého života strávil v internaci⁵⁶ v jednom klášteře v Bavorsku, možná to byl klášter sv. Emerama v Řezně. Tím se Svatoplukovi I. mohla otevřít cesta k ovládnutí Velké Moravy. Ovšem – ta se neotevřela, právě naopak. Rostislava I. se sice úspěšně zbavil, ale nyní se jeho pány stali Karloman a Ludvík II. Němec. Zjistil, že jeho dobře provedená akce proti Rostislavovi I. mu není ku prospěchu. Karloman totiž vtrhl na území bývalého Rostislavova regnum⁵⁷, kde se mu nikdo nepostavil na odpor. Země byla zmatená a vypukl chaos. Karloman obsadil města, hrady, bezpochyby i bývalé sídlo Rostislava. Prozatímní správu vložil do rukou dvou hrabat a bratrů – Vilému a Engelšalkovi. Ti na Moravě úřadovali v letech 870 – 871 jako velkomoravští regenti⁵⁸.

Svatopluk I. se začal bouřit a dostal se do ostrého sporu s Karlomanem o horní Moravu. Karloman to bral jako zradu a roku 871 Svatopluka I. zajal. Byl odvezen, zmizel. Moravané pojali podezření, že byl, pravděpodobně stejně jako Rostislav I., zajat, popřípadě zabit. Povstali. Svým následníkem si určili kněze Slavomíra, který byl Svatoplukovým vzdáleným příbuzným, knězem dynastie Mojmirovců. Karlomanovi zůstala jediná možnost, jak vzbouřené Moravany uklidnit. V čele franského vojska poslal na Moravu stále žijícího Svatopluka I. Cílem bylo dosadit ho zpět na trůn na úkor nově zvoleného Slavomíra, neboť Svatopluk I. pro něj představoval menší zlo. Karloman mohl pořád alespoň částečně počítat s jeho podporou.

Svatopluk I. přišel s franským vojskem až k branám bývalého Rostislavova panství. Ve skrytu duše ho tížila touha po odvetě, po pomstě. Nemohl Karlomanovi zapomenout jeho předchozí jednání a zacházení. V nestřeženém okamžiku se mu podařilo pod záminkou

⁵⁶ nucený pobyt na vykázaném místě

⁵⁷ království

⁵⁸ zástupce panovníka; správce říše

zradit franské vojsko, přeběhnout k Moravanům, ty přesvědčit o své síle a odhodlání ujmout se znovu vlády.

Plán mu vyšel! Moravané se vzdali Slavomíra a po boku Svatopluka I. začali drancovat franská vojka. Karlomanovi nechtěl dát jedinou záminku k odvetě, proto z tohoto franského vojska nezůstal téměř ani voják. V bojích samozřejmě padli i dřívější místodržící – Vilém a Engelšalk. Po tomhle triumfu začal Svatopluk I. bez zaváhání konsolidovat⁵⁹ své panství a hledat spojence. Proto se za sjednotitele slovanských kmenů považuje spíše Svatopluk I., za vlády Rostislava I. se k tak velkému a rozhodujícímu kroku nepodařilo dospět. Velká Morava se stala konečně „Velkou“. Svatoplukovi se otevřela cesta k ovládnutí Velké Moravy a spousta možností k expanzím a k posilování státu.

Z písemného pramene *Annales Fuldenses* se nám dochovaly útržkovité zprávy o dalších bojích mezi Moravany, Čechy a Franky v letech po Svatoplukově Istivém vítězství nad Franky. Karloman se cítil být právoplatným majitelem území Moravanů, a proto se neustále pohyboval poblíž jejich hranic a očekával vhodnou příležitost k útoku, přičemž tato hraniční území neustále plenil. Svatopluk I. však proti němu vyslal velmi silné vojsko, a to Karlomanovy oddíly a bavorské vojsko porazilo poblíž toku Dunaje. K tomuto střetu došlo někdy v letech 871 – 872. Z *Annales Fuldenses* se také dozvídáme, že tyto boje přinesly velké ztráty na Karlomanově straně, přeživší vojáci vyvázli jen zásluhou velkého štěstí.

Dlouholeté boje Velkou Moravu vyčerpávaly a nakonec donutily Svatopluka I. k určitým ústupkům. V prvních měsících roku 873 se rozhodl pro mírové řešení neudržitelné situace. Vyslal poselství k panovníkovi Východofranské říše, Ludvíku II. Němci, s nabídkou ukončení vzájemných konfliktů a bojů. Ludvík tuto nabídku přijal,

⁵⁹ upevňovat, ustálovat

neboť neutichající spory unavovaly i jeho a situaci s Moravany již také nějakou dobu toužil vyřešit.

Jednání o míru a jeho podepsání se konalo již následujícího roku, tedy roku 874. Svatopluk I. se tohoto slavnostního podpisu sám neúčastnil, ale vyslal za sebe delegaci v čele s knězem, Svatoplukovým diplomatem, Janem z Benátek. Ve smlouvě stálo, že Velká Morava slibuje Východofranské říši poddanost, věrnost a zavazuje se k vyplácení tributu. Tento mír je nazýván podle místa podpisu v bavorském falci Forchheim, tedy mír forchheimský. Svatopluk I. s těmito podmínkami zajištění míru souhlasil, nebyl k nim tedy donucen, jak tvrdí někteří historikové, například Ján Dekan⁶⁰. Východofranský Ludvík II. Němec na oplátku přiznal Velké Moravě samostatnost. Alespoň tedy na krátkou dobu nastal ve vztazích Velké Moravy s Východofranskou říší klid a mír, o žádných střetech nás neinformuje ani *Annales Fuldenses* ani jiný důvěryhodný písemný pramen.

Po tomto úspěchu se Svatopluk I. již nemusel obávat útoků ze západu. Začala územní expanze východním směrem, která navázala na snahy Svatoplukových předchůdců – Mojmíra I. i Rostislava I. Jeho úspěchy nebraly konce. Obsadil území severovýchodně od Velké Moravy – Slezsko, Vislansko, také horní Poodří, Posálí, v 80. letech 9. století se mu dokonce podařilo podřídit si knížete Bořivoje I. a ovládl Čechy, obsadil střední Potisí, zabral Panonii, Blatensko, získal také Lužici a spoustu dalších územních celků. Do roku 885 zabral a obsadil území sousedních kmenů. Jeho říše se nyní ocitla na vrcholu své slávy a široko daleko neměla konkurenci. Od tohoto okamžiku se setkáváme také s oslovením Svatopluka I. titulem rex, tedy král.

V roce 876 dochází k významnému mezníku ve východofranských dějinách. Panovník Ludvík II. Němec 28.8. umírá a vlády nad říší se

⁶⁰ Doc. PhDr. Ján Dekan, DrSc. (*1919) – slovenský historik, archeolog; jeho stěžejní dílo se nazývá *Velká Morava: doba a umění*

ujímají jeho tři synové – Karloman, Ludvík III.Mladší, Karel III.Tlustý. Ti si rozdělili dědictví po otci a říši řídili společnými silami. Říše se ovšem zmítala v hluboké vnitřní krizi a tím dávala možnost Svatoplukovi k jeho expanzivním snahám a samostatnější politice.

Již roku 880 zemřel Karloman, o 2 roky později také Ludvík III. Mladší a již roku 887/888⁶¹ také nejmladší syn Ludvíka II. Němce Karel III.Tlustý. Proto se roku 887/888 vlády ujímá opět silný panovník, potomek skvělých válečníků, syn Karlomana a vnuk Ludvíka II. Němce, Arnulf Korutanský⁶². Ten se na východofranském trůně udržel až do své smrti v prosinci roku 899.

Během neklidných let u východních sousedů Velké Moravy nastaly na našem území další pozitivní změny. Již roku 880 došlo ke sblížení Svatoplukovy Velké Moravy s římskou kurií⁶³. Papež Jan VIII. vydal v červnu roku 880 privilegium⁶⁴ zvané „*Milovanému synu Svatoplukovi, slavnému vladaři*“, který vešel ve známost pod jménem *Industriae tuae*. Privilegium bylo papežem předáno delegaci vyslané Svatoplukem I. do Říma, vedené Metodějem v doprovodu Wichinga⁶⁵ a velmože Zemižizněva. Důležitým bodem privilegia bylo uznání Metoděje panonsko-moravským arcibiskupem, potvrzení povolení liturgie⁶⁶ ve slovanském jazyce, jak již bylo řečeno roku 869 papežem Hadriánem II. Svatoplukovi I. bylo dovoleno zřizovat pod Metodějovým vedením biskupství a celkově se jeho postavení na Velké Moravě posílilo, papež ho i s moravským lidem přijal pod patronaci⁶⁷ sv. Petra a věnoval mu sbírku kanonického práva⁶⁸. Tím

⁶¹ nelze s přesností určit (poznámka ŠB)

⁶² Arnulf Korutanský (850 – 899) – v letech 877/8 – 899 východofranský král

⁶³ soubor nejvyšších vatikánských úřadů a kanceláří

⁶⁴ panovnická nebo vrchnostenská listina ve středověku dávající příjemci trvalé právo nebo určitou výsadu

⁶⁵ poradce Svatopluka I., duchovní, biskup

⁶⁶ bohoslužebný obřad, souhrn bohoslužebných úkonů a obřadů

⁶⁷ záštita, ochrana

se Svatopluk I. definitivně přiklonil na stranu západní církve podřízené papeži. I přes Metodějův byzantský původ a přiklonění ke slovanské liturgii, byla Svatoplukovi I. vždy bližší liturgie latinská.

Dalším úspěchem Svatoplukova panování bylo připojení Čech. Tamního panovníka Bořivoje I.⁶⁹ nechal pokřtít u sebe na Moravě a nad celým ceremoniálem⁷⁰ dohlížel. Křest přijal Bořivoj I. i se svou manželkou Ludmilou z rukou panonsko-moravského arcibiskupa Metoděje, pravděpodobně roku 883. Z historického hlediska existují pochybnosti o této skutečnosti, neboť jediným písemným pramenem, který se na křest upomíná, je pouze *Kristiánova legenda*⁷¹. Kristián⁷² nám popisuje počáteční působení křesťanství na Moravě a posléze i v Čechách a toto symbolické přenesení křesťanství z Moravy do Čech přisuzuje právě Metodějovi. Bořivoj I. se i s přiděleným knězem Kaichem⁷³ poté vrátil do Čech, kde nebyl ovšem občan, stále ještě pohany, přijat a byl vyhnán zpět na křesťanskou Moravu. Zde pobýval až do roku 885, kdy mu Svatopluk I. se vzpurnými obyvateli pomohl a kde bylo potřeba i vojensky zasáhl. Po smrti Bořivoje I. v roce 888 nebo 889 se vlády v Čechách až do své smrti ujal sám Svatopluk I.

V 90. letech 9. století začínají ovšem do střední Evropy pronikat nově příchozí kočovné kmeny – Maďaři⁷⁴, jejichž čas přijde na přelomu 9. a 10. století. Velká Morava začíná ztrácet svou sotva získanou pozici.

⁶⁸ soubor právních norem vydávaný katolickou církví

⁶⁹ Bořivoj (852/855 – 888/891) – první historicky doložený český panovník

⁷⁰ slavnostní úkon, obřad

⁷¹ *Vita et Passio sancti Wenceslai et sancte Ludmile ave eius (Život a umučení svatého Václava a svaté Ludmily, báby jeho)* – latinský spis z konce 10. století o českých světcích, o počátku křesťanství a o českých středověkých dějinách

⁷² syn Boleslava I., někdy nazýván také Strachkvas, autor tzv. Kristiánovy legendy

⁷³ kněz doprovázející Bořivoje I. s manželkou Ludmilou do Čech na Levý Hradec

⁷⁴ nazýváni též Uhři

Na přelomu 80. a 90.let 9.století došlo k několika jednáním mezi Svatoplukem I. a nově zvoleným východofranským králem Arnulfem. Roku 890 se oba panovníci sešli na vrchu Omuntesberg v Panonii, kde se domluvili na mírových podmínkách a také na předání Čech do rukou Svatopluka I. Čechy byly tou dobou již bez knížete, neboť dosavadní vládnoucí kníže Bořivoj I. zemřel pravděpodobně krátce před jednáním v Omuntesbergu. O tom, jak vratké a nejisté jsou dohody raného středověku, se přesvědčil Svatopluk I. již brzy. Roku 892 vyslal Arnulf na Velkou Moravu vojsko s cílem plenit toto území. Arnulf si na pomoc proti Svatoplukovi I. pozval silné spojence – Maďary, kteří se již od 2.poloviny 9.století nebezpečně přibližovali do střední Evropy, a Bulhary. Boje se prodloužily až do následujícího roku 893. Svatopluk I. se však bránil úspěšně, proto pro něj vzniklé škody nebyly tolik bolestné. Roku 894 došlo ke zklidnění vztahů a byl podepsán nový mír mezi Svatoplukem I. a Arnulfem.

Roku 894 našel svou smrt i Svatopluk I. Bylo mu tehdy něco mezi 45 – 50 lety. Zanechával po sobě stát, který se již vyznačoval znaky, jež se blížily raně feudálnímu středověkému státu.

Jeho nástupcem a zároveň posledním Mojžírovcem na trůnu se stal jeden z jeho synů, Mojmír II.

2.3.3.1 O třech prutech Svatoplukových⁷⁵

O Svatoplukových potomcích se dozvídáme z legendy *O třech prutech Svatoplukových*.

Před svou smrtí si ke smrtelnému loži pozval Svatopluk I. tři své syny – Mojmíra II., Svatopluka II. a Predslava. Vyzval je ke vzájemné spolupráci a varoval před vzájemnými rozepřemi, které jim mohou pouze ublížit.

⁷⁵ PALACKÝ, 1940

Historickou hádankou ovšem zůstává, zda měl Svatopluk I. syny opravdu tři nebo pouze dva. Historicky doloženy máme pouze Mojmíra II. a Svatopluka II. O třetím, nejmladším Predslavovi písemné prameny mlčí. Dozvídáme se o něm pouze z již zmíněné legendy, která v podání historika a spisovatele Františka Palackého zní takto:

„Následujícího léta 893 obnovil Arnulf válku, ale se štěstím ještě nepříznivějším, an byv obrácen na útěk, netoliko velikou trpěl škodu, ale i sám osobně upadl do nebezpečství. Také roku 894 trval boj nerozhodný; ale to již byl poslední rok moravské moci a slávy: v něm zajisté umřel Svatopluk, nejmohutnější svého věku panovník, jenž zděděnou říši uprostřed velikých nebezpečství neohroženě a směle, moudře i chytře, mečem i řečí nejen uhájil, ale i znamenitě rozšířil a upevnil, strašným se učiniv všem sousedům a protivníkům svým.

Syn souvěkého jemu Lva, byzantský císař a dějepisec Konstantin Porfyrogenneta, vypravuje nám, že Svatopluk rozdělil říši svou mezi tři syny, nejstaršímu Mojmírovi svěřil spolu vrchní moc nad mladšími bratry; že na smrtelném lůžku povolav syny před sebe, svazek tří prutů jednomu po druhém předložil a zlámati kázal: čehož když nemohli dovésti, rozvázav pruty, podal každému jeden z nich, jež bez nesnáze zlámali. Užil prý toho příkladu starého, ale vždy významného, aby bratřím živě před oči přdestřel potřebu svornosti vůbec, mladším pak i zvláště poslušenství naproti staršímu. Předvídal bezpochyby moudrý panovník a otec milovný pohromu a hoře, jež měly se uvaliti na zemi a na knížata její: i sestoupil do hrobu se srdcem strastiplným.

Osobní povahy a poměry synů Svatoplukových jsou nám téměř veskrze neznámy; ani i počet a jména jejich jsou ještě na rozepři. Podle všeho toho ale, co nám i chudé stranné kroniky německé věku tohoto podávají – neboť domácích nemáme – zdá se, že Mojmír nebyl ovšem nehoden otce a rodu svého vůbec. Neboť ve všech nehodách, které uvaleny byly naň a na říši jeho skrze úklady

*nepřátel a zradu přátel, jakož i shrnutím se mimořádných událostí, viděti ho jest, an vždy se drží v čestné a vážné míře, až konečně i kníže i trůn jeho mizejí mimo nadání před očima.*⁷⁶

2.3.4 Mojmir II.

Jak již bylo zmíněno, nástupcem Svatopluka I. na velkomoravském trůně se stal Mojmir II. O jeho vládě se nám nedochovalo v písemných pramenech tolik, jako z dob vlády jeho otce. To může souviset také s pomalým oslabováním a rozpadem Velkomoravské říše.

Mojmir II. se již od počátku své vlády potýkal s vnitřní krizí říše, čemuž nepomáhaly ani neustálé spory s jeho bratry – Svatoplukem II., který ovládal Nitru jako její údělník, a Predslavem, jehož existence není dokázána, můžeme se pouze domnívat, že tento třetí syn Svatoplukův existoval.

Přesto, že byl ještě před smrtí Svatopluka I. roku 894 podepsán další mír mezi Východofranskou a Velkomoravskou říší, císař a král Arnulf zůstával ve střehu a čekal na další vhodný zásah proti slábnoucí Velké Moravě. Nevzdával se snu o podřízenosti Velké Moravy vůči Východofranské říši. Taková šance se mu naskytla velmi záhy, a to roku 895. Na červencový sněm v Řezně se dostavili zástupci českých knížat v čele se Spytihněvem I.⁷⁷ Ti byli do těchto dnů podřízeni Mojmirově Velké Moravě a Arnulfa přišli požádat o jeho převzetí svrchovanosti nad jejich zeměmi. Tím se Arnulfovi podrobili. Mojmir II. tedy přišel o Čechy a nejen o ně. Krátce na to se od Velkomoravské říše začala oddělovat další území, získaná za Svatopluka I., a dobrovolně se podřizovala Arnulfově Východofranské říši.

⁷⁶ Citováno z PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě (díl I., kniha II.)*. Praha, 1940, čl.5, 25.část.

⁷⁷ Spytihněv I. (875 – 915) – český přemyslovský kníže, syn Bořivoje I.

Rozpory mezi oběma bratry vyvrcholily koncem 9.století. Situace se vyostřila natolik, že se Svatopluk II. vydal do Východofranské říše ke svému příteli a spojenci Arnulfovi s žádostí o pomoc. Arnulf upřednostňoval Svatopluka II. před Mojmirém II., neboť se předpokládá, že byli vzdálenými příbuznými (Arnulfova sestra Gisela byla pravděpodobně Svatoplukovou matkou, druhou manželkou Svatopluka I.). V letech 898 – 899 pobýval Svatopluk II. na dvoře Arnulfa pod jeho ochranou.

Spory mezi bratry se bohužel nikdy neurovnaly a přání Svatopluka I. o vzájemné spolupráci svých synů Mojmíra II., Svatopluka II a Predslava zůstalo nevyslyšeno a nejhorší Svatoplukovy vize o zániku Velké Moravy se staly skutečností.

Největším problémem Mojmíra II. byli Maďaři na východě. Tento kočovný kmen se již od poloviny 9.století neustále roztahoval ve východní části Karpatské kotliny, obsazoval čím dál větší část území a mířil na západ. Postupem času začal obsazovat Panonii, dostával se také do severní Itálie a útočil na Bavorsko. Nyní i Východofranská říše začala řešit, jak tyto Maďary představující určitou hrozbu zastavit.

Po smrti východofranského krále Arnulfa v prosinci roku 899 na trůn usedl Ludvík IV.Dítě⁷⁸. Ten již roku 901 uzavřel další mírovou smlouvu s Mojmirovou Velkou Moravou. Došlo tedy k usmíření panovníků těchto sousedících zemí pod nátlakem a hrozbou Maďarů.

Roku 902 se Moravané střetávají opět s Maďary. Tentokrát se jim ještě podaří je porazit a vyhnat, konec velkomoravské říše se však nezadržitelně blíží. Již o čtyři roky později se Maďaři pokusí o další systematický vpád a útok na Velkou Moravu, tentokrát se jim to zřejmě podaří. Od tohoto roku nemáme o Velké Moravě žádné

⁷⁸ Ludvík IV. Dítě (893 – 911) – východofranský král, syn Arnulfa Korutanského, poslední panovník z dynastie Karlovců

zprávy. Předpokládáme, že v roce 906 v bojích s kočovnými Maďary našel svou smrt i velkomoravský kníže Mojmir II. Zmínky o něm končí rokem 906.

2.4 Byzantská misie⁷⁹ - Konstantin a Metoděj⁸⁰

Moravané byli krátce po roce 830 pod vlivem bavorské církve, tedy veškerá rozhodnutí církve náležela biskupům pasovským. Pomalu ztráceli trpělivost a pochopili, že i kurie je na straně jejich nepřátel, tedy Franské říše. Tento vliv se přenášel i do politického života Moravy, a proto se již na přelomu 50. a 60. let 9.století rozhodl kníže Rostislav I. jednat. Věděl, že k osamostatnění Moravy je v první řadě potřeba samostatnost církevní. Bylo potřeba zřídit takovou církevní organizaci, která by nepodléhala Frankům.

Řešení hledal Rostislav I. v Římě u papeže Mikuláše I.⁸¹ Kdy přesně moravský vládce kontaktoval papeže nenacházíme v žádném dobovém písemném prameni, ale ze souvislostí vyvozujeme, že se Rostislav I. o spřátelení s Římem musel pokusit v letech 858 – 862, přičemž léta 861/862 jsou pravděpodobnější.

Rostislavovi I. nešlo o zavedení křesťanství, to už na Moravě zavedeno bylo od roku 831. Potřeboval zřídit církevní organizaci, která ke své existenci nutně potřebovala biskupa a učitele. Proto poselství, která poslal Rostislav I. k papeži Mikuláši I., nesla tyto požadavky. Nechtěl být nadále závislý na episkopátu Bavorska. Po papeži žádal uznání církevní a politické samostatnosti Velké Moravy. Jak se dalo předpokládat, žádost neuspěla. Kurie se o to víc opřela o Ludvíka II. Němce, ve kterém viděla silného spojence. Rostislavovi I. nezbylo, než využít protipólu kurie, tedy Východořímské říše, Byzance. Obrátil se tedy se stejnou žádostí na císaře Michaela III. V žádosti stálo: *„My Slověni prosta čad', i ne imam iže by ny nastavil na istinu i razum skazal, to dobry vladyko*

⁷⁹ misie – vyslání křesťanských kazatelů mezi jinověrce, hlásání křesťanství mezi pohany

⁸⁰ BAGIN, 1985; GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004; HAVLÍK, 1964; KLANICA, 1994; MĚŘÍNSKÝ, 2006; PINKAVA, 1933; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985; POULÍK, 1985; TŘEŠTÍK, 2001

⁸¹ papežem v letech 858 - 867

*posli tak muž, iže ny ispraviti vúsaku pravúdu.*⁸². Žádost v nepatrně upravené podobě se uchovala také v *Živote Konstantina*. Údaje o poselství Rostislavově nacházíme ve XIV.kapitole:

*„Když pak se Filozof radoval v Bohu, znovu se objevila nová záležitost a úkol ne menší než ty první: Rostislav totiž, moravský kníže, jsa podnícen Bohem, poradil se se svými knížaty a s Moravany (a) poslal císaři Michaelovi (poselství), řka: Ačkoli naši lidé odvrhli pohanství a drží se křesťanského zákona, nemáme takového učitele, který by nám vyložil v našem jazyku pravou křesťanskou víru, aby i jiné země, pozorujíce to, nás napodobily. Tak nám, vladaři, takového biskupa a učitele posli. Vždyť od vás vždycky vychází do všech zemí dobrý zákon.*⁸³

Podobná slova lze najít také v *Životě Metodějově*.

Po jednáních v hlavním městě Byzance, v Cařihradě, kde se slova ujali kromě Michaela III.⁸⁴ také spolucísař kaisar⁸⁵ Bardos a patriarcha⁸⁶ Fotios⁸⁷, církevní opora Michaela III., byli na Moravu vysláni dva věrozvěstové. Můžeme se domnívat, že za tímto rozhodnutím stálo více než jen dobrá vůle Michaela III. Kolem roku 863 se totiž vytvářela koalice mezi Bulharskem a Východofranskou říší a Michael III. se cítil ohrožen. Vyslání učitelů na Moravu mohl brát jako určitý závazek Moravanů k Byzanci a z toho plynoucí politické spojení těchto dvou zemí.

⁸² Citováno z TŘEŠTÍK, D. *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Praha: Lidové nakladatelství, 2001, str.202.

⁸³ Citováno z MĚŘÍNSKÝ, Z. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha: Libri, 2006, str. 272.

⁸⁴ Michael III. (840 – 867) – byzantský císař v letech 842 – 867 (do roku 856 za něj vládla matka Theodora)

⁸⁵ titul pro nejvyššího úředníka Byzantské říše

⁸⁶ nejvyšší představitel církve v některých východních církvích

⁸⁷ Fotios (820 – 891) – konstantinopolský patriarcha, který byl v 9.století zapleten do velkého církevního schizmatu, jež se odehrával mezi Východem a Západem; také jeho zásluhou byli na Velkou Moravu vysláni bratři Konstantin a Metoděj

K Rostislavovi byli vysláni dva bratři, Konstantin Filozof⁸⁸ a jeho bratr Metoděj⁸⁹.

O provedení misie byl nejprve požádán Konstantin. Byl to vynikající filozof, filolog, teolog, literární vědec i překladatel. Jeho myšlenky i názory byly převratné a na svou dobu velmi vyspělé. Prosazoval předávání víry srozumitelnou řečí. Výborně ovládal gramatiku jazyků, kterými hovořil. Byla to například řečtina, hebrejšťina, koptšťina, makedonšťina, syršťina, samaritánšťina a kromě jiných nepochybně i latina. Své znalosti využil při vytváření nového jazyka známého jako staroslověnšťina či církevní slovanšťina. Jednalo se o první slovanský spisovný kulturní jazyk. Ten byl po dlouhé éře používání latiny konečně srozumitelný i prostému lidu. V roce 867 ho také u papeže prosadili jako jazyk bohoslužebný.

Protože pocházel ze Soluně, využil pro nově vzniklý jazyk starou slovanšťinu a řečtinu, kterými se hovořilo v této oblasti, a použil také makedonský dialekt.

Pochopil, že k novému jazyku je potřeba vytvořit také grafický systém. Jedním z jeho hlavních úkolů bylo vymyslet písmo pro Moravany, a to takové, které by vyhovovalo slověnskému jazyku. Současné používané jazyky nedovolovaly zaznamenat všechny nuance mezi slovem psaným a mluveným. Konstantin měl před sebou jasné zadání a pustil se tedy do práce. Z jeho snažení vzešlo slovanské písmo – glagolice či hlaholice. Obsahovalo prvky a znaky různých jazyků, a to stylizované řecké miniskule, znaky abecedy syrské, hebrejsko-samaritské, koptské a spousty dalších.

Hlaholici používal při svých překladech z řečtiny.

Ještě před příchodem na Moravu se Konstantinovi podařilo přeložit části Písma⁹⁰ do slovanštiny. Po příchodu roku 863 přeložil liturgické

⁸⁸ Konstantin Filozof (826/827 – 869)

⁸⁹ Metoděj (815 – 885)

⁹⁰ soubor posvátných textů několika náboženství

texty. Cílem misie bylo také shromáždit skupinu vzdělanců a ty vyučovat v oboru filosoficko-teologickém.

Metoděj nejprve zastával funkci ve státní správě, ale brzy se rozhodl pro mnišskou dráhu. Na Velkou Moravu se vydal společně se svým bratrem, po jehož smrti se stal arcibiskupem panonsko-moravským.

Tito bratři byli pověřeni vedením řecké misie na Moravě. Průvodní dopis Rostislavovi zdůrazňoval důležitost písma vytvořeného „na zakázku“ pro Moravany, neboť, podle Michaelových slov, nyní již žádná jiná národnost nemá právo vlastní písmo žádat. Bratři pocházející ze Soluně (Thesaloniki) nepřicházeli na Moravu sami. Spolu s nimi k nám přišla spousta úředníků, vojáků a menší skupina dalších průvodců. Tato misie ovšem nebyla příliš početná.

Často je opomíjena skutečnost, že určitým vývojem procházela Morava ještě před příchodem Konstantina a Metoděje. Rok jejich příchodu – tedy rok 863, někdy uváděn rok 864 - nebyl zlomovou či převratnou událostí dějin. Již před jejich příchodem docházelo k nejrůznějším hospodářským, společenským či kulturním změnám. V Sadech u Uherského Hradiště a v Mikulčicích se objevují kamenné církevní stavby datované do počátků 9. století, tedy ještě před byzantskou misii.

Na svou misijní cestu se bratři pořádně připravili již s předstihem a svůj úkol brali odpovědně. Konstantin – jako duchovní a učenec - byl již dříve vyslán k sousedním národům, např. roku 851 k Arabům či roku 860 k Chazarům⁹¹. Jeho bratr Metoděj byl spíše právník, ale také správce slovanského knížectví.

⁹¹ obyvatelé Chazarské říše, která se nacházela na pomezí Asie a východní Evropy

Bavorská církev byla znepokojena tímto mocenským rozmachem a úspěchem Konstantina s Metodějem v moravských končinách. Začala se bránit a chtěla získat nazpět své mocenské pozice na Moravě.

Byzantská misie zatím pomýšlela na návrat do Byzance. Vysvětila své žáky a ukončovala svou činnost. Krátce na to odešla roku 867 ze země. Další zastávkou věrozvěstů na cestě domů bylo Blatensko, kde už nějakou dobu vládl Kocel⁹². Osud je dovedl přes Akvilej až do Benátek.

Mezitím došlo k velmi zásadním politickým událostem, které změnily jejich plán. Po palácovém převratu v Byzanci, kdy byl svržen a zavražděn Michael III., se k moci dostal císař Basileios I.⁹³ Ten, pod záminkou usmíření se s kurií, sesadil Fotia a dosadil Římem uznávaného Ignatia⁹⁴. Jejich návrat byl nyní neuskutečnitelný. Jedinou kladnou stránkou předcházejícího bylo, že Řím se opravdu s Byzancí usmířil a bratři dostali pozvání do Říma.

Z Konstantinova životopisu se dozvídáme, že do Říma dorazili bratři už za působení nového papeže – Hadriána II.⁹⁵ Přinesli sem i ostatky papeže Klimenta z Chersony⁹⁶.

Konstantin zde těžce onemocněl. Již když se vydával na dalekou cestu na Velkou Moravu, nebyl zcela zdrav a je obdivuhodné, co i přes svůj zdravotní stav stačil na Moravě ještě dokázat.

V Římě vstupuje Konstantin do kláštera a před svou smrtí, 14. února 869, přijal mnišské jméno Cyril – Kyrillos.

⁹² Kocel (833 – 876) – syn knížete Pribiny, v roce 861 se stal (po smrti svého otce) knížetem Blatenského knížectví

⁹³ Basileios I. (812 – 886), byzantský císař v letech 867 – 886

⁹⁴ patriarcha Byzantské říše, soupeř Fotia

⁹⁵ papežem v letech 867 - 872

⁹⁶ Kliment z Chersony – třetí nástupce sv. Petra na římském biskupském stolci

Metoděj byl roku 869 jmenován papežským legátem⁹⁷ a učitelem slovanských zemí a hned roku následujícího, roku 870 také arcibiskupem pro Rostislavovy, Svatoplukovy a Kocelovy země. Poté se přes Blatnohrad vydal zpět na Moravu. Tam ho ovšem zadrželi němečtí kněží, mezi kterými svou tvrdostí a nenávisť vůči Metodějovi vynikali biskup Adalvin ze Solnohradu, biskup Anno z Friesingu či Hermanarich z Pasova. Zacházeli s ním nelidsky, naléhali na něj, aby se vzdal všech titulů, které v Římě získal, a už nikdy se nevracel do své diecéze⁹⁸.

Metoděj byl vězněn, ale již roku 874 propuštěn ze zajetí a do své diecéze se vrátil. Na Moravě ho přijal vládnoucí Svatopluk I. „se všemi Moravany a dal mu do správy všechny chrámy a kleriky ve všech městech-hradech“⁹⁹. Svatopluk I. a Metoděj spolu navzájem spolupracovali ve věcech světských i duchovních, což přispělo k celkovému rozvoji a rozkvětu Moravské říše.

Ovšem římský papež Jan VIII.¹⁰⁰ záhy odvolal použití slovanské liturgie ve velkomoravském státě, což pár let předtím schválil jeho předchůdce¹⁰¹. Metoděj rozhodnutí ignoroval a byl předvolán do Říma. Svě učení a konání obhájil a roku 880 mu bylo bulou¹⁰² papeže *Industriae tuae* znovu dovoleno vést bohoslužbu v jazyce slovanském, ale až po bohoslužbě latinské. Stejného roku, tedy roku 880 byl ale německý kněz Wiching v Římě vysvěcen na nitranského biskupa a odmítal podřídit se Metodějovi. Tomu tím vyvstal další nepřítel. Jeho boj ukončila až roku 885 smrt.

⁹⁷ zplnomocněný papežský vyslanec

⁹⁸ základní jednotka územní správy některé z církví, obvod působnosti biskupa

⁹⁹ Citováno z HAVLÍK, L.E. *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*. Brno: Jota, 1994, str. 40.

¹⁰⁰ papežem v letech 872 - 882

¹⁰¹ Hadrián II.

¹⁰² papežská listina (ve středověku též panovnická)

Zemřel 19.dubna. Podle *Života Metodějova* je pohřben v „kapitulním chrámu“ na Moravě. Ještě před svou smrtí stačil jmenovat svého nástupce. Stal se jím Gorazd. Ten znal jazyk slovanský i latinský. Ale Svatopluk, více prosazující kulturu latinskou, dal přednost Wichingovi. Wiching už od začátku nesouhlasil se slovanskou liturgií schválenou v roce 880 a za cíl si vytyčil ji zrušit. To se mu v roce Metodějovy smrti podařilo. Papež Štěpán V.¹⁰³ ji již roku 885 bulou zrušil. Latinská strana v čele s německými kněžími a Wichingem zvítězila, Svatopluk prohlásil latinu za závaznou pro všechny bohoslužby na území velkomoravském a dílo bylo dokonáno. Bula totiž také přikázala všem, kteří by i nadále používali slovanskou bohoslužbu, vystěhování. Nad Metodějovými žáky se stahovala mračna. Byli pronásledováni a ještě roku 885 z Moravy vyhnáni. Část vyhnanců byla prodána do otroctví do Benátek a poté vykoupena Byzancí, část odešla směrem na východ, přes Dunaj se dostala až do Bulharska, kde našla azyl. Mezi těmito odvážnými byli i žáci Metodějovi – Kliment, Angelarios a Naum. Chán¹⁰⁴ Boris I.¹⁰⁵ je velmi vřele přijal a ponechal jim prostor pro realizaci jejich cílů a pro šíření slovanské liturgie. Co se týká šíření slovanštiny, svým způsobem můžeme Borise I. považovat za následníka Rostislava I.

Shrnuto a podtrženo, Konstantin s Metodějem přinesli na Velkou Moravu církevně slovanský jazyk i písmo, položili základy slovanského písemnictví, prosadili slovanskou liturgii. To neschvalovali franští církevní hodnostáři. Konstantinovo vystoupení v Benátkách je v *Žitije Konstantina* popisováno takto: „*vrhli se na něho latinští biskupové , kněží a mniši jako havrani na sokola a*

¹⁰³ papežem v letech 885 - 891

¹⁰⁴ titul vládce

¹⁰⁵ Boris I. - bulharský chán a kníže, vládl v letech 852 – 889; roku 864 přijal křest z Byzantské říše

osočovali ho, že vytvořil Slovanům písmo a že je učí.“¹⁰⁶ Vyzdvihovali pouze tři jazyky „jimiž se sluší slavit boha v knihách: hebrejsky, řecky a latinsky“¹⁰⁷.

Dále se zasloužili o nezávislost velkomoravského státu. Z jejich čínorodé práce pochází také veršovaná skladba *Proglas*¹⁰⁸, která je považována za první literární památku ve staroslověnštině. Hlavní myšlenkou této skladby je právo věřících naslouchat slovu božímu v jazyce jim srozumitelném. Jeho autorství je připisáno Konstantinu Filozofovi, stejně jako první staroslověnsky psaný právní spis, soubor právních norem *Zákon sudnyj ljudem*, jehož nejstarší dochované rukopisy jsou doloženy až z 13.století.

Důkaz o činnosti Konstantina a Metoděje nacházíme také v tzv. moravsko-panonské legendě. Jedná se o životopisy obou bratrů ze Soluně a o jejich obranu. Nenacházíme v nich žádný zázrak či nadpřirozené síly. Legenda se skládá ze dvou částí, a to *Život Konstantinův*, za jehož autora je často považován Metoděj, a *Život Metodějův* sepsán pravděpodobně některým z jeho žáků.

Šíření křesťanství a výchovná činnost z nich činí významné osobnosti raného středověku, které svou činností ovlivnily naši minulost a dopomohly ke vzdělanosti našim předkům.

¹⁰⁶ Citováno z POULÍK, J. *Velká Morava. Cyrilometodějská mise*. Praha: Melantrich, 1985, str. 20-21.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 21.

¹⁰⁸ předzpěv k slovanskému překladu evangelií

2.4.1 Po stopách místa posledního odpočinku

Metoděje¹⁰⁹

Ve sporu o hrob sv. Metoděje se pohybujeme na tenkém ledě. Rozruch okolo hledání onoho hrobu může připomínat spíše hádku politickou než historickou.

Je třeba se na celou situaci podívat střízlivýma očima a přijmout fakt, že ne všechny záhady minulosti budou někdy rozluštěny. Cílem mého bádání po stopách hrobu Metoděje tedy není jeho objevení, to bohužel není v mých silách, ale nestranné zhodnocení dosud zjištěných skutečností a vyličení různorodých názorů významných archeologů zabývajících se touto problematikou.

Metoděj zemřel v dubnu 885. „*Při pohřbu ho provázel zástup lidí, muži i ženy, malí i velcí, bohatí i chudobní, svobodní i otroci, vdovy i sirotci, cizinci i tuzemci*“¹¹⁰. Jeho smuteční obřad byl trojjazyčný, probíhal v latině, řečtině a slovanštině. Jeho tělo ovšem prozatím objeveno nebylo.

O životě prvního moravského arcibiskupa se dozvídáme hned z několika písemných pramenů, největší význam je však přikládán tzv. *Žitije Mefodija*¹¹¹ sepsanému pravděpodobně v roce jeho smrti, tedy v roce 885, popř. počátkem roku 886. Zde se dočteme: „*Když pak se shromáždili všichni lidé na Květnou neděli, vešel do chrámu a jsa již neschopen pohybu, kázal žehnat císaři, knížeti, duchovenstvu a všem lidem. A řekl, střeďte mne, děti, do třetího dne...*“¹¹²

¹⁰⁹ GALUŠKA, 1996; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; KLANICA, 1994; POULÍK, 1985

¹¹⁰ Citováno z POULÍK, J. *Velká Morava. Cyrilometodějská mise*. Praha: Melantrich, 1985, str. 24.

¹¹¹ *Život Metodějův*

¹¹² Citováno z KLANICA, Z. *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje*. Praha: Futura, 1994, str. 21.

V prepisech *Žitije Mefodija* z 13. – 14. století se tak dozvídáme, že: „Leží pak ve velkém chrámu moravském po levé straně ve stěně za oltářem svaté Bohorodičky.“¹¹³ Totéž popis místa Metodějova posledního odpočinku. Ovšem tyto informace nás odkazují teprve na počátek veškerého bádání.

V dochovaných záznamech je místo Metoděje přesně popsáno. I přesto nám ovšem vyvstává alespoň jedna otázka. A to: *Kde se nacházel v dobách rozkvětu Velké Moravy onen „velký chrám velkomoravský“?*

Archeologické výzkumy prozatím odpověď neznají. Metodějovy pozůstatky byly soustavně hledány již od poloviny 19.století. Za zmínku stojí pokusy osvětimanského faráře Brázdila s úředníkem a spisovatelem Robertem Čechmánkem. Ti hledali u hradiska sv.Klimenta u Osvětiman, František Prikryl v kostele v Boršicích. Dalším amatérským pokusem se proslavila jasnovidka Klementina Maštalířová, která, „*puzena sny a vidinami*“¹¹⁴ hledala v lese u Osvětiman. Žádný z těchto pokusů nebyl úspěšný.

Sady nebo Mikulčice? Spor trvá!

Seriózní poznatky přichází až v 70.letech 20.století s archeologem Vilém Hrubým¹¹⁵. Dle něho, „*sadský kostel má všechny znaky chrámu biskupského, a tudíž lze v něm spatřovat katedrální či velký chrám církve moravské*“.¹¹⁶

¹¹³ Citováno z KLANICA, Z. *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje*. Praha: Futura, 1994, str. 21.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 24.

¹¹⁵ Prof. PhDr. Vilém Hrubý, DrSc. (1912 – 1985) – archeolog zabývající se převážně obdobím Velké Moravy na Uherskohradištsku, dlouholetý pracovník Moravského zemského muzea v Brně; objevitel první zděné architektury, a to kostela „Na Valách“ ve Starém Městě

¹¹⁶ Citováno z KLANICA, Z. *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje*. Praha: Futura, 2007, str.25.

Na archeologické práce Viléma Hrubého navázal také současný přední archeolog Luděk Galuška. Ten soudí: „*Jestliže považujeme legendy o Metodějovi za pravdivé, pak v současnosti neexistuje žádné místo, které by více odpovídalo popisu, než to v Uherském Hradišti v Sadech.*“¹¹⁷

Taktéž vedoucí archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, Miroslav Vaškových¹¹⁸, dlouholetý spolupracovník Luděka Galušky, na tuto spornou a úsměv budící otázku odpovídá: „*Můj názor je, že Metoděj byl pochován primárně v Sadech.*“¹¹⁹

Jiný přední moravský archeolog, Zdeněk Klanica¹²⁰, který v letech 1960 – 1990 prováděl archeologický výzkum na dnešním slovanském hradišti v Mikulčicích, je názoru odlišného. Dle svých poznatků je přesvědčen, že hrob Metoděje se nachází právě v Mikulčicích. Tam se totiž nachází velmi zajímavý nálezh – hrob číslo 580. Tento hrob by svou lokalizací mohl náležet sv. Metodějovi, ovšem je zde jeden problém. V tomto hrobě nebyla nalezena kostra, proto nelze s jistotou potvrdit či vyvrátit tuto domněnku. Stejně jako Metodějovi, se mohl tento hrob stát místem posledního odpočinku nějakému velmi významnému velmoži či knížeti.

V knize Zdeňka Klanici *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje* autor podrobně popisuje artefakty nalezené právě v tomto hrobě a další důvody pro svá tvrzení. Například nálezh meče v hrobě přisuzuje skutečnosti, že velkomoravští biskupové byli, stejně jako biskupové západní, ozbrojeni.

¹¹⁷ Poznámka ŠB na základě rozhovoru s LG

¹¹⁸ Mgr. Miroslav Vaškových, Ph.D. (*1973)

¹¹⁹ Poznámka ŠB na základě rozhovoru s MV

¹²⁰ Doc. PhDr. Zdeněk Klanica, DrSc. (*1938) – historik, archeolog, publicista

Také uznávaný český archeolog Josef Poulík¹²¹ se přiklání k mikulčické verzi. Domnívá se, že s ohledem na rozsáhlost mikulčické baziliky nelze tento dosud nenalezený hrob hledat nikde jinde než právě v Mikulčicích.

Zdá se, že sv. Metoděj si tajemství o místě svého odpočinku navždy ponechá pro sebe. Otázka nebyla po několika staletích stále rozluštěna a na její odpověď musíme čekat i nadále.

¹²¹ Prof. PhDr. Josef Poulík, DrSc. (1910 – 1998) – významný archeolog zabývající se velkomoravským obdobím; jeho hlavní doménou se stal výzkum velkomoravského naleziště v Mikulčicích

2.5 Kultura¹²²

Z archeologických nálezů a výzkumů se dozvídáme o kulturním dění na Velké Moravě. Ta je prvním slovanským státem, kde objevujeme křesťanskou kulturu. Vlivem soluňských bratrů pociťujeme silnou podobnost s kulturou byzantskou.

Po příchodu Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu roku 863 nastal v životě místních obyvatel obrovský kulturní pokrok. V těchto letech sledujeme určitý rozvoj jazyka i literatury, gramotnosti, vzdělanosti. Vzniká slovanské písemnictví, jazyk staroslověnský, písmo hlaholice. Objevují se nové stavby – baziliky, rotundy.

Snahu o rozšíření vědy a umění nalézáme již na přelomu 8. a 9. století u zakladatele scholastiky¹²³, Alcuina¹²⁴.

Na Velké Moravě se mísily prvky pohanské a také nové křesťanské kultury. I po roce 831, tzn. po „pokřtění všech Moravanů“, se pohanská kultura na území udržovala a potlačovala kulturu křesťanskou. Křesťanství se nepodařilo naplno prosadit a zvítězit ani do zániku Velké Moravy.

Již zmíněná velmi blízká spolupráce a styky s Byzancí měly neopomenutelný význam pro rozvoj kulturního života Velké Moravy, ale také dalších států, jako byl český stát s vládnoucí dynastií Přemyslovců¹²⁵. Přemyslovci čerpali z bohaté kulturní tradice Velké Moravy, stali se dědici a pokračovateli poselství, které k nám přinesli Konstantin a Metoděj.

¹²² BAGIN, 1985; ČERVINKA, 1928; GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004; HAVLÍK, 1964; MĚŘÍNSKÝ, 2006; POULÍK, 1985; RICHTER, 2001; TŘEŠTÍK, 2001

¹²³ hlavní proud středověké filozofie a teologie pěstované a vykládané zvláště na univerzitách, v chrámových a církevních školách

¹²⁴ Alcuin (735 – 801/804) – filozof, mnich, původem z Anglie, rádce Karla Velikého; je považován za zakladatele středověkého školství

¹²⁵ první česká knížecí, později královská dynastie; dynastie vymřela po meči 4.srpna 1306

2.5.1 Vzdělanost

Vzdělanost byla v raném středověku prioritou vyšších složek obyvatelstva, zejména vzdělaného duchovenstva.

Jak již bylo výše zmíněno, byzantská misie stála za vznikem slovanského písma i spisovného slovanského jazyka, což velmi zjednodušilo přístup ke vzdělání a gramotnosti obyvatel Velké Moravy. Soluňští bratři byli také zakladateli první slovanské literární školy se sídlem na Moravě. Jejich úkolem bylo vyučit domácí vzdělance.

V 9.století nebyly slovanské jazyky příliš rozlišné. Lze je sice rozdělit do tří skupin – východoslovanské, západoslovanské a jihoslovanské, ovšem jejich podobnost nelze popřít.

K jazykům jihoslovanským patřila i staroslověnština, nejstarší spisovný a liturgický jazyk Slovanů. Ta se k nám dostala díky byzantské misii v 9.století.

V západní církvi však měla výsostné postavení latina. Pro nejnужnější styk s laiky bylo možno použít jazyk národní, a to hlavně při modlitbách. Slovanský jazyk byl jazykem lidu, nebyl tak exkluzivní jako jazyk latinský, který používali kněží a vzdělanci.

Vedle staroslověnštiny má byzantská misie další zásluhy. Konstantin k nově vzniklému jazyku vytvořil a přizpůsobil i podobu jazyka psaného. Touto takzvanou glagolicí položil kostru slovanského písma.

Hlaholici považujeme za nejstarší písmo Slovanů.

Hlaholice byla na našem území používána jen krátkou dobu, a to pravděpodobně v letech 863 – 886, tedy od příchodu Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu po vyhnání učenců a Metodějových žáků

biskupem Wichingem. Hlaholice je však vyhnanými učenci používána i nadále a své místo zaujímá v Bulharsku u chána Borise I., poté také v Dalmácii či Chorvatsku. V Bulharsku pravděpodobně Metodějův žák Kliment přetvořil hlaholici v jednodušší cyrilici, která se stala základem později vzniklé azbuky, která je používána v některých zemích dodnes.

Ústní literární tvorba se nám bohužel nedochovala. Víme však o ní, že byla velmi rozmanitá. Jednalo se o pohádky, pověsti, báje, pořekadla, přísloví, hádanky, pranostiky i písně všech druhů – milostné, válečné... Tato ústní podoba literatury je spojována s prostým nevzdělaným lidem.

Oproti tomu existovala staroslověnská literární tvorba, jejíž rozvoj byl velmi rychlý. Tato psaná forma byla určena jen pro vyšší vrstvy obyvatelstva, a to duchovenstvo a nejvýznamnější představitele feudální společnosti. I nadále ovšem nelze opomenout již zmíněné postavení latiny. Ta byla stále na výsluní a užívala si svého prioritního postavení.

Psaná podoba se k nižším složkám obyvatelstva mohla dostat formou předčítání či zpívání. Čtení a psaní bylo výsadou vyšších vrstev, ovšem i ty měly s gramotností jisté potíže.

Za nejvýznamnější literární památky velkomoravské říše jsou dodnes považovány životopisy Konstantina Filosofova *Paměť a život našeho blaženého učitele Konstantina Filosofova, prvního vychovatele slovanského národa* a Metoděje *Paměť a život našeho blaženého otce a učitele Metoděje, moravského arcibiskupa*.

Mezi dalšími spisy připomínajícími literární tvorbu Velké Moravy nelze opomenout *Kyjevské listy* či *Privilegium Moraviensis ecclesiae*¹²⁶.

¹²⁶ *Privilegium moravské církve*

Kyjevské listy se jako jediná písemná památka Velké Moravy dochovaly z 9.století. Byly psány ve staroslověnštině a použita byla hlaholice. Dnes jsou *Kyjevské listy* ke zhlédnutí v Knihovně Akademie věd Ukrajinské republiky.

Ostatní písemné nálezy pocházejí z opisů ze století následujících.

2.5.2 Architektura

Vykopávky v oblastech Starého Města a Mikulčic dokazují vyspělost velkomoravských obyvatel ve stavebnictví. V těchto lokalitách se našlo velké množství základů církevních, ale také světských staveb. Z historického hlediska jsou pro nás důležitější a také zajímavější nálezy staveb církevních, neboť úzce souvisejí s náboženstvím a myšlením tehdejšího obyvatelstva. K přibližnému datování těchto staveb nám pomáhají doprovodné nálezy na místě naleziště. Mohou to být šperky, ale také zbytky freskových výzdob. Původní stavby byly stavěny ze dřeva, ale už po roce 800 nacházíme první církevní i světské stavby z kamene.

Typickými stavbami raného středověku jsou kostely, rotundy a baziliky.

Na území někdejší velkomoravské říše bylo doposud nalezeno několik nalezišť s církevními stavbami. Mezi nejvýznamnější patří Staré Město, Modrá u Velehradu, Uherské Hradiště – Sady, Mikulčice, ale také Nitra a Bratislava.

Nejstarší kostel se nachází na Uherskohradištsku, a to na Modré nedaleko Velehradu. Dále jsou to základy kostela nalezené přímo ve Starém Městě „Na Valách“. Kolem kostela bylo nalezeno rozsáhlé pohřebiště, v hrobech ležely doprovodné artefakty, například šperky, meče, sekery... Na místě dnes stojí Památník Velké Moravy, ve kterém si lze, mimo jiné, základy kostela prohlédnout.

Pozůstatky asi největší stavby z doby velkomoravské se nachází u Valů u Mikulčic. V těchto místech stávala trojlodní bazilika. Zajímavým nálezem v těchto místech je také mince císaře Byzantské říše Michaela III.

Na přesné dataci zmíněných staveb se archeologové nedokáží shodnout. Jako vzorový případ lze zmínit názor objevitele kostela „Na Valách“ ve Starém Městě Viléma Hrubého. Ten předpokládá, že kostel musel vzniknout někdy před rokem 863, tedy ještě před příchodem věrozvěstů Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu. Ovšem jiný historik a archeolog Zdeněk Klanica mu přisuzuje vznik pozdější.

I v architektuře pociťujeme rozlišné kulturní vlivy. Nacházíme opět prvky byzantské kultury, ale také kultury bavorské, panonské, dalmácké...

A tak jako se velkomoravská kultura inspirovala kulturami cizími, tak i cizí kultury byly inspirovány kulturou velkomoravskou. Pro příklad lze uvést kostel na Levém Hradci v Praze, který byl ovlivněn moravskou církví.

2.5.3 Výtvarné umění a umělecká řemesla

O výtvarném umění se nám díky archeologickým nálezům dochovala spousta informací. Z nalezených artefaktů zjišťujeme, že Velká Morava byla raněfeudální společností, která měla své místo a postavení ve střední Evropě a která byla velmi vyspělá politicky, ale hlavně kulturně. Na našem území se mísily dva kulturní proudy, a to proud byzantský, který je neopomenutelný díky přítomnosti byzantských věrozvěstů, a druhý proud, který představuje karolinská renesance, která se pomocí Karla Velikého pokoušela navázat na antické kořeny.

Velkomoravské výtvarné umění je reprezentováno drobnými nálezy původně uloženými do hrobů zámožných knížat a velmožů. Vždy je třeba dobře rozlišit, zda se jedná o předmět vyrobený na území Velké Moravy či zda byl předmět dovezen, tedy importován. Takové předměty nám dokazují kulturní styky s ostatními národy, nejčastěji s Byzantskou říší a s říšemi nacházejícími se východně od Černého moře.

K nejzajímavějším a nejčastějším nálezům patří šperky. Již víme, že šperkařství bylo velmi rozšířené řemeslo. Podle místa nálezu dokonce rozlišujeme typ šperku. Mezi hlavními můžeme jmenovat avarsko-slovanský typ spojený ještě s působením Avarů na východě říše, blatnicko-mikulčický či velkomoravský typ. U posledně jmenovaného se šperky vyráběly pomocí granulace či filigránu.

Kromě šperků se často v hrobech vyskytují části vojenské výbavy.

2.5.4 Hudba

Nedílnou součástí velkomoravské kultury je také hudba. V 9. století se začíná silněji projevovat chorální monódie¹²⁷ a nacházíme zde také prvopočátky vícehlasů. Konstantin a Metoděj přinesli na Moravu tzv. východní liturgický zpěv, který představoval atraktivní a melodický řecký chorál¹²⁸. Byzantský styl se podobně jako náboženství začal mísit s latinskou formou chorálu, který představoval žalmový gregoriánský chorál.

Církevních obřadů se nesměli účastnit prostí lidé, kteří měli svou vlastní lidovou hudbu. O té se nám bohužel příliš informací nedochovalo.

¹²⁷ sólový zpěv

¹²⁸ liturgický zpěv v křesťanských církvích

2.6 Náboženství¹²⁹

Z víry v existenci boha nebo bohů „*vyplývá chování lidí, úkony a obřady, s nimi spojené kultovní předměty, speciálně upravená místa realizace kultu atd.*“¹³⁰

Náboženství úzce souvisí s duchovní aktivitou lidí. Již dříve jsme se dozvěděli, že kult pohanský začíná být vytlačován kultem křesťanským. Nastupuje proces christianizace, který se ovšem nepodařilo s přesností datovat. Předpokládáme, že proces začal koncem 8.století a formoval se celé 9.století.

Nelze ovšem s jednoznačností říct, že by Morava náležela pod pasovskou svrchovanost. Křesťanství si k nám proráželo cestu i z jiných státních celků. Jsou dokázány prvky křesťanství také z Byzance díky byzantské misii, ale také ze severní Itálie, Benátek, oblastí Jaderského moře i Dalmácie. S duchovními z těchto zemí se lze v 9.století na Velké Moravě setkat.

Po vyhnání z Nitry přijal křest dokonce i Mojmirův protivník, kníže Pribina, a to v Panonii.

Křesťanství ale nemělo jednoduchou cestu. Ještě dlouhou dobu po pokřtění všech Moravanů nemělo prioritní postavení a dlouhou dobu svádělo boje s pohanstvím. Lidé se svých zvyků a tradic nehodlali vzdát.

Vstřebávání křesťanství probíhalo v určitém časovém sledu a nemůžeme očekávat, že z pohanských Moravanů se stali Moravané křesťanští ze dne na den či z roku na rok. „*V usnesení synody mohučské z roku 852 je zmínka o hrubém, tedy nevyvinutém*

¹²⁹ BAGIN, 1985; GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 1996; GALUŠKA, 2004; HAVLÍK, 1964; HRUBÝ, 1955; KLANICA, 1994; MĚŘÍNSKÝ, 2006; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985; POULÍK, 1985; TŘEŠTÍK, 2001

¹³⁰ Citováno z POULÍK, J. *Velká Morava a počátky československé státnosti*. Praha, 1985, kapitola *Náboženství a kult, jejich odraz v archeologických pramenech*, autor: Zdeněk Klanica, str. 107.

*moravském křesťanství se silnými prvky pohanskými.*¹³¹ „*Křesťanství bylo nejdříve přijímáno v knížecím a dvorském prostředí.*“¹³²

Ještě na konci 9. století nebyl tento boj vyhrán a dokonce se zdálo, že pohanství zvítězí.

*„Církev přispěla k upevnění a posílení feudálního společenského řádu, k utužení poddanského poměru a ke zvýšení moci feudálů, posilovala moc státu a přispívala ke kulturnímu rozvoji.“*¹³³

¹³¹ Citováno z POULÍK, J. *Velká Morava. Cyrilometodějská mise*. Praha: Melantrich, 1985, str. 18.

¹³² Tamtéž, str. 18

¹³³ Citováno z HAVLÍK, L. *Velká Morava a střeoevropští Slované*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, str. 168.

2.7 Vztah k české kotlině¹³⁴

Otázka, v jakém vztahu byly dva silné rody, Mojžírovci a Přemyslovci, jaké byly jejich vztahy a zda mezi nimi existuje nějaká příbuznost, ale také jak spolu souvisí dvě velké říše s kořeny v raném středověku, Velkomoravská říše a Český stát, dodnes trápí historiky i archeology.

Ne všechny literární prameny se nám dochovaly v původním znění, stejně jako ne všechny archeologické vykopávky a poznatky lze považovat za rozluštěné. Existuje několik teorií a každá má své opodstatnění, svou pravdu, přestože jsou mnohdy naprosto protichůdné. Kde se tedy ukrývá ta „pravá a správná pravda“?

Styky mezi velkomoravskou říší a Bořivojovým kmenem Čechů jsou doloženy z písemných pramenů. Je to logické, neboť oba tyto celky se vyvíjely souběžně vedle sebe.

Česká kotlina byla v 9.století osídlena kmenem Čechů, který ještě netvořil jednotný státní celek. Čechy byly rozdrobeny do mnoha drobných celků obývaných kmeny, mezi kterými se nejvíce projevovaly a prosadily tyto kmeny: Čechové, Zličané, Lučané, Doudlebi, Charváti, Pšované, Litoměřici, Lemuzi či Děčané. Čechy patřily do politického vlivu panovníků Velké Moravy.

Z několika důvodů máme právo domnívat se, že Český stát navazoval na Velkomoravskou říši. Přímé důkazy k tomuto tvrzení bohužel neexistují, ale některé teorie se k této myšlence velmi přibližují. Jedná se o pravděpodobné kosterní nálezy knížete Svatopluka I. a jejich porovnání s kosterními nálezy knížete Bořivoje I. Kostry mají podle paleoantropologa a lékaře Emanuela Vlčka¹³⁵ společné znaky, které nám dokazují příbuznost Mojžírovců s Přemyslovci.

¹³⁴ GALUŠKA, 1991; GALUŠKA 2004; HAVLÍK, 1964; HAVLÍK, 1994; CHARVÁT, 2007; MĚŘÍNSKÝ, 2006; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985; POULÍK, 1985

¹³⁵ Prof. MUDr et RNDr. Emanuel Vlček, DrSc. (1925 – 2006)

Dále jsou to prameny písemné, zvláště *legenda Kristiánova*. Ta nám detailně popisuje údajný křest Bořivoje s manželkou Ludmilou přijatý na Velké Moravě z rukou Metoděje.

Také Kosmas¹³⁶ nám sděluje, že za vlády Svatopluka I. na Moravě zde přijal křest vévoda Bořivoj. Zpět na své sídlo na Levém Hradci ho doprovázel kněz Kaich, s jehož pomocí založil kostel sv.Klimenta. Ovšem Čechové s tímto náboženstvím nesouhlasili a Bořivoje vyhnali zpět na Moravu. V Čechách byl dočasně dosazen na trůn kníže Stojmír. Za pomoci Svatopluka I. a jeho moravského vojska bylo toto Stojmírovo povstání potlačeno a Bořivoj se brzy vrátil do Čech. Jeho sídlem se stalo hradiště Praha. Bořivoj však nebyl svrchovaným vládcem, tím byl Svatopluk I., kterému byl Bořivoj I. podřízen a sloužil mu jako místokrál.

Z některých dalších historických pramenů se dozvídáme, že Bořivoj I. mohl být původem Moravan a do Čech přišel až po přijetí křesťanství byzantského typu, což potvrzuje tvrzení, že Bořivoj přijal křest na dvoře knížete Svatopluka I. z rukou Metodějových.

Jeho český původ i přijetí křesťanství popírá legenda *Crescente fide christiana*¹³⁷, která svůj původ nachází v Bavorsku. Je ovšem jisté, že tato legenda nám zatajila některé podstatné události z 9.století. Za prvního knížete Českého státu, který přijal křest, považuje až Spytihněva I., syna Bořivoje a Ludmily. Předpokládáme, že o křtu Bořivoje legenda věděla, zřejmě tedy je, že ho úmyslně zatajila. *Crescente fide christiana* je, jak již bylo řečeno, legendou bavorskou, jejíž církev Metoděje neuznávala. Po včlenění Českého státu do poručenství Velké Moravy se bavorskému Řeznu uzavřely dveře do českých zemí.

¹³⁶ Kosmas (1045 – 1125) – první doložený český kronikář, autor hodnotné *Kosmovy kroniky české (Chronica Boemorum)*, která vypráví o dějinách Čechů; sepsána byla pravděpodobně v letech 1119 - 1125

¹³⁷ *Když se šířila křesťanská víra*

2.7.1 Bořivojův původ¹³⁸

Bořivoj I., první historicky doložený český panovník. Co se ovšem dělo na českém území před ním?

Bořivoj I. se narodil někdy v letech 852 – 855. Kosmas nás ve své kronice informuje, že Bořivoj se narodil blíže neurčenému knížeti Hostivítovi. Ovšem ani dobové písemné prameny ani archeologické nálezy o knížeti tohoto jména nevědí, historikové tedy Kosmovi příliš nedůvěřují.

Bořivoj I. pocházel z kmene Čechů, o kterém máme první zmínky až k roku 805, kdy Franská říše zaútočila na pevnost Canburg. Před tímto rokem se prameny o tomto kmeni Čechů – Bohemanů nezmiňují.

Se samotným knížetem Bořivojem I. se poté setkáváme až roku 872. Toho roku na jaře došlo k neúspěšným bojům s Franky, které jsou podrobně popisovány v *Annales Fuldenses*. Ve starších opisech jméno Bořivoj chybí, v novějších je již dopsáno. Podle teorie Dušana Třeštíka bylo toto jméno nejprve vyškrtáno z důvodu, že v kronice se hovoří o pěti knížatech, kteří s Franky bojovali, Bořivoj byl uváděn až jako šestý. Bylo třeba dodržet počet pět. Mezi oněch pět patřili Svatoslav, Vitislav, Heriman, Spytimír a Mojslav, v pozdějších opisech byl poté přidán šestý Goriwei, který je ztotožňován s oním knížetem Bořivojem, prvním knížetem sjednocených Čechů.

Poté je již zmiňován v souvislosti se svým křtem na Moravě v celé řadě písemných pramenů jako byly *Annales Bohemici*¹³⁹, *Annales Pragenses*¹⁴⁰, *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila* a další. Bořivoj po určitou dobu zastává roli Svatoplukova místodržícího v Čechách.

V roce 872, kdy došlo k bojům s Franky, však Bořivoj I. nevystupuje jako jediný a vládnoucí kníže kmene Čechů. Proto se zdá

¹³⁸ GALUŠKA, 1996; HAVLÍK, 1964; CHARVÁT, 2007; MĚŘÍNSKÝ, 2006; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985

¹³⁹ *Letopisy české*

¹⁴⁰ *Letopisy pražské*

pravděpodobnější, že oním prvním vládnoucím knížetem se stal až po přijetí křtu na Moravě.

Proč právě Bořivoj? Je zřejmé, že Svatopluk do něj vkládal svou důvěru, k čemuž musel mít důvod. Tím mohl být příbuzenský vztah, Bořivoj mohl vyrůstat jako syn panovníka Rostislava I. na Moravě. Tuto odvážnou myšlenku vyslovili někteří moravští historikové. V dnešní době je však nemožné takovou hypotézu dokázat. Nemáme důvěryhodný a jistý pozůstatek těla žádného Mojžírovce.

Přesto se archeologové v čele s Luděkem Galuškou, na základě výzkumů antropologa Emanuela Vlčka a dřívějších objevů archeologa Viléma Hrubého, pokusili o hypotetickou rekonstrukci vztahu Přemyslovců s Mojžírovci a došli k zajímavým závěrům.

Údajné místo posledního odpočinku knížete Bořivoje I. se nachází v jižní části lodi Václavské rotundy svatého Víta na Pražském hradě. Tuto hypotézu nastínil a po výzkumu potvrdil Emanuel Vlček. Jedná se o tzv. hrob K1.

O místě posledního odpočinku mojžírovských panovníků toho příliš nevíme. V posledních letech se objevily hypotézy Luděka Galušky, že hrob nalezený Vilémem Hrubým – hrob 12/59 v Uherském Hradišti – Sadech – by mohl patřit Svatoplukovi I. Dospěl k tomu z významného umístění pochovaného uprostřed hrobní kaple tohoto církevního komplexu, ale také podle bohatě vybavené rakve s kováním, která naznačuje jeho zařazení k nejvýznamnějším vrstvám tehdejší společnosti.

Po detailním prozkoumání oněch dvou hrobů se na světlo dostaly nepopíratelné argumenty dokazující příbuznost obou panovníků.

Obě těla měla společnou krevní skupinu, stejně jako anomálii zvukovodu, která se objevuje jen zřídka.

Tuto teorii o moravském původu Bořivoje nám sděluje již kronikář Dalimil, který ve svém díle vyslovuje teorii o přenesení království i královské koruny do Čech z Moravy, zásluhou knížete Bořivoje I.

Je samozřejmé, že existují protichůdné názory na tuto teorii. Emanuel Vlček i Luděk Galuška jsou si jisti výsledky své práce a

přiklání se k teorii moravského původu Přemyslovců. K nim se přiklání i historik Lubomír Emil Vilém Havlík¹⁴¹.

O opaku jsou přesvědčeni například archeolog a historik Jiří Sláma¹⁴² či historik Josef Žemlička¹⁴³

¹⁴¹ Doc. PhDr. Lubomír Emil Vilém Havlík, DrSc. (1925 – 2000) – český publicista a historik zabývající se středověkými dějinami, zejména Velkomoravskou říší

¹⁴² Prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc. (*1934) – český historik, archeolog, v letech 1999 – 2002 ředitel Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy

¹⁴³ Prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc. (*1946) – český historik; působí na Historickém ústavu AV ČR, FF UK i v Centru medievistických studií

2.8 Zánik Velké Moravy¹⁴⁴

V posledním desetiletí 9. století se Velkomoravská říše nacházela ve velmi špatném stavu a její pozice se rok od roku oslabovala. Tato krize víceméně souvisela se smrtí Svatopluka I., krále Moravanů, roku 894. Ten byl panovníkem velmi schopným, s jeho jménem je spojena spousta výbojů a expanzí do vedlejších zemí, české země se staly součástí moravského státu, dokázal si tedy podrobit i česká knížata. Všechny podrobené země spojovala silná osoba panovníka Velké Moravy.

Po jeho smrti se začaly tyto celky odtrhávat. Roku 895 to byli Čechové. Velká Morava začala také soupeřit o zbytky svého území se dvěma silnými sousedními státy, a to na východě s Maďary a na západě s Východofranskou říší. Druhá jmenovaná připravila v letech 894 – 896 Velkou Moravu o Blatensko a roku 897 přišla ve prospěch krále Arnulfa Velká Morava i o Srbsko. Do Potisí vtrhli, pravděpodobně po dohodě a souhlasu Mojmíra II., roku 896 Maďaři. Z rozlehlé Velkomoravské říše již zůstalo pouhé torzo, navíc oslabené vnitřními rozbroji mezi syny Svatopluka I., vládnoucího Mojmíra II. a jeho bratra Svatopluka II.¹⁴⁵ Tento boj neustále oslaboval říši a trval až do let 898/899. Svatopluk II. a jeho přívrženci se spojili s Východofranskou říší, která sice poslala na Moravu vojsko v čele s hrabaty Aribou a Liutboldem, ale jejich cíl ujmout se říše se nenaplnil, jedinou škodou zůstalo drancování země. Svatopluk II. byl bratrem uvězněn, ovšem velmi brzy prchnul do Bavorska.

Problémy s východními sousedy se zvětšovaly. Ten nejvážnější nastal s Maďary nebezpečně se přibližujícími z východu.

Maďaři pocházeli ze vzdálených asijských stepí někde mezi Aralským jezerem a Uralem. Patřili k velmi zkušeným bojovníkům.

¹⁴⁴ GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 2004; HAVLÍK, 1964; MĚŘÍNSKÝ, 2006; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985

¹⁴⁵ Svatopluk II. – velkomoravský úředník sídlící v Nitransku, syn Svatopluka I.

V jejich čele stál silný vládce Arpád¹⁴⁶. První boje s nimi zakusili Bavoři, kteří jim ale roku 901 připravili porážku. Také výboje na Velkou Moravu na sebe nenechaly dlouho čekat, Maďaři napadali Velkou Moravu již počátkem 90. let 10. století. V prvních bojích vítězil tehdy ještě žijící král Svatopluk I., po jeho smrti je již Morava oslabena odtržením drobných státních celků, rozdrobeností a vnitřními boji o moc.

Konec rozsáhlé velkomoravské říše se přiblížil. Psal se rok 906 a Maďaři se opět pokusili tuto říši dobít. Podle některých písemných pramenů byli Maďaři poraženi, podle jiných byl vládce Moravanů Mojmir II. roku 906 zabit a Velká Morava náhle zanikla. O obsazení Velké Moravy Maďary pojednává ve svém díle *De administrando imperio* také Konstantin VII. Porfyrogennétos.

Jedinou jistotou tedy zůstává, že s Moravany se již po zmíněném roce v žádném prameni nesetkáváme.

Maďarům se po porážce Velké Moravy uvolnily ruce pro další nájezdy a ještě téhož roku jsme informováni o bojích se Saskem. To bylo zničeno.

Nyní se Maďaři zaměřili na velmi silného soupeře na západě – Východofranskou říši. Soupeření mezi těmito dvěma „magnáty“ na počátku 10. století vyústilo v rozhodující bitvu u Bratislavy 4. července roku 907. Bavoři byli poraženi a Maďarům se otevřela cesta k dalším výbojům a expanzím. Tuto expanzi zastavil až východofranský král Ota I. Veliký 10. srpna 955 v bitvě u Lechu, kde se po jeho boku na vítězství podílel také český kníže Boleslav I.

Velká Morava již nikdy své postavení ve střední Evropě nezískala zpět. Po porážce v roce 906 sice není vzpomínána v žádném historickém dokumentu, její obyvatelstvo však na tomto území žilo i nadále.

¹⁴⁶ Arpád (kolem 850 – po roce 900) – zakladatel dynastie Arpádovců, náčelník Maďarů na přelomu 9. a 10. století

Kapitola 3 – Uherskohradištsko, region bohatý svou historií

3.1 Veligrad¹⁴⁷

Veligrad je název pro hlavní město a zároveň zřejmě i sídlo panovníka Velkomoravské říše. Již samotný název nám napovídá, že šlo o velmi rozlehlé centrum říše, tedy tzv. „velký hrad“ či „velké město“. Ovšem po tomto bájném centru jakoby se „slehla zem“. Již několik generací historiků i archeologů se snaží objevit jeho pozůstatky. K dispozici mají nepřeborné množství písemných pramenů¹⁴⁸, kde je Veligrad popisován jako reprezentativní sídlo krále Moravanů – Svatopluka I. Od poloviny 20. století jsou neustále objevovány také památky hmotné, objevené rukou archeologa. Existuje několik verzí odkud to vlastně Mojžírovci vládli, ale doposud nebylo vyřčeno poslední a rozhodující slovo.

Historici hledali nejen na jižní Moravě, ale taktéž v západní části Slovenska v okolí Nitry. Jejich závěry se ustálily na dvou archeologických lokalitách – Staré Město (okres Uherské Hradiště) a Valy u Mikulčic.

Pro Staré Město se přikláněl již v polovině 20. století jeden z nejvýznamnějších archeologů Uherskohradištska Vilém Hrubý i jeho žák, současný archeolog Luděk Galuška.

Jako důkaz jejich závěrů můžeme zmínit listinu z 12. století, a to listinu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka¹⁴⁹ z roku 1141. V ní je Staré Město nazýváno „villa Veligrad“. Novým Velehradem („Nova Veligrad“) je poté od poloviny 13. století nazýváno královské město

¹⁴⁷ GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 1996; HRUBÝ, 1964; HRUBÝ, 1965

¹⁴⁸ hlavním zdrojem popisů Svatoplukova města je dílo „*Kniha vzácných drahokamů*“ perského kupce Abú Omara ibn Rasta z Isfahánu, která vznikla pravděpodobně v letech 912 - 913

¹⁴⁹ Jindřich Zdík (1083 – 1150) – moravský duchovní, diplomat

založené roku 1257 Přemyslem Otakarem II.¹⁵⁰ Název Veligrad je také od počátku 13.století spojován s velehradským klášteřem, kolem kterého vyrostla v polovině 13.století dnešní vesnice v okrese Uherské Hradiště, Velehrad. Tento výčet měst a vesnic nesoucích jméno Veligrad není konečný, ale i tyto zmínky nám postačují k tomu, abychom se přiklonili k výše zmíněným názorům Viléma Hrubého a Luďka Galušky.

K utvrzení tohoto názoru slouží také archeologické doklady. V těchto místech byla nalezena stavba palácového typu (Staré Město „Na Dědině“), pozůstatky církevního komplexu (Uherské Hradiště – Sady „Špitálky“), důkazy specializované řemeslnické výroby (Staré Město „Nad Haltýři“, „U Víta“) a také rozsáhlé pohřebiště (Staré Město „Na Valách“).

Vše nasvědčuje faktu, že ono dlouho hledané centrum prvního státního útvaru Slovanů se nacházelo v místech dnešního Starého Města, Uherského Hradiště a jeho širokého okolí.

Závěrem je nutno zdůraznit, že toto centrum bylo jednolitě, tzn. jednalo se o jednotný komplex, který se dělil dle svého zaměření na celky menší. V žádném případě to nebylo nějaké seskupení osad, jak se domníval Vilém Hrubý. Tyto závěry byly poupraveny archeologem Luďkem Galuškou.

Následující kapitola popisuje několik velmi významných archeologických lokalit situovaných do „bájného“ Veligradu a nesoucích titul „Národní kulturní památka“.

¹⁵⁰ Přemysl Otakar II. (1233 – 1278), nazýván král železný a zlatý - český přemyslovský král, zakladatel královského města Uherského Hradiště (říjen 1257)

3.2 Archeologické lokality Uherskohradištska¹⁵¹

Uherskohradištsko a Staroměstsko jsou velmi bohaté na svou historii už od dob pravěkých. Od nálezů ze starší doby kamenné, bronzové i železné, přes dobu římskou se dostáváme až do dob počátků slovanského osídlování, které je zde datováno již do přelomu 6. a 7. století. Nejvýznamnější nálezy z tohoto regionu jsou ovšem datovány do doby mnohem pozdější, a to hlavně do 9. století, kdy se na tomto území nepochybně rozkládala na tehdejší poměry obrovská sídlištní aglomerace, později nazývaná Veligrad. O její lokalizaci hovoří předchozí kapitola.

Již od poloviny 19. století jsou zde prováděny archeologické výzkumy, které nám velkomoravskou dobu a každodenní život jejích obyvatel přibližují.

Počátky pátrání ve Starém Městě se datují do let 1876 – 1887, kdy se tzv. legendární Velehrad pokusil objevit a lokalizovat František Příkryl. Jeho současníkem a spolupracovníkem se stal archeolog Julius Jeroným Christin, který v letech 1868 – 1870 pátral po velkomoravském životě v oblasti zvané „Špitálky“. Dle tohoto významného archeologa je pojmenována také část vnějšího opevnění Veligradu na jeho západní straně, tzv. Christinův val. Jeho hypotetickou rekonstrukci lze od roku 2004 vidět v Archeoskanzenu Modrá. Na J.J.Christina navázal František Myklík, který se kromě polohy „Na Špitálkách“ ve Starém Městě zabýval také polohou „Na Dědině“. Do konce 19.století se na archeologických výzkumech podílela spousta dalších, ať již amatérských či profesionálních, významných historiků a archeologů, nelze nezmínit Mořice Trappa, kustoda Moravského muzea v Brně, Martina Kříže či Karla Hanáka s Inocencem Ladislavem Červinkou.

¹⁵¹ GALUŠKA, 1991; GALUŠKA, 1996; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2006; GALUŠKA-FROLEC-VAŠKOVÝCH, 2009; HRUBÝ, 1955; HRUBÝ, 1964; HRUBÝ, 1965; POULÍK, 1959; VIGNATIOVÁ, 1992; <www.slovackemuzeum.cz>

Ve 20.století se archeologické práce nezastavily, ba naopak se staly samozřejmou součástí objevování minulosti uherskohradištského regionu. Ve 20. letech objevil Antonín Zelnitius pohřebiště Velké Moravy, a to v poloze „Na Valách“ ve Starém Městě. Probádal zde několik stovek hrobů. Jeho spolupracovník Emanuel Lepka objevil a probádal nedalekou lokalitu „Nad haltýři“.

Po druhé světové válce se archeologických prací ujal Vilém Hrubý. Již dříve, roku 1933, se stal správcem sbírek v nově založeném *Musejním a archeologickém spolku Slováckého musea*. Vilém Hrubý se svou dlouholetou prací zasloužil o významné objevy a pokroky na poli archeologickém zejména při objevování aglomerace Veligrad. Rok po jeho smrti, roku 1985, se vedoucím archeologických prací stal Luděk Galuška, který se na výzkumech podílí dodnes.

Vysoký počet archeologických památek z doby Velké Moravy je v uherskohradištském regionu nepopiratelný. Proto bych ráda touto kapitolou připomněla a shrnula nejvýznamnější z nich - místa Uherskohradištska, na kterých si lze, alespoň symbolicky, připomenout naši historii a vrátit se, alespoň na pár chvil, do minulosti.

3.2.1 Staré Město „Na Valách“¹⁵²

Archeologická lokalita „Na Valách“, někdy také dle místního nářečí „Na Valoch“, se nachází na území dnešního Starého Města v jeho severovýchodní části. Tato lokalita se skládá z několika poloh, například „Na Valách“, „Dvorek“ i části „Nového světa“.

Lokalita „Na Valách“ byla objevena Antonínem Zelnitusem¹⁵³ již ve 20. letech 20. století. Výzkum této lokality byl zpočátku obtížný,

¹⁵² GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; HRUBÝ, 1955; HRUBÝ, 1964; HRUBÝ, 1965

¹⁵³ Antonín Zelnitius (1876 – 1957) – učitel na Uherskohradištsku, je považován za objevitele Veligradu

neboť se toto archeologické naleziště nacházelo hned vedle soukromých pozemků a tehdejšího Schildrova mlýna, ba je přesahovalo. Také finanční prostředky nebyly dostačující, a proto byl Antonín Zelnitius se svými spolupracovníky (V.Hrubý, L.Novák, E.Lepka...) donucen záchranných výzkumů zanechat. Během těchto výzkumů ve 20. a 30. letech 20. století bylo objeveno rozsáhlé pohřebiště se spoustou artefaktů uložených v hrobech bohatých velmožů a významných obyvatel velkomoravského období – zlaté šperky, stříbrné šperky, zbraně, jezdecké potřeby... Tyto nálezy z hrobů jsou podle Viléma Hrubého rozčleněny do šesti různých skupin, a to na „*hospodářské a domácí nástroje, nádoby, zbraně, součásti oděvu a výstroje, šperky a ozdobné předměty a rozličné jiné předměty*“¹⁵⁴.

Tyto hroby pocházejí z období předvelkomoravského, ze starší doby hradištní (7. – 8. století), ale také z doby velkomoravské, tj. ze století devátého a počátku století desátého. To vysvětluje jak nálezy žárových hrobů s popelnicemi, tak také hrobů kostrových.

Již roku 1948 se Vilém Hrubý zaměřil na lokalitu „Na Valách“, aby zde pokračoval v bádání na staroslovanském pohřebišti. Tyto archeologické terénní práce probíhaly v letech 1948 – 1951 a odkryly kromě dalších hrobů a archeologického materiálu další nečekané tajemství – pozůstatky velkomoravského zděného kostela. Poloha „Na Valách“ mohla tedy sloužit jako knížecí sídlo, ne pouze jako slovanské pohřebiště.

O datování tohoto velkomoravského kostela se mezi archeology vedly spory. To, že kostel byl postaven již na založeném pohřebišti nalezeném zde Antonínem Zelnitusem, je nepopiratelné, neboť kostrové hroby byly nalezeny i pod touto domnělou stavbou. Vilém Hrubý se domníval, že stavba kostela mohla probíhat někdy v letech 850 – 863, to znamená ještě před příchodem byzantské misie.

¹⁵⁴ Citováno z HRUBÝ, V. *Staré Město: Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1955.

Nepopíral však ani její dataci do třetí čtvrtiny 9. století, tzn. do období po příchodu byzantské misie. Přesná datace zůstává dodnes záhadou. Zánik stavby pravděpodobně souvisí se zánikem Velké Moravy, s počátkem 10. století.

Jednalo se pravděpodobně o pohřební kapli pro funerální využití, obdélníkového tvaru s podkovitou apsidou, přičemž loď se odhaduje na rozměry 8,5 x 7,25m a apsida na 5 x 4,25m.

V okolí kostela s pohřebištěm byly nalezeny specializované okrsky významného zemědělského zázemí, ale také zázemí dobytkařského, dílenského, obytného i rituálního. Nelze opomenout ani řemeslnou výrobu na vysoké úrovni. Svě místo si zde našli hrnčíři, dřevoobráběči, kovolitci, kováři, umělci, hlavně šperkaři. Práci výše zmíněných odvětví pozorujeme v nalezených hrobech, které obsahují nejen šperky, ale také objekty denní potřeby. Tyto hroby považujeme za určité svědectví hospodářského a kulturního rozmachu Velké Moravy.

3.2.1.1 Památník Velké Moravy¹⁵⁵

Počátky Památníku Velké Moravy ve Starém Městě sahají do poloviny 20. století. Tehdy, přesněji v letech 1948 – 1951, zde probíhal záchranný archeologický výzkum pod odborným vedením archeologa Viléma Hrubého, který přinesl nečekané a velmi cenné výsledky. V místech objeveného rozsáhlého staroslovanského pohřebiště „Na Valách“ byly v roce 1949 objeveny základy velkomoravského kostela, přesněji negativní výplň základových rýh, neboť materiál na stavbu kostela byl hned po jeho zániku, někdy kolem roku 900, použit na stavbu jinou a do základů byl vsypán odpad.

¹⁵⁵ GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH-FROLEC, 2009; HRUBÝ, 1955; HRUBÝ, 1965

Základy kostela byly nejprve překryty dřevěným přístřeškem. Poté vznikla myšlenka vybudovat v těchto místech jakýsi památník doby velkomoravské. Původní plány byly megalomanské, mělo jít o vybudování několika budov, kde by nechyběl depozitář, knihovna ani archeologická základna.

Projekt byl nakonec realizován v letech 1959 – 1960, tedy až po pečlivém probádání okolí stavby. Konečná stavba byla nakonec mnohem menší než bylo plánováno. Dominantu celé expozice dodnes tvoří půdorys kostela nalezený roku 1949.

Pro veřejnost byl Památník Velké Moravy¹⁵⁶ otevřen roku 1961. Ve svých počátcích se setkal s mnoha organizačními i technickými problémy, a proto byl v letech 1964 – 1966 uzavřen.

V roce 1969 si získal uznání a stal se národní kulturní památkou. Do roku 1985 se o Památník staral Vilém Hrubý. Byla to také jeho myšlenka vytvořit zde expozici pojmenovanou „Velkomoravské Staré Město“. Myšlenka byla realizována při příležitosti 1100.výročí úmrtí sv.Metoděje.

Od roku 1986 se vedoucím pracovníkem archeologických výzkumů na Staroměstsku stal Luděk Galuška, který se o Památník, pod patronací Městského zemského muzea v Brně, stará dodnes.

V roce 2007 bylo rozhodnuto o nutnosti rekonstrukce celé budovy, která byla provedena v letech 2008 – 2009. Při této rekonstrukci byl probádán také poslední archeology opomenutý a tedy netknutý kousek zeminy v těchto místech. Výsledek byl pro archeologa Luděka Galušku více než překvapivý – nález dvou nad sebou ležících koster (koster v superpozici) a zlatého gombíku¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Jezuitská 1885, 686 02 Staré Město

¹⁵⁷ více kapitola 4.1 Zlatý gombík ve Starém Městě (2008)

V roce 2009 byla do zrekonstruované budovy přidána také moderní multimediální expozice. Budova byla slavnostně otevřena 15.ledna 2010 a znovuzpřístupněna veřejnosti již 16.ledna 2010.

Autorem rekonstrukce a myšlenky obnovení atraktivnosti Památníku je dvojice archeologů – Luděk Galuška a Miroslav Vaškových. Ti také „nechali znovu ožít“ významného velmože doby velkomoravské, jehož kostra odpočívá hned vedle půdorysu objeveného kostela uvnitř Památníku. Archeologové ho pojmenovali Mojslav.

Mojslav se stává naším průvodcem celé expozice, popisuje nám období Velké Moravy a vysvětluje základní souvislosti. K tomu mu napomáhá na dvacet figurín oděných do dobových oděvů. Tyto figuríny jsou rozestavěny do osmi historických dioramat, která představují každodenní život obyvatele Velké Moravy. Deváté diorama nás pak přivádí do míst, kde Mojslav odpočívá. Zde také celá expozice končí.

Velmož Mojslav má k dispozici také další pomůcky k upoutání pozornosti – jsou jimi krátký film *Veligrad* režiséra Rudolfa Chudoby, počítačové animace týkající se Velké Moravy a také elektronický průvodce.

Imaginární průvodce Památníku Velké Moravy, Mojslav, se narodil roku 826 a dožil se, na tehdejší zvyklosti, poměrně vysokého věku – 68let. Zemřel tedy stejného roku jako kníže Svatopluk I. – roku 894.

V dioramatu prvním se seznamujeme s Mojslavem, který nám, jak sám říká: „*O tom, co se stalo, než jsem se narodil, vyprávěl mi otec*“¹⁵⁸, popisuje přelom 8. a 9. století v Evropě. Popisuje počátky vzniku Velké Moravy, vztahy s knížetem Pribinou. Vysvětluje nám,

¹⁵⁸ Citováno z GALUŠKA L., FROLEC, I., VAŠKOVÝCH, M. *Průvodce expozicí Velká Morava*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2009, str. 3.

proč se Moravané usadili právě na našem území, kolem řeky Moravy. Ve stručnosti nás také informuje o obyvatelích a jejich způsobu života. Historický výjev připodobňuje Mojslavovy postřižiny.

Ve druhé části vidíme tzv. domáckou činnost během zimních období. Popisuje každodenní povinnosti mužů, žen i dětí v období, kdy nelze opracovávat půdu a sázet zemědělské suroviny. Zjišťujeme, jakým způsobem se vyráběly oděvy, jak a kde vznikala keramika nebo co se dalo vyrobit ze dřeva.

Diorama tři nás přivádí do 40. let 9. století. Připomíná nám politické dění ve Franské říši, nástup Rostislava I. na knížecí stolec, ale hlavně nám přináší zařazení Mojslava mezi knížecí bojovníky. Mojslav představuje člena knížecí družiny panovníka, přibližuje způsob obrany a samozřejmě také druhy opevnění.

Diorama čtyři a Evropa v 60. a 70. letech 9. století. Mojslav je poctěn. Účastní se přijetí soluňských bratrů, Konstantina a Metoděje, u knížete Rostislava I. Představuje nám jejich činnost na našem území i jejich další osudy. Podtrhuje důležitost vzdělanosti a náboženství.

Do Evropy 80. let 9. století se dostáváme dioramatem pět. Mojslav se účastní slavnostního aktu. Český kníže Bořivoj I. je křtěn na Moravě, a to za účasti knížete Svatopluka I. Křest přijímá z rukou Metodějových. Ochrannou ruku bude nad Bořivojem od nynějška držet také kněz Kaich. Toto období představuje kulturní i mocenský rozkvět velkomoravského státu, nové církevní stavby. To je bohužel naposledy, kdy se Velká Morava nachází na vrcholu.

Dioramatem šest se opět dostáváme mezi obyčejné lidi a jejich každodenní starosti. Vzhledem k tomu, že Velká Morava ležela na křižovatce významných dálkových cest, nemohla se neseťkat s kupci různých národností. Mojslav nám přibližuje atmosféru tržišť, výrobky určené k prodeji či směně, ale také první druhy platidel.

Diorama sedm nás seznamuje s řemeslnou výrobou. Ukazuje práci šperkařů, hrnčírů, hutníků, kovolitců, kovotepců a mnoha dalších. Ve šperkařství nám osvětluje metody, které byly na Velké Moravě používány ke zdobení náušnic, gombíků i prstenů.

Každý příběh má svůj začátek i konec, a proto je třeba se v dioramatu osm s Mojslavem rozloučit. Píše se rok 894 a Mojslav umírá. Ještě před svou smrtí nám však stačí popovídat o smrti knížete Svatopluka I., o sporech mezi jeho syny a o úpadku Velké Moravy za Mojmíra II. Dozvídáme se o způsobu pohřbívání, o ukládání předmětů do hrobů i o vampyrismu. Po smrti je Mojslav uložen do dřevěné rakve a uložen: *“tam, u stěny kostela, na jeho severní straně...¹⁵⁹“*

V dodatkovém devátém dioramatu se již s Mojslavem nesetkáváme. Píše se 21. století a konec tohoto příběhu, zvaném „Velká Morava“ nám již dovyprávějí archeologové...

3.2.2 Staré Město „Na Dědině“¹⁶⁰

Ve Starém Městě se nachází také další významné archeologické naleziště „Na Dědině“. Jednalo se o zemědělsko-rybářskou osadu. Pozůstatky po tomto sídlišti nacházíme na staroměstském hřbitově, kterému vévodí kostel sv. Michala. Ten, přestože byl postaven cisterciáky¹⁶¹ až v první polovině 13. století, souvisí také s obdobím velkomoravským. Archeologické výzkumy po druhé světové válce

¹⁵⁹ Citováno z GALUŠKA L., FROLEC, I., VAŠKOVÝCH, M. *Průvodce expozicí Velká Morava*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2009, str. 21.

¹⁶⁰ GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; HRUBÝ, 1964, HRUBÝ, 1965; Informační materiály o lokalitě Staré Město „Na Dědině“ – Farnost Staré Město

¹⁶¹ členové cisterciáckého řádu, jež patří k řádům mnišským, založen roku 1098; dělí se na mužskou a ženskou větev

prokázaly, že kostel stojí na základech starší zdejší křesťanské stavby, rotundy z 9. století. Její počátky jsou datovány do druhé poloviny 9. století. Základy středověké rotundy jsou dodnes k vidění pod kněžištěm kostela sv. Michala ve Starém Městě.

Rotunda byla postavena z kamenů v kombinaci s pálenými cihlami. Datování některých cihel sahá až do 2. - 3. století našeho letopočtu. Ty jsou do dnešních dnů součástí obvodového kostelního zdiva. Podlaha byla tvořena maltou, střecha vypalovanou krytinou antického typu. Vnitřní část rotundy byla omítnuta a vymalována.

Z vnější jižní strany dnešního kostela jsou odkryty dvě cihly z doby římské, které byly součástí rotundy z 9. století. Jejich původ nebyl prozatím přesně lokalizován.

V 9. století se kolem rotundy taktéž pohřbívalo. Hroby byly ale bohužel z větší části znehodnoceny či úplně zničeny pozdějším pohřbíváním.

Rotunda sloužila zřejmě potřebám významného a bohatého velmože, který sídlil nedaleko rotundy sv. Michala. Ten si objednal vybudování honosného sídla, stavbu palácového typu tvaru obdélníku s rozměry minimálně 10 x 18 metrů. Jednalo se zřejmě o kamennou budovu přízemního typu s litými maltovými podlahami a střechou z pálené krytiny antického charakteru. Ke stavbě byly použity cihly antického původu. Interiér omítnutý tzv. štukatérskou malbou byl doplněn také rytými a malovanými obrazci. Stavba zřejmě odolala zániku Velké Moravy, byla ovšem opuštěna a postupem času zanikala. Přetrvala do poloviny 12. století.

Nízké zídky zachycující základy velmožského sídla se nacházejí taktéž na hřbitově ve Starém Městě, nedaleko kostela sv. Michala, se kterým bylo toto sídlo spojeno šterkovým chodníčkem.

Archeologové se stavbou zabývali v 80. letech 20. století. Na počátku 21. století se pokusili o její rekonstrukci. V současnosti se tato hypotetická podoba stavby nachází v areálu Archeoskanzenu na Modré u Velehradu.

3.2.3 Staré Město „Na Špitálkách“¹⁶²

Lokalitou „Na Špitálkách“ ve Starém Městě nazýváme hned několik menších sídlištních i hřbitovných lokalit. Jedná se hlavně o *Myklíkovo naleziště, Čertůj kút, Nivu, Na Špitálkách, Písečnici a Čtvrť*. Pozůstatky základů zděného velkomoravského kostela z těchto míst se nám částečně dochovaly pouze v místě zvaném „Špitálky“. Bohužel do dnešních dob se nám dochovala pouze část základů tohoto kostela, zbytek stavby i několik přidružených hrobů zničených při strojovém dobývání štěrku. Rozměry kostela byly vypočítány na 18,5 metrů délky a 8 metrů šířky.

Kolem půdorysu kostela bylo nalezeno taktéž pohřebiště s 47 probádanými hroby.

Lokalita „Na Špitálkách“ se nacházela nedaleko vnějšího opevnění západní strany Veligradu, sídlištní aglomerace, tzv. Christinova valu.

Výzkum v těchto místech byl prováděn v letech 1949 – 1950 Archeologickým ústavem Československé akademie věd pod odborným vedením archeologa Josefa Poulíka. Tento záchranný archeologický výzkum dokázal, že život v těchto místech probíhal v delším časovém intervalu, neboť se nám odsud dochovaly jak pozůstatky po žárovém pohřbívání, tak také pozůstatky kosterní. Je zde tedy zachycen přechod od žárových ritů po rity kostrové, datovaný někdy do přelomu 8. a 9. století, v jiném podání již do století sedmého. Hroby jsou zde dvojího typu, ve velmi hlubokých jámách bohatě vybavených, ale také hroby mělké a chudobné.

Lokalita musela zaniknout velmi brzy po zániku Velké Moravy, neboť nám z těchto míst chybí nálezy mladšího data než je 9. století.

¹⁶² GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; HRUBÝ, 1964; HRUBÝ, 1965

3.2.4 Uherské Hradiště – Sady „Špitálky“¹⁶³

V jihovýchodní části města Uherské Hradiště se nachází jeho čtvrť nazývaná Sady. Právě tady se na vyvýšeném místě nachází pozůstatky církevního areálu z doby velkomoravské, dříve nazývané Derfle. Odsud je možno dohlédnout do velmi vzdáleného okolí, což také předurčuje jejich významné postavení.

Lepší místo si Moravané pro své sídlo snad ani vybrat nemohli. Uherské Hradiště se nachází na křižovatce dvou významných středověkých obchodních cest, ze západu je chráněno pohořím Chřibů, z východu Bílými Karpaty. Nelze opomenout ani řeku Moravu protékající Uherským Hradištěm, do které se u obce Kostelany na Uherskohradištsku vlévá Olšava.

Zdejší stavební činnost je doložena již v počátcích 9. století a probíhala až do zániku Velké Moravy. Neproběhla najednou, ale předpokládají se tři, někdy také čtyři, stavební fáze. Podle objevitele Sadů Viléma Hrubého byla nejprve postavena východní část kostela, a to v první třetině 9. století. Na ni navázala stavba západní kaple se dvěma bočními vchody a s apsidou tvaru kruhové výseče v polovině 9. století. Mohlo se jednat o mauzoleum¹⁶⁴, později o školu určenou ke vzdělávání nových mnichů, neboť zde byla nalezena spousta stilů¹⁶⁵. Ve třetí fázi ke konci 9. století se počítá s výstavbou hrobové komory a menší kaple. V posledně jmenované kapli byl nalezen hrob významného obyvatele. Archeologové zvažují, že mohlo jít dokonce o samotného knížete Svatopluka I. či o panonsko-moravského arcibiskupa Metoděje. Pro tuto verzi hovoří také velké sepětí místních obyvatel s Byzantskou říší, zejména ve 2. polovině 9. století, tedy po příchodu Konstantina s Metodějem na Velkou Moravu.

¹⁶³ GALUŠKA, 1996; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; HRUBÝ, 1965

¹⁶⁴ monumentální hrobka

¹⁶⁵ rydla, kterými se psalo na voskové tabulky

V západní části tohoto komplexu pravděpodobně stávala také křtitelnice.

Archeologický výzkum zde započal po druhé světové válce, poté, jakmile byly objeveny, významným archeologem doby velkomoravské - Vilémem Hrubým, keramické zlomky. Po 10 letech výzkum i nadále pokračoval. Na sadské výšině Hrubý nacházel kostrové hroby, ale také zlomky cihel a kamenů. V letech 1959 – 1964 zde byl objeven celý církevní komplex z doby velkomoravské o rozměrech 22,5m x 16,5m. V areálu byly probádány další více či méně porušené kostrové hroby.

Konečné prozkoumání nalezených materiálů bylo dokončeno až koncem 20. století. Na některé otázky dokázaly tyto výzkumy odpovědět, na jiné již asi odpověď nikdy nenalezneme.

K sadské církevní stavbě zřejmě náleželo nedaleké srubové sídliště, dřevěná halová stavba a malá rotundovitá stavba.

Vilém Hrubý se na základě výsledků výzkumů domníval, že tento komplex byl zničen Maďary na počátku 10. století, přičemž jeho část byla poté pravděpodobně na krátký čas obnovena. Život na sadské výšině zřejmě utichl někdy ve 13. století.

Na archeologických výzkumech v Sadech se kromě Viléma Hrubého podíleli i jiní významní archeologové, ať už svými názory či archeologickými výzkumy. Na tomto místě lze jmenovat alespoň Josefa Cibulku¹⁶⁶ či Jiřího Maria Veselého¹⁶⁷, ale také Věru

¹⁶⁶ Josef Cibulka (1886 – 1968) – český archeolog a historik umění; zaměřen především na církevní archeologii a sakrální umění

¹⁶⁷ Jiří Maria Veselý (1908 – 2004) – archeolog, římskokatolický kněz (dominikáni)

Hochmanovou-Vávrovou¹⁶⁸, spolupracovnicí Hrubého, a Kristinu Marešovou¹⁶⁹, jeho dlouholetou asistentku. V neposlední řadě samozřejmě Luděk Galuška.

Závěry Viléma Hrubého jsou s mírným upřesněním Galušky platné a všeobecně uznávané až do dnešních dnů.

3.2.5 Modrá „Na Díle“¹⁷⁰

Asi 7km severozápadním směrem od Uherského Hradiště se nachází obec Modrá, původně nazývána Nový dvůr nebo také Nová Ves. Jedná se o malou vesničku rozkládající se hned vedle další historicky významné vesnice Velehradu. Slované přišli na toto území již v 7. století a vydrželi zde minimálně do zániku Velké Moravy. Modrá je známá svými archeologickými vykopávkami a výzkumy, které jsou prováděny již od počátků 20. století a dodnes nebyly ukončeny.

V roce 1911 zde kněz a profesor bohoslovecké fakulty v Olomouci, Jan Nevěřil¹⁷¹, objevil základy kostela. Odkryl půdorys oné stavby a porovnal ho s půdorysem románského kostela sv. Kateřiny na Tetíně. Podle společných znaků usoudil, že se jedná o objekt z doby velkomoravské, přesněji z počátků Velké Moravy. Na Modré bádala také archeolog Antonín Zelnitius, který se přikláněl k myšlenkám svého předchůdce. Jejich domněnky byly potvrzeny až v 50. letech 20. století, kdy zde byl proveden revizní výzkum Moravského

¹⁶⁸ PhDr. Věra Hochmanová-Vávrová (1923 – 2002) – archeoložka, působila v Moravském zemském muzeu v Brně

¹⁶⁹ PhDr. Kristina Marešová, CSc. (*1943) – archeoložka, v současnosti pracovnice Institutu celoživotního vzdělávání

¹⁷⁰ CIBULKA, 1958; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2006; HRUBÝ, 1965

¹⁷¹ PhDr. Jan Nevěřil (1864 – 1940) – katolický duchovní, učitel, badatel

zemského muzea v Brně pod dohledem archeologa Viléma Hrubého, který zjistil, že se jedná o kostel sv. Jana z počátku moravské christianizace, tedy z počátku 9. století. Hrubý zde také objevil pohřebiště rozprostírající se okolo kostela a probádal na 37 hrobů, ať už chudě nebo bohatě vybavených. Toto pohřebiště mu pomohlo k určení stáří kostela a jeho zařazení do dob 9. století.

Kostel měl podle nálezů půdorys dvou obdélníků se čtyřmi vnitřními podpěrami. Jednalo se o stavbu z pískovce spojeného s maltou. Kostel byl omítnut, z vnitřní strany barevně, z vnější šedohnědě.

Asi 12 metrů od nalezeného původního půdorysu byla v letech 1997 - 2000 postavena hypotetická a zrekonstruovaná stavba tohoto kostelíku na podkladě archeologického výzkumu. Stavba vznikla na návrh starosty Modré pana Miroslava Kovářika, za spolupráce pokračovatele Viléma Hrubého na Uherskohradištsku Ludka Galušky, který se stal odborným poradcem, a s pomocí architekta Zdeňka Špičáka. Stavba byla slavnostně posvěcena a zpřístupněna veřejnosti dne 15. září 2000.

Luděk Galuška objevil v širším okolí stavby také další velkomoravské objekty, zejména kostrové hroby. Celý komplex je volně přidružen k nedalekému archeoskanzenu Modrá.

S Ludkem Galuškou spolupracuje také významný současný archeolog Uherskohradištska Miroslav Vaškových. Ti spolu právě vstupují do druhého desetiletí vzájemné spolupráce na archeologických lokalitách na Modré a okolí. Je to hlavně jejich zásluhou, že v roce 2004 vyrostl na Modré v oblasti pravděpodobného velkomoravského osídlení Archeoskanzen. Tento skanzen je svým druhem a účelem v České republice jedinečný.

V roce 2010 zde byly objeveny pozůstatky hrobu vampýra¹⁷².

¹⁷² více kapitola 4.2 Vampýr na Modré (2010)

Celkově je tento archeologicky významný areál v oblasti kostela sv. Jana a nově zbudovaného archeoskanzenu pojmenován „Na Díle“ nebo také „Na Dílech“.

3.2.5.1 Archeoskanzen Modrá¹⁷³

Archeoskanzen Modrá se nachází jižně od Národní kulturní památky Modrá u Velehradu, těsně pod pozůstatky kostela sv. Jana a jeho hypotetické rekonstrukce. Jedná se o výjimečný projekt tvořený na základě poznatků a archeologických výzkumů a pozůstatků v oblastech Starého Města, Uherského Hradiště, ale také Modré.

Archeoskanzen je jedinečnou hypotetickou kopií slovanského opevněného sídliště Velké Moravy.

Pro kompletní výčet osob zainteresovaných na projektu nelze opomenout Josefa Pavliše, jehož prací je architektonické řešení, zahradní architektku Kláru Könnigovou, poté etnografa Víta Hrdouška, archeologa-experimentátora Bohumíra Dragouna a mnoho dalších.

Ještě před samotnou realizací projektu byl v místech archeoskanzenu proveden rozsáhlý archeologický výzkum s velmi zajímavými výsledky.

Samotná realizace probíhala od přelomu let 2002/2003 až do slavnostního otevření dne 19.června 2004.

Archeoskanzen lze rozdělit do pěti areálů, které tvoří opevnění se vstupní branou, sídlištně-hospodářský, náboženský, mocenský a řemeslnický areál. K těm volně přiřazujeme také ekonomicko-správně-kulturní areál. Všechny budovy jednotlivých areálů jsou vystavěny při vnitřním obvodu skanzenu. Autoři si práci na skanzenu rozdělili následovně – areál sídlištně-hospodářský je prací Miroslava

¹⁷³ GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2006;

<www.archeoskanzen.cz>

Vaškových, ostatní areály probíhaly pod odborným dohledem Ludka Galušky.

Do archeoskanzenu přicházíme mezi dvěma vstupními věžemi spojenými ochozem. Palisádové opevnění navazující na věže nám přibližuje tzv. Christinův val, jehož původní část byla nalezena v jižní části Starého Města.

Pokud postupujeme při obvodu opevnění po směru hodinových ručiček, rozprostírá se před námi tzv. sídlištně-hospodářský areál. Ten se skládá z následujících budov: roubená zemnice, zaplétaná zemnice, zemnice s přístavkem, kleť, roubený dům, obydlí, pekárna a obilnice. Posledně zmíněná, tedy obilnice, patří k originálnímu nálezům přímo na pozemku nynějšího areálu skanzenu. Celému sídlištně-hospodářskému areálu vévodí dobová studna rekonstruovaná podle objevu ze Starého Města „Nad haltýří“.

Areál náboženský nás vrací zpět do doby 6.-8.století, tedy před Velkou Moravu. Obyvatelstvo bylo ještě pohanské a při pohřbívání převažovaly žárové rituály. Celý areál nalezneme v západní části skanzenu.

V severozápadní části nahlédneme do areálu mocenského, kterému vévodí stavba palácového typu. Jedná se o hypotetickou podobu stavby z poloviny 9.století, jejíž pozůstatky byly objeveny ve Starém Městě „Na Dědině“. Tato stavba mohla být sídlem mocného velmože, uvažuje se také o samotném vládcí Velké Moravy – Svatoplukovi I. Tuto domněnku nám přibližuje vnitřní uspořádání a výzdoba budovy. Zde se opravdu se Svatoplukem I. a jeho třemi syny setkáváme. Scéna nám připomíná všeobecně známou pověst *O třech prutech Svatoplukových*. K této stavbě ještě přiřazujeme drobný dřevěný srub.

V severovýchodní části skanzenu nacházíme tyto budovy: sdružené řemeslnické pracoviště, dílnu kovolitce a šperkaře, kovárnu a

keramickou dílnu. K tomuto tzv. řemeslnickému areálu patří také prostor s výrobními pecemi – dvěma hutnickými a jednou hrnčířskou.

Ke skanzenu je přidružena také velká budova představující tzv. ekonomicko-správně-kulturní zázemí skanzenu.

V celém areálu potkáváme volně se pohybující domácí zvířata, která mají svá obydlí v sídlištně-hospodářském areálu. Jedná se hlavně o ovce, kozy a prasata.

Již v roce 2004, tedy v roce slavnostního otevření, získal Archeologický skanzen v Modré od Spolku pro obnovu venkova Zlínského kraje ocenění v podobě Zlaté cihly. V posledních letech se stává skanzen čím dál oblíbenějším, což je také zásluhou jeho tvůrců, kteří se snaží o neustálou péči rozvíjením a realizací nových nápadů a pořádáním tématicky zaměřených akcí.

3.2.6 Hradisko sv.Klimenta¹⁷⁴

Pozůstatky velkomoravského slovanského hradiska sv. Klimenta se nacházejí nedaleko vesničky Osvětimany, asi 17km západně od předpokládaného velkomoravského centra Veligradu, Starého Města. Místu, kde archeologové objevili a probádali areál s kostelíkem, se také říká Hora sv. Klimenta nebo Klimentek. Ukryvá se na zalesněné vyvýšenině Chřibů ve výšce 461 m.

O hradisku sv. Klimenta existuje spousta pověstí. Jedna z nejznámějších tvrdí, že zde stávala svatyně velkomoravského původu, kterou měl údajně dát vystavět sám Konstantin po příchodu na Moravu. V dnešní době však již nelze s jistotou říci, která část příběhů je blízká pravdě a která je jen bujnou fantazií místních

¹⁷⁴ GALUŠKA-VAŠKOVÝCH, 2002; HRUBÝ, 1961

obyvatel. Funkce tohoto hradiska tedy i dodnes zůstává zahalena tajemstvím. Místo zde mají pouze domněnky.

Naleziště se stalo atraktivním již koncem 19. století a přilákalo spoustu amatérských archeologů jako byli Vítězslav Houdek a Jindřich Wankel. Archeologické výzkumy pokračovaly i ve století následujícím a neodradily ani Inocence Ladislava Červinku, Františka Přikryla či Roberta Čechmánka. Ten provedl první systematický výzkum lokality s pozoruhodnými závěry. V letech 1903 - 1905 objevil osm kostrových hrobů. Sedm objevených hrobů bylo prostých, bez jakýchkoliv darů, v osmém našel Čechmánek kousek ztrouchnivělého dubového dřeva. Domníval se, že se jedná o biskupskou berlu, která podle něj nemohla patřit nikomu jinému než sv. Metodějovi. Z omylu byl vyveden velmi záhy, neboť po bedlivém prozkoumání onoho osmého hrobu se ukázalo, že pozůstatky zde ležící patřili čtyřem různým osobám. Hrob Metoděje zůstal nadále záhadou.

Za zmínku stojí také výzkumy Vítězslava Glozy v letech 1922 – 1923 a jeho nález zlaté byzantské mince císaře Theofila¹⁷⁵ vládnoucího Byzanci v 1. polovině 9. století.

Záchrannými a systematickými výzkumy pokračovalo pátrání Viléma Hrubého již ve 40. letech 20. století. Protože nebylo doposud dosaženo významnějších závěrů, navázal Vilém Hrubý řádným výzkumem roku 1958. Tehdy se mu podařilo určit přibližné počátky hradiska a zasadit je do dob velkomoravských, přesněji již do 1. poloviny 9. století, jak to předpokládal již Vítězslav Gloza ve 20. letech. K tomuto závěru mu dopomohly také nálezy keramického materiálu v objektu nalezeného základu kostela ve stejných místech, který sloužil lidem na hradisku.

V letech 1961 – 1962 bylo u Osvětiman opět rušno. Na Hrubého výzkumy navázal archeolog Vladimír Ondruš z Městského zemského

¹⁷⁵ Theofilos (804 – 842) – byzantský císař v letech 829 – 842, otec a předchůdce Michaela III.

muzea v Brně. Jedním z jeho úkolů bylo probádat původ a stáří 6 opěrných pilířů z vnější strany stavby. Dospěl k závěru, že tyto pilíře byly dostaveny dodatečně, augustiniány¹⁷⁶, a nenavazovaly na původní stavbu.

Podářilo se taktéž dokázat, také díky další spolupráci s Vilémem Hrubým, že kostel, nyní budící dojem gotické stavby, se skládal z několika stavebních fází, přičemž první byla datována do let krátce po příchodu cyrilometodějské misie, druhá fáze musela nastat někdy po fázi první, ale ne později než fáze třetí, která je datována až do poloviny 14. století. Nejstarší dokázanou stavbou tedy bylo dnešní kněžiště, které je pozůstatkem kaple sv.Klimenta. Ta měla délku 8,8m a šířku 7,3m. Na loď z východu navazovala půlkruhovitá apsida s trojbokým pláštěm. Později byla stavba obohacena o další přístavbu, a to o obdélnou budovu s vnitřními rozměry 9,2 x 7,15 metrů.

Jednotlivé fáze jsou od sebe odděleny viditelným předělem, takže o verzi Viléma Hrubého o třech fázích kostela již není pochyb.

Jak již bylo řečeno, o třetí fázi se v polovině 14. století postarali augustiniáni, kteří k doposud dvoufázové stavbě přistavili na její západní stranu další místnost obdélníkového tvaru.

Prozatím posledním archeologem, který vstoupil na Horu sv. Klimenta, aby zde provedl archeologický výzkum, byl roku 1989 Luděk Galuška. Ten se při svém bádání nezaměřil pouze na pozůstatky kostela, ale také na široké okolí původního hradiska. Přibližně 70m jižním směrem od kostela objevil zahloubenou část dílny ke zpracování kovů. K dalším závěrům mu dopomohly také úlomky keramických materiálů, nejspíše těch, které byly tou dobou vyráběny v místech velkomoravského Starého Města.

Svým výzkumem potvrdil závěry Viléma Hrubého, který se již v 50. a 60. letech domníval, že stojí v místech, kde se slovanské obyvatelstvo usídlilo nejpozději v 1. polovině 9. století.

¹⁷⁶ označení pro několik řeholních řádů; vyznavači řehole sv. Augustina

S jistotou můžeme říct, že v době velkomoravské stál na Hoře sv. Klimenta kostel. Přidružená obydlí se nám jeví jako mnišské cely, s největší pravděpodobností se tedy jednalo o klášter.

3.3 Další významná naleziště z doby velkomoravské¹⁷⁷

Po výčtu nejvýznamnějších a nejznámějších archeologických lokalit Uherskohradištska, tedy středověkého Veligradu, nelze opomenout a ve zkratce nezmínit ani naleziště v jiných částech České a Slovenské republiky vztahující se k dějinám Velké Moravy.

Mezi doposud doložená opevněná velkomoravská centra patří kromě Starého Města a Uherského Hradiště také například Valy u Mikulčic, Pohansko u Břeclavi, Bratislava a Nitra.

Valy u Mikulčic jsou mnohdy považovány za centrum velkomoravské říše s domnělým hrobem arcibiskupa Metoděje. O toto prvenství se často střetávají právě se Starým Městem či Uherským Hradištěm.

Mikulčice, obec nacházející se na jižní Moravě nedaleko města Hodonína, jsou položeny asi 40km jižně od Starého Města a leží nedaleko řeky Moravy. V dnešní době zde můžeme najít jasně viditelné stopy po středověkém opevnění. Byly zde objeveny základy několika kostelů z 9. století, včetně doposud největší objevené velkomoravské stavby, a to trojlodní baziliky. I to je jeden z důvodů, proč jsou Mikulčice považovány četnou skupinou historiků i archeologů za ústřední centrum říše. Archeologické výzkumy zde probíhaly od 16. srpna 1954 pod vedením archeologů Josefa Poulíka, Zdeňka Klanici a jejich spolupracovníků. V dnešní době se v areálu nachází dvě stálé expozice a lze zhlédnout také knížecí palác se základy osmi kostelů. Areál je národní kulturní památkou.

Pohansko patří k dalším hypotetickým centrům Velké Moravy. Nachází se nedaleko Břeclavi poblíž řeky Dyje. Někteří historikové pokládají Pohansko za sídlo rodu Mojmirovců. První archeologické výzkumy zde započaly roku 1959, trvají do dnešních dnů a jako většina velkomoravských hradišť ještě nebyly dokončeny. Důkazem je nález z nedávné doby, z roku 2008, kdy zde byl objeven druhý

¹⁷⁷ GALUŠKA, 2004; POULÍK, 1959; POULÍK-CHROPOVSKÝ, 1985; VIGNATIOVÁ, 1992; <www.mikulcice-valy.info>

velkomoravský kostel s pohřebištěm. Lze zde také nalézt rekonstrukci polozemnice, studny a kultovního objektu.

Další dvě slovenská města jsou taktéž vzpomínána ve velkomoravské historii. Bratislava je zmiňována při jedné z nejdůležitějších bitev na sklonku existence Velké Moravy, v bitvě u Bratislavy roku 907, s Nitrou se naopak setkáváme již na počátku velkomoravských dějin. Nitra byla centrem knížectví, kterému vládl kníže Pribina.

Na tomto místě lze samozřejmě jmenovat mnohé a mnohé další naleziště, jako Staré Zámky u Líšně, Olomouc či Znojmo. Všechna tato místa na svém území skrývají poklady a tajemství z 9. století a mohla v dějinách sehrát důležitou úlohu.

Kapitola 4 - Archeologický výzkum na počátku 21. století¹⁷⁸

Přestože se nacházíme teprve na prahu 21. století, některé záhady naší historie zůstávají i nadále zahaleny a čekají na své objevitele.

Již od poloviny 20. století se archeologové snaží důsledně prozkoumat region, který byl kdysi natolik výjimečný, že o něm psali historikové z dalekých zemí. Archeologické výzkumy již sice mírně poodhalily tvář a prozradily část svých tajemství, ale stále ještě zdaleka nevysvětlily všechny souvislosti naší historie.

I ve 21. století výzkumy na Uherskohradištsku pokračují pod vedením Luďka Galušky, jeho dlouholetého pomocníka Jána Leška a Miroslava Vaškových. Ti jsou několikrát do roka přivoláni k nalezeným středověkým artefaktům, které jsou zpravidla překážkou k novým zástavbám. V současnosti je archeologický výzkum velmi složitý právě kvůli komplikacím spojeným s novodobou zástavbou. Přesto i ve 21. století se tito odborníci pravidelně vydávají po stopách Velké Moravy a odhalují nové skutečnosti, které nás vrací do doby o několik staletí zpět. V této kapitole si dovoluji zmínit alespoň dva z nespočetných úspěchů současné archeologie, které upoutaly zájem veřejnosti.

Archeologové pevně věří, že zem ještě zdaleka nevydala veškerá svá tajemství, která po staletí i nadále skrývá.

¹⁷⁸ Použité informace byly získány během rozhovoru s archeology Luďkem Galuškou a Miroslavem Vaškových, použity byly také informace periodika Slováký deník: LAPČÍK, 2010; ZÁMEČNÍK, 2010

4.1 Zlatý gombík ve Starém Městě (2008)

Neuvěřitelnou náhodou došlo dne 4. září 2008 ve Starém Městě „Na Valách“ k nálezu, který překvapil širokou archeologickou obec. Při rekonstrukci Památníku Velké Moravy, která probíhala v letech 2008 – 2009, byl bagr stavební firmy zastaven kosterním hrobem, který na své objevení čekal již od 9. století. Naleziště „Na Valách“, kde se Památník nachází, bylo považováno za kompletně probádané území. Do zrekonstruované budovy bylo třeba zapojit novou přípojku, čímž došlo k porušení zeminy o rozměrech jednoho metru, který se ukázal být nepoznamenaný rukou archeologa.

Při podrobném prozkoumání místa byl pod kostrou muže objeven také hrob menší, ve kterém našla své místo posledního odpočinku žena menšího vzrůstu. Z tohoto hrobu byly vyzvednuty kosterní pozůstatosti, dochovala se lebka a pouze část skeletu, a podrobně ohledány. V lebeční dutině této mladé Velkomoravanky byl objeven malý předmět, který byl po pečlivém očištění označen za umělecky zpracovaný zlatý gombík. Žena musela být ve své době velmi bohatá, neboť takový gombík nosily jen vznešené vrstvy obyvatelstva. Archeolog Luděk Galuška na podobný nález narazil poprvé ve svém životě. Šperkařství bylo sice na Staroměstsku velmi rozšířené, což dokazují Galuškovy dřívější nálezy šperků stříbrných, pozlacených měděných šperků nebo šperků ze slitiny několika kovů, ale nález zlatého šperku byl pro něj premiérou.

4.2 Vampýr na Modré (2010)

Důkazem, že i ve 21. století není Uherskohradištsko archeologicky kompletně probádáno, je nález z dubna roku 2010. Archeologové zde objevili hrob tzv.vampýra, který budou bedlivě zkoumat a analyzovat v létě 2010. Přesné místo nálezu se nachází v areálu Archeoskanzenu Modrá.

O vampýrech se v souvislosti s dobou velkomoravskou příliš nemluví. Jednalo se o tzv. zapovězenou část obyvatelstva, o jedince, kteří se něčím vymykali od ostatních. Mohli mít také určitý druh postižení. Lidé se jich obávali již za života, ale po smrti se jejich obavy zvýšily s možným navrácením nebožtíkovy duše a působením zla. Tito vampýři nebo také tzv. revenanti proto byli často v hrobech svazováni v násilně skrčené podobě do kozelce, jejich lebka a kosti byly rozdrčeny kameny a odděleny od těla. Ústa těchto nebožtíků byla ucpána. Ruce a slabiny byly zatlukány kameny do země. Někdy stačilo pouhé zatížení nebožtíka kameny na očích, prsou, stehnech či nad kotníky.

Jediným důvodem k zachování těchto pohanských rituálních zvyků bylo zabránit vampýrovi návrat do světa živých, co nejvíce mu znemožnit tzv. zmrtvýchvstání. Nálezy vampýrů nejsou tak běžné, ale čas od času se vyskytují. Dosvědčují nám, že i v době christianizace si lidé ještě po určitou dobu uchovávali pohanské náboženské představy a vampyrismus.

Vampýr v Modré byl objeven náhodnou shodou okolností. Narazili na něj dělníci, kteří měli vyhloubit příkop kvůli položení podzemního elektrického kabelu. K nálezu byli okamžitě přivoláni archeologové Luděk Galuška a Miroslav Vaškových, kteří, jak již bylo řečeno, v tomto regionu pravidelně vykonávají archeologické výzkumy. Ve vampýrském hrobu byla nalezena roztráštěná lebka pravděpodobně dítěte 130 cm vysokého a podle doposud zjištěných nálezů si tento „vampýr“ ještě za života „vytrpěl svoje“, podle vyjádření Miroslava

Vaškových. Nebyl svázan do kozelce. Nalezen byl v jámě pouze 30cm široké, takže musel být do hrobu pravděpodobně nacpán silou. Zaházen byl neuvěřitelně mohutnými pískovcovými kameny o velikosti asi 50-60cm. Ty, než byly vhozeny do hrobu, prošly ohněm kvůli očistným účinkům.

Dle Vaškových se tento člověk mnoho nelišil od ostatních obyvatel. Mohl být pouze postižen neobvyklým defektem. Lebku měl rozdrcenou kamenem.

Objev vampýrského hrobu na Uherskohradištsku není ojedinělý. Spousta „vampýrů“ byla nalezena převážně ve Starém Městě „Na Valách“.

Kapitola 5 - Anketa – téma: VELKÁ MORAVA

5.1 Dotazník pro studenty

Následující otázky byly položeny žákům 2. stupně základních a středních škol v Uherském Hradišti a Starém Městě.

- 1) Velkomoravská říše existovala převážně ve století:
 - a. Osmém
 - b. Devátém
 - c. Desátém

- 2) Urči, ke kterému kmeni patřili Moravané:
 - a. Hunové
 - b. Avaři
 - c. Slované

- 3) Konstantin a Metoděj přišli na Velkou Moravu z:
 - a. Severní Itálie
 - b. Východofranské říše
 - c. Byzantské říše

- 4) Který moravský kníže pozval na Velkou Moravu věrozvěsty Konstantina a Metoděje?
 - a. Mojmír I.
 - b. Rostislav I.
 - c. Svatopluk I.

- 5) Písmo, které Konstantin a Metoděj vytvořili pro potřeby Velké Moravy se nazývá:
 - a. Hlaholice
 - b. Cyrilice
 - c. Azbuka

- 6) Který český kníže s manželkou přijal na Velké Moravě křest z rukou Metoděje?
- Bořivoj
 - Spytihněv
 - Václav
- 7) Zánik Velké Moravy způsobily útoky nájezdníků:
- Avarů
 - Hunů
 - Maďarů
- 8) Kdy došlo k tzv. „pokřtění všech Moravanů“ díky Mojžírovi I.?
- 906
 - 831
 - 863
- 9) Kde se nachází Památník Velké Moravy?
- Uherské Hradiště
 - Staré Město
 - Velehrad
- 10) Vyjmenuj minimálně 2 lokality na Uherskohradištsku, kde byly nalezeny pozůstatky kostelů z 9.století:
- -

5.2 Vyhodnocení

Anketa probíhala v dubnu a květnu 2010.

Mezi spolupracující školy patřily následující:

Základní školy: Gymnázium Uherské Hradiště – nižší stupeň

1. ZŠ UNESCO Uherské Hradiště

ZŠ Staré Město

Střední školy: Střední odborná škola technická Uherské Hradiště

Gymnázium Uherské Hradiště – vyšší stupeň

Cílem ankety bylo zjištění úrovně znalostí žáků základních a středních škol na Uherskohradištsku o Velké Moravě a tím vlastně o historii svého regionu.

Studenti při vyplňování dotazníku pracovali samostatně. Čas vymezený k vyplnění otázek se pohyboval mezi 5 – 10 minutami.

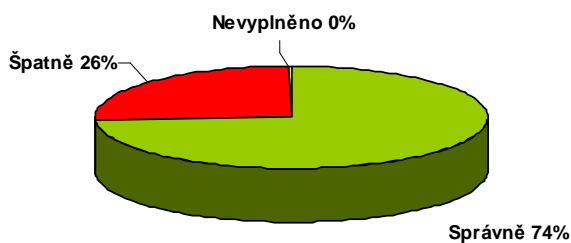
Po vyhodnocení ankety jsem učitele informovala o výsledcích k provedení zpětné vazby a k autodiagnostikování kompetencí učitele.

Odpovědi mi poskytly inspiraci k mé diplomové práci. Měla jsem možnost zjistit, která témata dělala studentům největší problémy a mohla se tak na ně zaměřit více.

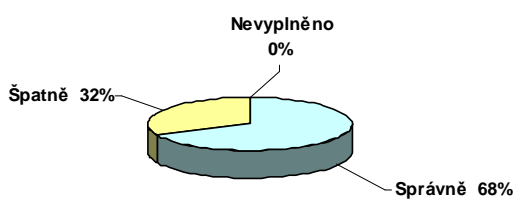
Ankety se zúčastnilo celkem 284 studentů. Následující závěry ukazují nejprve souhrnné a poté oddělené vyhodnocení výsledků.

Otázka 1: Velkomoravská říše existovala převážně ve století:	a. Osmém
	b. Devátém
	c. Desátém

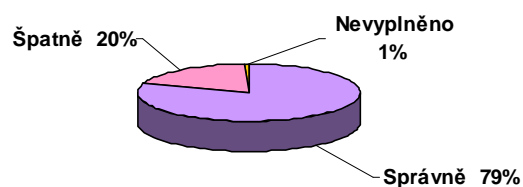
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

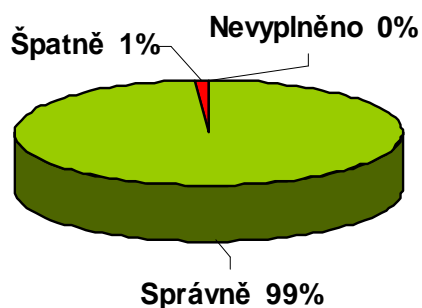

SŠ

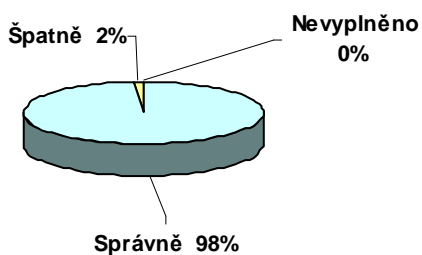

Otázka 2: Urči, ke kterému kmeni patřili Moravané:	a. Hunové
	b. Avaři
	c. Slované

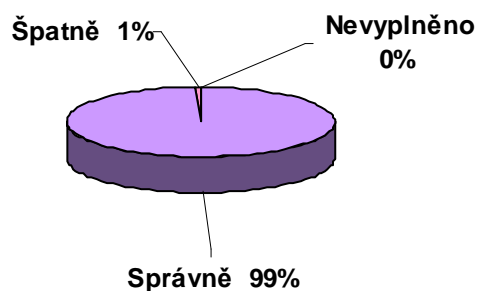
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

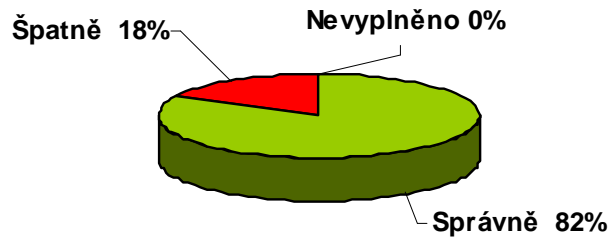

SŠ

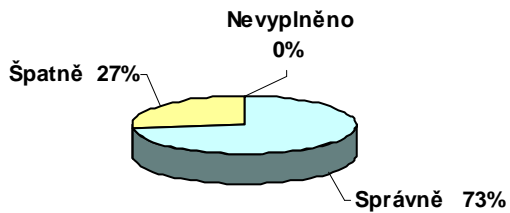

Otázka 3: Konstantin a Metoděj přišli na Velkou Moravu z:	a. Severní Itálie
	b. Východofranské říše
	c. Byzantské říše

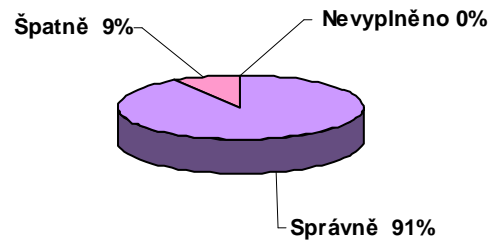
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

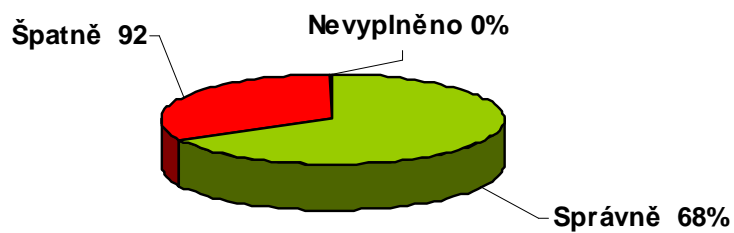

SŠ

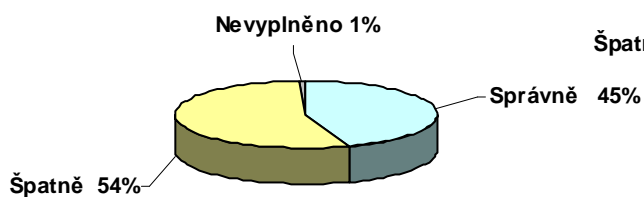

Otázka 4: Který moravský kníže pozval na Velkou Moravu věrozvěsty Konstantina a Metoděje:	a. Mojmír I.
	b. Rostislav I.
	c. Svatopluk I.

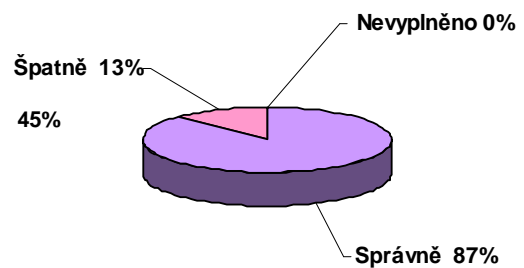
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

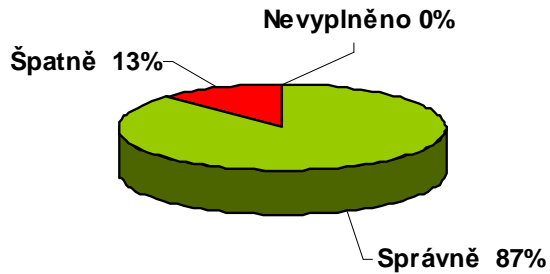

SŠ

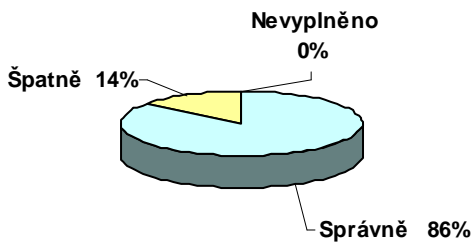

Otázka 5:	Písmo, které Konstantin a Metoděj vytvořili pro potřeby Velké Moravy se nazývá:	a. Hlaholice
		b. Cyrilice
		c. Azbuka

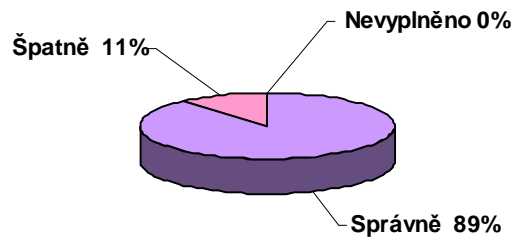
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

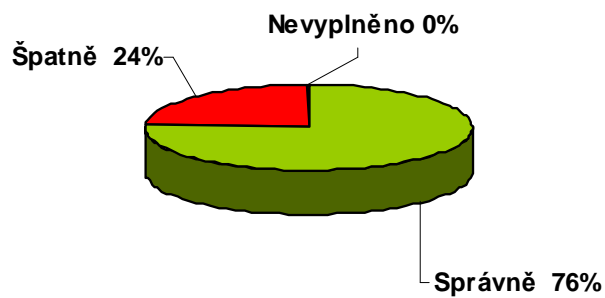

SŠ

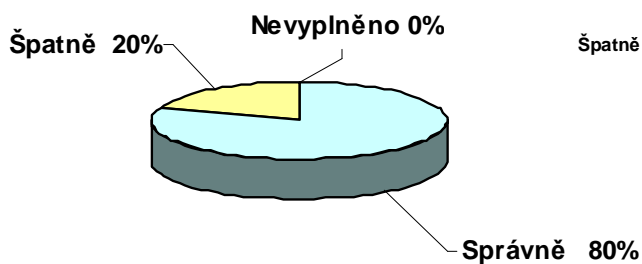

Otázka 6:	Který český kníže s manželkou přijal na Velké Moravě křest z rukou Metoděje?	a. Bořivoj
		b. Spytihněv
		c. Václav

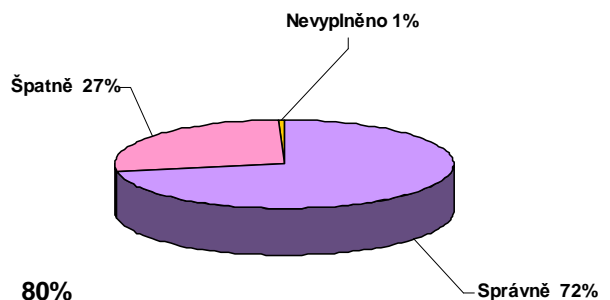
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

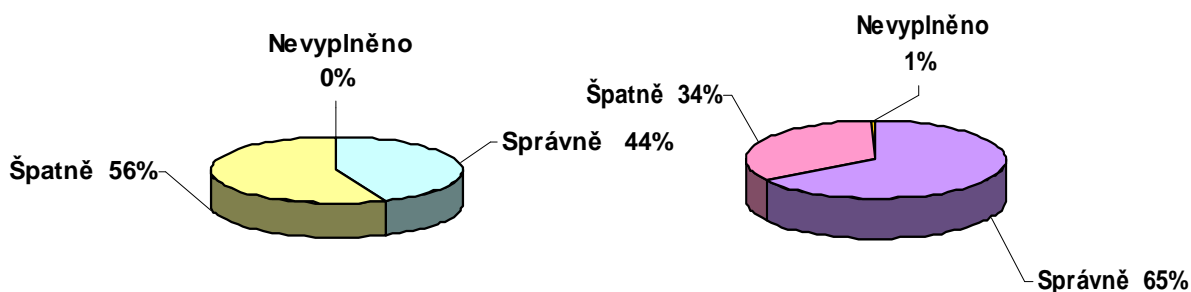
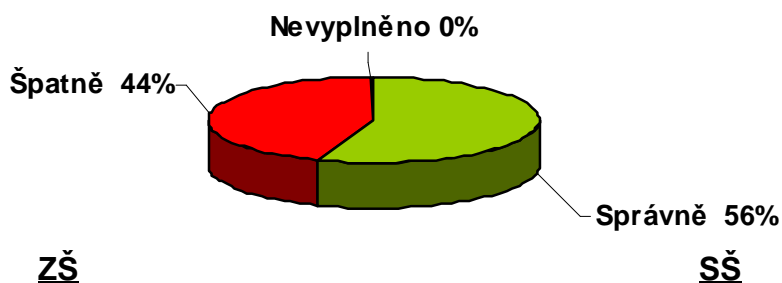

SŠ

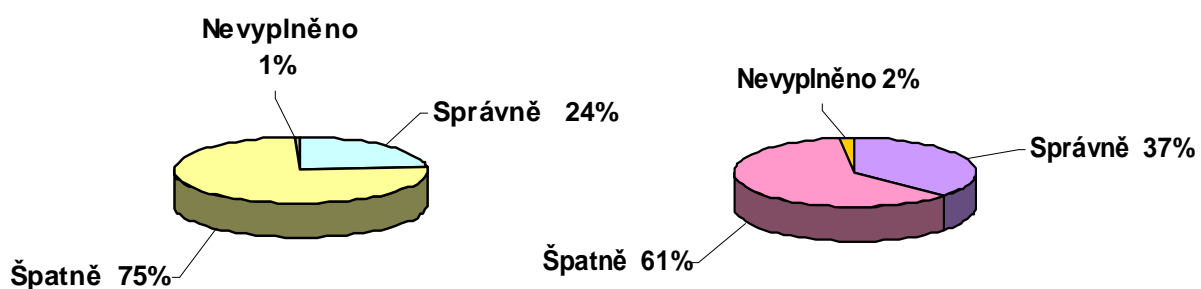
Otázka 7: Zánik Velké Moravy způsobily útoky nájezdníků:	a. Avarů
	b. Hunů
	c. Maďarů

Celkově za ZŠ a SŠ

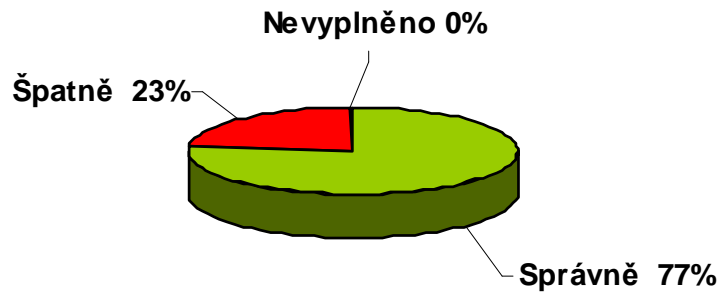
Otázka 8: Kdy došlo k tzv. „pokřtění všech Moravanů“ díky Mojžírovi I. ?	a. 906
	b. 831
	c. 863

Celkově za ZŠ a SŠ

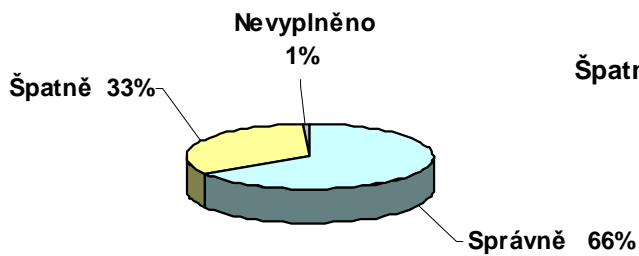

Otázka 9: Kde se nachází Památník Velké Moravy?	a. Uherské Hradiště
	b. Staré Město
	c. Velehrad

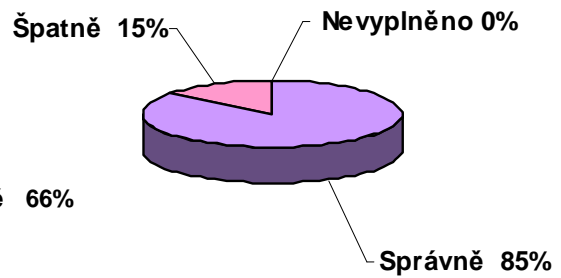
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

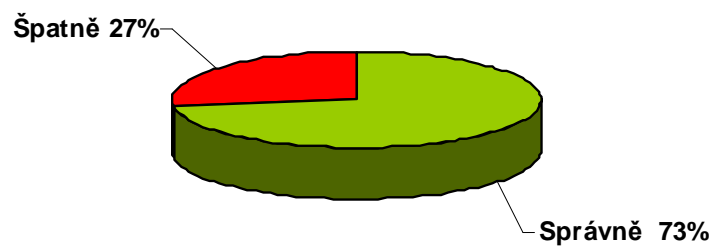

SŠ

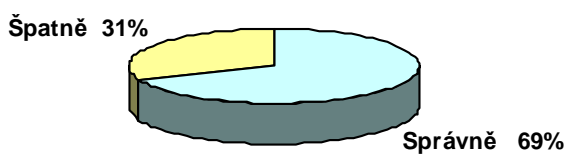

Otázka 10:	Vyjmenuj minimálně 2 lokality na Uherskohradištsku, kde byly nalezeny pozůstatky kostelů z 9. století:
-------------------	--

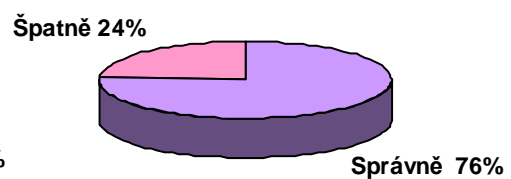
Celkově za ZŠ a SŠ

ZŠ

SŠ

Kapitola 6 - Exkurze „Po stopách Velké Moravy“

6.1 Příprava studentů na exkurzi

K uskutečnění exkurze „Po stopách Velké Moravy“ je třeba studenty dostatečně seznámit s dějinami 9. století, a to nejen na našem území, ale i v okolních státních útvarech. Studenti musí mít alespoň základní přehled o velkomoravských dějinách, o jejich politickém, ekonomickém a kulturním vývoji a stycích se sousedy našich předků. Další podmínkou by měla být schopnost zařadit dějiny Velké Moravy do historického vývoje našeho území. Je třeba ověřit si, zda studenti vědí, co se na našem území dělo před vznikem Velké Moravy, ale také po jejím zániku.

Ve vyučovací hodině předcházející exkurzi je třeba zaměřit se na souhrnné opakování doposud získaných poznatků o Velké Moravě. Nelze vypustit ani připomenutí archeologických nalezišť z této doby se zdůrazněním na lokality, které budou při exkurzi navštíveny.

Struktura vyučovací hodiny před exkurzí:

- 1) Pozdrav, určení cíle vyučovací hodiny
- 2) Seznámení studentů s itinerářem exkurze
- 3) Souhrnné opakování Velké Moravy formou otázek za použití učebnice, mapy, prezentace v PowerPointu...
- 4) Zhlédnutí krátkého dokumentu k tématu (např. dokument o archeologických nalezištích z 9. století na našem území)
- 5) Komentáře k dokumentu
- 6) Samostatná práce studentů – vyhledávání významných archeologických lokalit na Uherskohradištsku s pomocí doporučené literatury, popř. internetu
- 7) Zkompletování vyhledaných informací
- 8) Připomenutí základních informací k exkurzi (místo a čas srazu účastníků, doplňující informace)
- 9) Rozloučení

6.2 Návrh jednodenní exkurze „Po stopách Velké Moravy“

- 07.45 – 08.00 Sraz účastníků exkurze u Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, prezence
- 08.00 – 08.45 Přednáška v Památníku Velké Moravy (nástin dějin 9.století na našem území od 20.let 9.století po počátek 10.století)
- 08.45 – 09.45 Prohlídka Památníku Velké Moravy s výkladem průvodce Jiřího Jilíka (zhlédnutí krátkého filmu Veligrad, prohlídka moderní multimediální expozice)
- 09.45 – 10.15 Přestávka, svačina
- 10.15 – 10.30 Přesun na archeologickou lokalitu „Špitálky“
- 10.30 – 11.00 Prohlídka archeologické lokality ve Starém Městě „Špitálky“
- 11.00 – 11.15 Přesun na archeologickou lokalitu „Na Dědině“
- 11.15 – 11.45 Prohlídka archeologické lokality ve Starém Městě „Na Dědině“
- 11.45 – 12.00 Přesun do restaurace „U Skanzenu“ na Modré
- 12.00 – 13.00 Přestávka, oběd
- 13.00 – 14.00 Prohlídka archeoskanzenu Modrá s výkladem průvodkyně Renaty Hrabalové

- 14.00 – 15.00 Archeoskanzen Modrá – ukázky velkomoravských řemesel v podání skupiny Velkomoravani a možnost vyzkoušet si dobová řemesla studenty
- 15.00 – 15.15 Přesun na archeologické naleziště „Na Díle“
- 15.15 – 15.45 Prohlídka archeologického naleziště Modrá „Na Díle“ a zdejších pozůstatků půdorysu nejstaršího velkomoravského kostela sv.Jana z počátku 9.století a jeho hypotetické rekonstrukce
- 15.45 – 16.00 Přestávka, svačina
- 16.00 – 16.30 Přesun na archeologické naleziště - hradisko sv.Klimenta
- 16.30 – 17.00 Prohlídka hradiska sv.Klimenta u Osvětiman
- 17.00 – 17.30 Přesun na archeologické naleziště Uherské Hradiště – Sady
- 17.30 – 17.45 Prohlídka archeologického naleziště – Sady
- 17.45 Návrat domů

Organizační zajištění - vedoucí akce (učitel dějepisu)

- 1) Zajištění dostatečné informovanosti studentů a rodičů o organizaci exkurze
- 2) Seznámení studentů s cíly exkurze a teoretická výuka o Velké Moravě ve škole
- 3) Zajištění dopravy autobusem
- 4) Pojištění studentů a pedagogického doprovodu
- 5) Příprava přednášky v Památníku Velké Moravy
- 6) Zajištění lektora Jiřího Jilíka
- 7) Zajištění lektorky Renaty Hrabalové
- 8) Zajištění skupiny Velkomoravani
- 9) Zajištění termínu exkurze v Památníku Velké Moravy
- 10) Zajištění termínu exkurze v Archeoskanzenu Modrá
- 11) Zajištění obědu v hotelu U Skanzenu
- 12) Výběr finanční částky na exkurzi od studentů
- 13) Vyúčtování akce

6.3 Práce studentů po exkurzi

Po exkurzi následuje shrnutí dřívějších poznatků s poznatky získanými při exkurzi. Studenti odpovídají na otázky pokládané vyučujícím a ten zjistí, zda si žáci osvojili vědomosti a spojili s konkrétními památkami. Studenti pracují s mapou i učebnicí. Prokáží schopnost vysvětlit používané pojmy spojené s historií Velké Moravy, popř. dohledají významy ve slovníku cizích slov.

Zajímavým zpestřením a inspirací pro žáky může být křížovka pro upevnění pojmů a jmen v paměti studentů, popř. jiná hra (Riskuj...).

Na závěr opakování se studenti rozdělí do skupin. Každá skupina si vybere jednu archeologickou lokalitu, kterou zpracuje v projektu. Jedna skupina zpracuje téma *Veligrad*, které zdůrazní, že následující lokality byly jeho součástí a tvořily jeden celek. Studenti si rozdělí povinnosti ve skupině, vyhledají příslušné zdroje, se kterými budou pracovat. Dokáží schopnost vyhledávání materiálů (knihovna, archiv, muzea...). Vyučující studenty usměrňuje správným směrem, aby bylo dosaženo cílů, pomáhá s výběrem zdrojů, průběžně kontroluje práci studentů.

Projekty jsou určeny k domácímu zpracování, proto také veškeré dotazy na vyučujícího týkající se projektů probíhají mimo vyučovací hodinu, v konzultačních hodinách.

Po skončení všech prací studenti odprezentují své projekty na veřejnosti (třída, škola, rodiče...).

6.4 Očekávané výstupy – klíčové kompetence¹⁷⁹

Vědomosti, znalosti a dovednosti, které by studenti měli k dosažení vytyčených cílů ovládat, popř. by měli získat po exkurzi a následné práci ve třídě zakončené prezentací projektů jsou shrnuty a vyjádřeny v následujících personálních, sociálních, občanských a komunikativních kompetencích i kompetencích k učení a k řešení problémů,

Kompetence personální a sociální

- Stanovit cíle a priority podle rámcových pokynů vyučujícího
- Pracovat v týmu, přinášet vlastní návrhy na zlepšení práce, zvažovat návrhy jiných

Kompetence občanská

- Přijímat hodnocení svých výsledků

Kompetence komunikativní

- Charakterizovat velkomoravské období
- Vysvětlit příčiny a důsledky vzniku prvního státního útvaru na našem území
- Objasnit postavení Velké Moravy v rámci střední Evropy 9.století
- Uvést příklady archeologických nalezišť a podrobně je představit

Kompetence k řešení problémů

- Využívat znalosti a zkušenosti získané v dřívějším období
- Získávat informace z ověřených zdrojů a pracovat s nimi

Kompetence k učení

- Zařadit dějiny Velké Moravy do dějinného období

¹⁷⁹ PARKAN, 2008; <www.vuppraha.cz>; <www.nuov.cz>; <www.rvp.cz>

- Dodržovat chronologické hledisko, orientovat se na časové přímce
- Pracovat s mapou (i slepou), orientovat se v ní
- Pracovat s učebnicí, jinými učebními materiály a dalšími prostředky informačních a komunikačních technologií

6.5 Souvislosti s průřezovými tématy¹⁸⁰

Přínosem historie jakéhokoliv období v mezipředmětových vztazích je využití získaných znalostí v předmětech jako je český jazyk, cizí jazyky, občanská nauka, zeměpis, dějiny umění, architektura a mnoho dalších.

Obsah vzdělávání předmětu dějepis se odráží v průřezových tématech především *výchova k občanství, občan v demokratické společnosti, člověk a životní prostředí a informační a komunikační technologie.*

Výchova k občanství:

- Práce s historickými prameny a dějepisnými mapami
- Regionální historické události, památky spojené s vývojem daného regionu ve středověku
- Rozvoj křesťanství v 9.století, stavby náboženského charakteru – rotundy, kostely...
- Archeologická naleziště
- Vliv krajiny na výběr místa pro založení sídlištní aglomerace – blízkost řeky, hor, obchodní cesty
- Počátek rozvoje specializovaných řemesel
- Porovnání spolupráce Velké Moravy se sousedními státními útvary
- Návštěvy muzeí, památníků ve vztahu k velkomoravské době

Občan v demokratické společnosti

- Schopnost komunikace se spolužáky a vyučujícím, schopnost obhájit si vlastní názor, ale tolerovat i odlišný názor
- Vytváření životního postoje
- Kompromisní řešení v jednání s jinými lidmi
- Poučení z daného historického období lidské společnosti a jejího vlivu na současnost

¹⁸⁰ PARKAN, 2008; <www.vuppraha.cz>; <www.nuov.cz>; <www.rvp.cz>

Člověk a životní prostředí

- Nutnost chránit a zachovat životní prostředí, historická naleziště pro další generace
- Příklady poškozování či zkvalitňování životního prostředí z historie daného období

Informační a komunikační technologie

- Kritická práce s internetovými zdroji, využití dalších prostředků informačních a komunikačních technologií především pro samostatné a týmové referáty a prezentace

Informace k této kapitole jsem čerpala převážně z rámcových vzdělávacích programů (RVP) a školních vzdělávacích programů (ŠVP) vytvořených pro gymnázia a střední odborné školy v regionu Uherské Hradiště.

Z RVP a ŠVP uvedených typů škol jsem zpracovala také předchozí kapitolu o klíčových kompetencích.

Kapitola 7 - Pracovní sešit k diplomové práci

7.1 Teoretická část

V roce 822 proběhl sjezd, kterého se údajně účastnili také Moravané. Ve kterém městě se tento sjezd, ze kterého máme první zmínku o Moravanech v historii, konal?

.....

Křest se na Moravu dostal díky činu samotného panovníka Mojžíra I.

1) Ve kterém roce se toto tzv. pokřtění všech Moravanů konalo?

.....

2) Jak se jmenoval biskup, který Mojžíra I. pokřtil?

.....

3) Ze které země tento symbolický křest pocházel?

.....

Co si představíte pod pojmem „stily“?

- a) železná a kostěná rydla
- b) dřevěné destičky s voskovým povrchem

Najdi panovníky Velké Moravy a chronologicky je seřaď:

1		Pribina, Mojžíra I., Mojžíra II., Bořivoj,
2		Rostislav, Metoděj, Svatopluk I., Kaich,
3		Svatopluk II., Konstantin, Wiching,
4		Spytihněv I.

Logicky přiřaď a doplň:

Písmo		Křesťanství
Církevní stavba		Hlaholice
Jazyk		Rotunda
Náboženství		Staroslověnština

Logicky přiřaď a doplň:

Metoděj		Kněz doprovázející Bořivoje
Rostislav I.		Východofranský král
Kaich		Kníže Velké Moravy
Ludvík II. Němec		Arcibiskup

Seřaď jednotlivé události chronologicky. Správné výsledky zapiš do tabulky:

- a) Forchheimský mír
- b) Zánik Velké Moravy
- c) Bitva u Canburgu
- d) Nástup Rostislava k moci
- e) Tzv.pokřtění všech Moravanů
- f) Příchod Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu
- g) Smrt Cyrila
- h) Vyhnání Pribiny Mojmirrem I.
- i) Bitva u Bratislavy
- j) Smrt Svatopluka

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

V roce 805 došlo k obléhání pevnosti Canburg na našem území. Který kmen na naše předky tehdy útočil?

.....

Kolik synů měl Svatopluk I.?

- Podle legendy:
- Podle doložených písemných pramenů:

Kdo je autorem díla *De administrando imperio* (O spravování říše)?

- a) Karel Veliký
- b) Konstantin VII. Porfyrogenetos
- c) Fredegar

Který kněz doprovázel po roce 883 Bořivoje I. z Moravy do české kotliny?

- a) Wiching
- b) Gorazd
- c) Kaich

Zejména do které jazykové skupiny patřila staroslověnština?

- a) jihoslovanské jazyky
- b) západoslovanské jazyky
- c) germánské jazyky

Metodějův žák Kliment přetvořil písmo hlaholici v písmo jednodušší. Jmenovalo se:

- a) latinka
- b) azbuka
- c) cyrilice

Seřaď panovníky Východofranské říše chronologicky a zapiš je do tabulky (Upozornění!! - někteří z nich vládli určitou dobu spolu):

Ludvík III. Mladý, Arnulf Korutanský, Ludvík IV. Dítě, Karloman, Ludvík II. Němec, Karel III. Tlustý

1.	
2.	
3.	
4.	

Hierarchicky seřaď postavení obyvatel na Velké Moravě od nejbohatších po nejchudší:

Svobodní obyvatelé, Knížata, Otroci, Panovník, Velmoži

Nástupcem Metodějovým se na jeho přání stal:

- a) Konstantin
- b) Wiching
- c) Gorazd

Která skupina z následujících slovanských jazyků neexistuje?

- a) jazyky východoslovanské
- b) jazyky západoslovanské
- c) jazyky severoslovanské
- d) jazyky jihoslovanské

Kdo byl v Čechách někdy před rokem 885 dosazen na trůn po vyhnání Bořivoje I. na Moravu?

- a) Hostivít
- b) Stojmír
- c) Svatoslav
- d) Spytimír
- e) Mojslav
- f) Vitislav
- g) Heriman

Tzv. Forchheimský mír z roku 874 byl podepsán mezi:

- a) Rostislavem I. a Ludvíkem II. Němcem
- b) Svatoplukem I. a Ludvíkem II. Němcem
- c) Svatoplukem I. a Karlomanem

a znamenal:

- a) Velká Morava slíbila Východofranské říši poddanost a vyplácení tributu a získala samostatnost
- b) Zákaz jakýchkoliv bojů mezi Velkou Moravou a Východofranskou říší
- c) Východofranská říše slíbila poddanost Velké Moravě a vyplácení tributu a Východofranská říše získala samostatnost

Který východofranský král dopomohl roku 846 Rostislavovi I. na moravský trůn?

- a) Ludvík II. Němec
- b) Karloman
- c) Arnulf Korutanský

Na Velké Moravě vládla jediná dynastie, a to:

- a) Přemyslovci
- b) Mojžírovci
- c) Lucemburkové

Jaký význam měla byzantská misie?

- a) Přínos vzdělanosti
- b) Zavedení křesťanství
- c) Uzavření míru

Vysvětli pojmy:

Episkopát

Christianizace

Liturgie

Misie

Regnum

Tribut

7.2 Regionální část

Ve kterém archeologickém nalezišti se na Uherskohradištsku nejčastěji setkáváme s nálezy tzv.stilů?

- a) Staré Město „Na Valách“
- b) Uherské Hradiště – Sady
- c) Modrá „Na Díle“

Lokalita „Na Valách“:

1) Zdejším objevitelem pohřebiště byl?

- a) Antonín Zelnitius
- b) Vilém Hrubý
- c) Luděk Galuška

2) Zdejším objevitelem pozůstatků kostela byl?

- a) Antonín Zelnitius
- b) Vilém Hrubý
- c) Luděk Galuška

Když si v odborné literatuře přečteme, že místem Metodějova posledního odpočinku byly „Derfle“, kde se toto místo nacházelo?

- a) Mikulčice
- b) Znojmo
- c) Uherské Hradiště – Sady

Roku 2008 byl archeologem Luděkem Galuškou objeven zlatý gombík z doby velkomoravské. Přesné místo naleziště gombíku se nachází:

- a) Uherské Hradiště – Sady
- b) Staré Město „Na Špitálcích“
- c) Staré Město „Na Valách“

Co znamená, když archeolog řekne, že objevil 2 hroby v superpozici?

- a) objevil 2 hroby na perfektním místě
- b) objevil 2 hroby nad sebou
- c) objevil 2 hroby na nečekaném místě

Pozůstatek jednoho kostela z velkomoravského období obsahuje několik stavebních fází, přičemž ve své poslední fázi bylo augustiniány přistaveno 6 pilířů. U které vesnice se půdorys tohoto kostela nachází?

.....

Centrum Veligradu se nacházelo v oblasti dnešního:

- a) Velehradu
- b) Starého Města
- c) Mikulčic

Ve kterém archeologickém nalezišti byly na našem území nalezeny pozůstatky nejstaršího kostela z 9.století ?

- a) Staré Město
- b) Uherské Hradiště – Sady
- c) Modrá

Kterému světcovi byl zmíněný kostel pravděpodobně zasvěcen?

- a) sv. Michalovi
- b) sv. Jiřími
- c) sv. Klimentovi

Kteří z uvedených archeologů jsou autory Archeoskanzenu v Modré?

- a) Luděk Galuška, Miroslav Vaškových
- b) Vilém Hrubý, Luděk Galuška

Archeologická lokalita Staré Město „Na Špitálcích“ byla nalezena poblíž části vnějšího opevnění západní strany Veligradu, které se podle svého objevitele nazývá:

- a) Christinův val
- b) Galuškův val
- c) Poulíkův val

Ve kterém archeologickém nalezišti byste na Uherskohradištsku hledali pozůstatky půdorysu tzv. stavby palácového typu?

- a) Staré Město „Na Valách“
- b) Staré Město „Na Dědině“
- c) Uherské Hradiště – Sady

A kde byste hledali hypotetickou rekonstrukci této stavby?

- a) Památník Velké Moravy
- b) Archeoskanzen Modrá

Na základech rotundy z 9.století dodnes stojí kostel, který zde byl postaven v první polovině 13.století, kterému světci byly rotunda i kostel zasvěceny?

- a) sv. Michalovi
- b) sv. Jiřími
- c) sv. Klimentovi

U které vesnice na Uherskohradištsku bychom našli tzv. Hradisko sv. Klimenta?

- b) Modrá
- c) Osvětimany
- d) Velehrad

Na základě znalosti archeologických lokalit Uherskohradištska, doplň do tabulky odpovídající písmeno:

A)

Archeologické lokality	
1) Staré Město – Špitálky	
2) Uherské Hradiště - Sady	
3) Staré Město – Na Dědině	
4) Modrá – Na Díle	

B)

C)

D)

Do následující mapy¹⁸¹ části Uherskohradištska zakresli, kde se nacházely v dobách Velké Moravy dané lokality:

- 1) Staré Město „Na Valách“
- 2) Modrá „Na Díle“
- 3) Uherské Hradiště – Sady „Špitálky“

¹⁸¹ <www.mapy.cz>

ZÁVĚR

Deváté století zařazujeme do dějinného období, které nazýváme raný středověk. V mnoha ohledech představuje dělicí čáru naší historie.

Na počátku raného středověku byla již antická civilizace minulostí a její bývalé území osidlovaly germánské kmeny. Za jejich pomoci i pomoci dalších barbarských kmenů se mapa Evropy začínala měnit a přibližovat současné podobě.

Život obyvatel postupně přecházel od společnosti prvotně pospolné ke společnosti feudální. Společnost pohanská se měnila na společnost křesťanskou.

A právě na pozadí těchto dějinných událostí se zrodila Velká Morava, první doložený západoslovanský státní útvar, k jehož podrobnému prostudování by nám nestačil celý život.

Cílem mé diplomové práce bylo sepsání příručky o Velké Moravě, která by byla určena učitelům dějepisu a jejich studentům. Rozhodla jsem se, že z tohoto, byť krátkého, ale na informace neuchopitelného období, vyberu ty nejdůležitější, nejzajímavější a nejaktuálnější poznatky z dějin této epochy.

Tyto poznatky jsem zahrnula do prvních dvou kapitol své práce.

V kapitole první hovořím o dějinách v dobách příchodu prvních Slovanů na naše území a nastiňuji epochu, která vyvrcholila vznikem Velké Moravy.

Kapitola druhá se podrobně zabývá obdobím velkomoravským, představuje jednotlivé panovníky a do jejich životopisů začleňuje politický, ekonomický a kulturní vývoj země.

Tyto teoretické poznatky jsem spojila s konkrétním regionem České republiky - s Uherskohradištskem. O této regionální části mé práce hovoří další dvě kapitoly, které nás přivádí na jižní Moravu do míst, odkud byla Velkomoravská říše pravděpodobně spravována.

V kapitole třetí hovořím o bájném Veligradu a podrobněji se zaměřuji na vybrané archeologické lokality s ním spjaté. Ve Starém Městě jsou to lokality „Na Valách“, „Na Dědině“ a „Na Špitálkách“, v Uherském Hradišti – Sadech lokalita „Špitálky“, na Modré u Velehradu lokalita „Na Díle“ a v Osvětimanech „Hradisko sv. Klimenta“.

Kapitola čtvrtá je důkazem, že i ve 21. století můžeme očekávat rozřešení záhad naší minulosti či upřesnění historických nesrovnalostí, a to na základě současných archeologických výzkumů. Tato část práce podává dva příklady úspěchů počátku nového století.

V následující kapitole přináším výsledky výzkumu prováděného na základních i středních školách Uherskohradištska. Studenty jsem požádala o vyplnění dotazníku o Velké Moravě.

V mé práci nechybí ani návrh exkurze po archeologických lokalitách regionu a následná činnost studentů na základě nabytých poznatků.

Tuto příručku jsem zakončila pracovním sešitem, neboť ten by měl být nezbytnou součástí opakování každého dějinného celku. Studenti si tak mohou zábavnou a nenásilnou formou ověřit pochopení probraného učiva.

K práci jsem používala zejména publikace předních českých i slovenských historiků a archeologů. Informace jsem čerpala také ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti, ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, zejména v oddělení archeologie, dále v Památníku Velké Moravy ve Starém Městě a v Archeoskanzenu na Modré. Veškeré informace i závěry uvedené v mé diplomové práci jsem konzultovala s odborníky.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce je souhrnem dějin Velké Moravy se zaměřením na Uherskohradištsko. Dělí se na 3 části – teoretickou, regionální a praktickou. Ty se dále dělí na jednotlivé kapitoly.

Teoretická část práce stručně shrnuje dějiny předvelkomoravské a podrobněji se zabývá dobou velkomoravskou. Tato část může být použita jako učebnice.

Regionální část přivádí čtenáře do uherskohradištského regionu a soustředí se na vybrané archeologické lokality z dob Velké Moravy. Nezapomíná uvést ani výsledky nejnovějších archeologických výzkumů.

K závěrečné praktické části náleží 3 kapitoly – anketa, exkurze „Po stopách Velké Moravy“ a pracovní sešit. Anketa zjišťuje formou dotazníku znalosti studentů Uherskohradištska o Velké Moravě. Exkurze „Po stopách Velké Moravy“ spojuje jednodenní exkurzi po archeologických lokalitách s následnou prací ve třídě zakončenou vypracováním projektů. Práci uzavírá pracovní sešit, který zábavnou a nenásilnou formou mapuje získané znalosti studentů.

Diplomovou práci lze využít při výuce dějepisu jako příručku pro učitele i studenty.

Klíčová slova: Velká Morava, Uherskohradištsko, archeologické lokality, exkurze, pracovní sešit

ABSTRACT

This diploma thesis is a summary of The Great Moravia history focusing on Uherske Hradiste region. It is divided into 3 sections – theoretical, regional and practical. These ones consist of individual chapters.

The theoretical section briefly sums up pre-Great Moravian history and deals with The Great Moravia period in detail. This section can be used as a textbook.

The regional section brings readers to Uherske Hradiste region and is focused on chosen archeological areas from the Great Moravia period. It also mentions results of the newest archeological explorations.

There are 3 chapters in the last section – a survey, an educational excursion “searching for the feet of The Great Moravia” and a workbook. The survey was realized in a form of questionnaire and finds out knowledge of The Great Moravia that students from Uherske Hradiste have. The educational excursion “searching for the feet of The Great Moravia” connects one day excursion in archeological areas with a following work in a class. This work was finished by project making. This section is concluded by the workbook mapping gained students’ knowledge. This mapping is carried out by an amusing and natural form.

This diploma thesis can be used in history classes as a handbook not only for teachers but also for students.

Key words: Great Moravia, Uherske Hradiste region, archeological areas, excursion, workbook

BIBLIOGRAFIE

A) Literatura

Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 2001.

BAGIN, A. *Apoštolé Slovanů Cyril a Metoděj a Velká Morava.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1985.

CIBULKA, J. *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.

ČERVINKA, Inocenc L. *Slované na Moravě a říše velkomoravská.* Brno: Knih tiskárna J.Slováka v Kroměříži, 1928.

GALUŠKA, L. *Slované – doteky předků.* Brno: Moravské zemské muzeum/Obec Modrá/Krajská knihovna Františka Bartoše, 2004.

GALUŠKA, L. *Uherské Hradiště – Sady, křesťanské centrum Říše Velkomoravské.* Brno: Nadace Litera, 1996.

GALUŠKA, L. *Velká Morava.* Brno: Moravské zemské muzeum, 1991.

GALUŠKA, L.; VAŠKOVÝCH, M. *Památník Velké Moravy.* Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2002.

GALUŠKA, L.; VAŠKOVÝCH, M. *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu.* Modrá: Obec Modrá, 2006.

GALUŠKA L.; FROLEC, I.; VAŠKOVÝCH, M. *Průvodce expozicí Velká Morava.* Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2009.

HÄGERMANN, D. *Karel veliký: vládce Západu.* Praha: Prostor, 2002.

HAVLÍK, Lubomír E. *Svatopluk Veliký: Král Moravanů a Slovanů*. Brno: Jota, 1994.

HAVLÍK, Lubomír E. *Velká Morava a středoevropští Slované*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

HRUBÝ, V. *Staré Město – Velehrad: Ústředí z doby Velkomoravské říše*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

HRUBÝ, V. *Staré Město: Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.

HRUBÝ, V. *Velkomoravské hradisko sv. Klimenta u Osvětiman*. Brno: Moravské muzeum, 1961.

HRUBÝ, V. *Velkomoravský Velehrad*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.

CHARVÁT, P. *Zrod českého státu: 568 – 1055*. Praha: Vyšehrad, 2007.

Informační materiály o lokalitě Staré Město „Na Dědině“ – Farnost Staré Město.

KLANICA, Z. *Počátky slovanského osídlení našich zemí*. Praha: Academia, 1986.

KLANICA, Z. *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje*. Praha: Futura, 1994.

LUTOVSKÝ, M.; PROFANOVÁ, N. *Sámova říše*. Praha: Academia, 1995.

MĚŘÍNSKÝ, Z. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I.* Praha: Libri, 2002.

MĚŘÍNSKÝ, Z. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II.* Praha: Libri, 2006.

PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě.* Díl I., 1940

PARKAN, F. a kol. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví: metodická příručka.* Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2008.

PINKAVA, V. *Studie a materiálie k dějinám Velkomoravské říše.* Litovel: Nákladem vlastním, 1933.

POULÍK, J.; CHROPOVSKÝ, B. a kol. *Velká Morava a počátky československé státnosti.* Praha – Bratislava: Academia a Vydavateľstvo Obzor, 1985.

POULÍK, J. *Velká Morava. Cyrilometodějská mise.* Praha: Melantrich, 1985.

POULÍK, J. *Velkomoravské hradiště Mikulčice.* Gottwaldov: Krajské nakladatelství, 1959.

RICHTER, V. *Umění a svět: studie z teorie a dějin umění.* Praha: Academia, 2001, str. 113 – 145.

TŘEŠTÍK, D. *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871.* Praha: Lidové noviny, 2001.

VIGNATIOVÁ, J. *Břeclav-Pohansko II.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992.

B) Elektronické zdroje

Archeoskanzen – oficiální web. [cit.2010-04-16]. Dostupné z WWW: <www.archeoskanzen.cz>

LAPČÍK, M. *V Modré objevili vampýrský hrob*. Slovácký deník [cit.2010-04-30]. <http://slovacky.denik.cz/tydenik_slovacko/tydenik-v-modre-vampyr-hrob20100428.html>

Mapy.cz – Uherskohradištsko [cit.2010-06-02]. Dostupné z WWW: <www.mapy.cz>

Moravia magna – společnost pro kulturu, historii a umění. [cit.2010-02-24]. Dostupné z WWW: <www.moraviamagna.cz>

Národní ústav odborného vzdělávání – oficiální web. [cit.2010-03-12]. Dostupné z WWW: <www.nuov.cz>

RVP Metodický portál – oficiální web. [cit.2010-03-12]. Dostupné z WWW: <www.rvp.cz>

Slovácké muzeum – oficiální web. [cit.2010-01-11]. Dostupné z WWW: <www.slovackemuzeum.cz>

Slovanské hradiště v Mikulčicích – oficiální web. [cit.2010-05-22]. Dostupné z WWW: <www.mikulcice-valy.cz>

Výzkumný ústav pedagogický Praha – oficiální web. [cit.2010-03-12]. Dostupné z WWW: <www.vuppraha.cz>

ZÁMEČNÍK, M. *Galuška našel po 30 letech zlatý velkomoravský šperk*. Slovácký deník [cit.2010-04-28]. <http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/archeolog-nalez-zlaty-gombik-stare--mesto-galuska.html>

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA